

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
KARATEKİN EDEBİYAT
FAKÜLTESİ DERGİSİ

Cilt : 9 Sayı : 1 Nisan 2021

ÇANKIRI KARATEKİN UNIVERSITY
JOURNAL OF FACULTY
OF LETTERS

Volume : 9 Issue : 1 April 2021

Çankırı 2021

ISSN 2147-8465

KARTEKİN

ISSN: 2147 - 8465

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
**KARATEKİN EDEBİYAT
FAKÜLTESİ DERGİSİ**

CİLT: 9 SAYI: 1 NİSAN 2021

KAREFAD

ÇANKIRI KARATEKİN UNIVERSITY
**JOURNAL OF FACULTY
OF LETTERS**

VOLUME: 9

ISSUE: 1

APRIL 2021

Dergimiz yukarıdaki indekslerde

ÇANKIRI 2021

KAREFAD

Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi

BAHAR / SPRING	CİLT / VOLUME 9	SAYI / ISSUE 1	NİSAN/APRIL 2021
----------------	-----------------	----------------	------------------

İmtiyaz Sahibi / Owner

Prof. Dr. Hasan AYRANCI, Rektör / Rector

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / General

Manager Prof. Dr. Ahmet ÖZCAN, Dekan / Dean

Yayın İdare Merkezi / The Address of Publication Center

Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanlığı, Çankırı/Türkiye

Tel.: +90 376 2189550 7424; **Belgegeçer (Faximile):** +90 376 2189551

E-mail: karefad@karatekin.edu.tr

Web: <https://dergipark.org.tr/karefad>

Editör / Editor-in-Chief

Doç. Dr. Aydın EFE, Çankırı Karatekin
Üniversitesi

Editör Yardımcıları / Editorial Assistant

Arş. Gör. Esmâ Nur HALICI, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Arş. Gör. Tuğba AFACAN, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Tevfik ERKAL, *Çankırı Karatekin Üniversitesi*

Prof. Dr. Hasan COŞKUN, *Çankırı Karatekin Üniversitesi*

Prof. Dr. Osman GÜMÜŞÇÜ, *Çankırı Karatekin Üniversitesi*

Prof. Dr. Yeşim YASAK, *Çankırı Karatekin Üniversitesi*

Prof. Dr. İlhan YILDIZ, *Çankırı Karatekin Üniversitesi*

Prof. Dr. Abdulsalam ARVAS, *Çankırı Karatekin Üniversitesi*

Prof. Dr. Ahmet ÖZCAN, *Çankırı Karatekin Üniversitesi*

Doç. Dr. Z. Yonca ODABAŞ, *Çankırı Karatekin Üniversitesi*

Doç. Dr. Nursel ASLANTÜRK, *Çankırı Karatekin Üniversitesi*

Alan Editörleri / Field Editors

Dr. Öğr. Üyesi Erdiñ BURULDAĞ, *Çankırı Karatekin Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü*

Dr. Öğr. Üyesi Çağdaş ÇAPKIN, *Çankırı Karatekin Üniversitesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü*

Dr. Öğr. Üyesi Bekir GÖKMEN, *Çankırı Karatekin Üniversitesi, Coğrafya Bölümü*

Dr. Öğr. Üyesi Süheyla BOZKURT, *Çankırı Karatekin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Bölümü*

Doç. Dr. Onur AKTAŞ, *Çankırı Karatekin Üniversitesi, Felsefe Bölümü*

Dr. Öğr. Üyesi Temel KALAFAT, *Çankırı Karatekin Üniversitesi, Psikoloji Bölümü*

Dr. Öğr. Üyesi Hakkı KALAYCI, *Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü*

Dr. Öğr. Üyesi Saim YÖRÜK, *Çankırı Karatekin Üniversitesi, Tarih Bölümü*

Dr. Öğr. Üyesi Betül ÖZTOPRAK, *Çankırı Karatekin Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü*

İngilizce Editör / English Editor : Öğr. Gör. Dr. Ali ÇAPAR, *Çankırı Karatekin Üniversitesi*

Mizanpaj Editör / Layout Editor : Ahmet SEZGİN, *Çankırı Karatekin Üniversitesi*

Sekretery / Secretary

Cemal KARATAŞ (Fakülte Sekreteri V.), *Çankırı Karatekin Üniversitesi*

Ahmet Tayip YAZIHAN, *Çankırı Karatekin Üniversitesi*

Baskı / Press

Anıl Grup Matbaacılık

www.anilnatbaa.com.tr

Tel: +90 312 483 63 53

Bu dergide öne sürülen fikirler makale yazar(lar)ına aittir. / Thoughts put forward in the journal are of author(s).

Karefad'da yer alan yazılar Yayın Kurulu'ndan izin alınmaksızın başka yerde yayınlanamaz. / An article published in KAREFAD may not be published elsewhere without the permission of the Editorial Board.

Yazım Kuralları için / Guidelines are at :

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/karefad/about/submissions#authorGuidelines>

Makale Gönderme / Articles should be sent to: <https://dergipark.org.tr/karefad>

Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi Ulakbim tarafından izlenen, SOBİAD tarafından taranan, İSAM veri tabanında ve TÜBİTAK Dergi Park grubunda yer alan, elektronik olarak yayımlanan süreli, ulusal ve uluslararası indekslerce taranan hakemli ve akademik bir dergidir.

Dergi Basım Tarihi / Journal Publication Date: Nisan 2021 / April 2021

DANIŐMA KURULU/ ADVISORY BOARD

Prof. Dr.	Abdullah GÜNDOĞDU	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr.	Ahmet İNAM	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr.	Ali AÇIKEL	Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Prof. Dr.	Ali DUYMAZ	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr.	Alimcan İNAYET	Ege Üniversitesi
Prof. Dr.	Birol ÇETİN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Prof. Dr.	Bünyamin KOCAOĞLU	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr.	Cevdet YILMAZ	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr.	Doğan ATILGAN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr.	Ejder OKUMUŐ	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Prof. Dr.	Ferudun ATA	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr.	Gülsün BASKAN	İstanbul Okan Üniversitesi
Prof. Dr.	Hanifi VURAL	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr.	İlhan YILDIZ	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr.	İnayet AYDIN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr.	Kadir TEMURÇİN	Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr.	Lokman ÇİLİNGİR	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr.	Mahmut KAYA	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr.	Mehmet BAYRAKTAR	Yeditepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Mustafa AYDIN	Kadir Has Üniversitesi
Prof. Dr.	Mustafa ÖZTÜRK	İzmir Demokrasi Üniversitesi
Prof. Dr.	Nezir TEMUR	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr.	Osman GÜMÜŞÇÜ	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr.	Osman KÖSE	Polis Akademisi
Prof. Dr.	Ömer DEMİREL	Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr.	Özkul ÇOBANOĞLU	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Pakize Pervin AYTAÇ	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr.	Sami ŞENER	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr.	Sedat YAZICI	Bartın Üniversitesi
Prof. Dr.	Őafak URAL	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr.	Őermin TAĞIL	İzmir Bakırçay Üniversitesi
Prof. Dr.	Turan KARATAŞ	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Prof. Dr.	Uğur DOĞAN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr.	Viktor Ya. BUTANAYEV	Hakas Devlet Üniversitesi (Rusya Fed.)
Doç. Dr.	Diloram HEMRAYEVA	Özbek Bilimler Akademisi (Özbekistan)
Doç. Dr.	Salih ŐAHİN	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr.	Özlem Yeşim ÖZBEK BAŐTUĐ	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Ü.	Tarık ABDÜLCELİL	Ain Shams Üniversitesi (Mısır)
Dr.	Elsev Brina LOPAR	Prizran Üniversitesi (Kosova)
Dr.	Fariz KHALİLİ	Azerbaycan Üniversitesi

EDİTÖRDEN

Değerli Bilim İnsanları;

Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi olarak çıkardığımız KAREFAD'ın Nisan 2021 sayısı ile yeniden karşınızda olmanın heyecanı ve gururu içindeyiz. Bu sayımızda birbirinden değerli altı adet telif makale bulunmaktadır.

Kıymetli Bilim İnsanları;

Dergimizin bu sayısının da bilim ve kültür hayatına katkı sağlayacağına inanıyor, bir sonraki sayımız için destek ve yazılarınızı bekliyoruz.

Saygılarımızla...

Doç. Dr. Aydın EFE

(Editör)

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Makaleler / Articles

- 1 EFES MÜZESİ'NDEN SENATÖR HEYKELİ ÜZERİNE TARİHLENDİRME ÖNERİSİ
DATING PROPOSAL ON THE STATUE OF THE SENATOR FROM THE EPHEBUS MUSEU
Durmuş ERSUN
- 14 ÇANKIRI MİLLETVEKİLİ KENAN ÇIĞMAN'IN HAYATI VE SİYASİ FAALİYETLERİ
LIFE AND POLITICAL ACTIVITIES OF KENAN ÇIGMAN AS A DEPUTY OF ÇANKIRI
Recep BÜYÜKTOLU
- 42 BÜYÜK HAREKET: 26 KASIM 1943 TARİHLİ TOSYA-LÂDİK DEPREMİ'NİN KASTAMONU
MERKEZ VE TOSYA İLÇESİNDEKİ ETKİLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
THE GREAT ZELZELE: AN EVALUATION ON THE TOSYA-LÂDİK EARTHQUAKE OF 26
NOVEMBER 1943 AND ITS RESULTS
Ercan ÇELEBİ
- 65 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE'DE TARIMA AMERİKAN ETKİSİ
THE AMERICAN INFLUENCE ON AGRICULTURE IN TURKEY DURING POST- SECOND
WORLD WAR
Ömer AĞIR
- 90 ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ BÖLÜMÜ ACİL
DURUM UZAKTAN ÖĞRETİM CANLI DERSLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
AN ASSESSMENT ON EMERGENCY DISTANCE EDUCATION LIVE SESSIONS IN
DEPARTMENT OF INFORMATION AND RECORDS MANAGEMENT, ÇANKIRI KARATEKİN
UNIVERSITY
Coşkun POLAT, Kasım BİNİCİ
- 119 1946 VE 1950 SEÇİMLERİ: SİYASET, BÜROKRASİ, PROPAGANDA VE DEMOKRASİYE
GEÇİŞ EĞİLİMLERİ
1946 VE 1950 SEÇİMLERİ: SİYASET, BÜROKRASİ, PROPAGANDA VE DEMOKRASİYE GEÇİŞ
EĞİLİMLERİ
Pervin DEMİRCİ

EFES MÜZESİ'NDEN SENATÖR HEYKELİ ÜZERİNE TARİHLENDİRME ÖNERİSİ

Durmuş ERSUN¹

Öz

Çalışmada Ephesos antik kentinde St. Paul tepesinde ele geçen ve Efes Müzesinde sergilenen toga giyimli heykele tanımlama ve tarihlendirme önerisi getirilmektedir. Toga sadece Roma vatandaşlığı ayrıcalığına sahip bireylerce giyilebilmekte olup Cumhuriyet Dönemi ortalarından Geç Antik Çağ sonlarına kadar giyimi gerçekleştirilen bir elbisedir. Ephesos togalı heykelinin giymiş olduğu elbisenin tip başlangıcı Augustus Dönemine karşılık gelmektedir. Söz konusu tip Augustus Döneminden başlayarak formunda ufak değişikliklerle MS 2. yüzyıl sonlarına kadar giysi repertuarındaki popülaritesini korumaktadır. Eser, ayağında giymiş olduğu calceus senatorius botundan dolayı senatör olarak tanımlanmaktadır. Mimari buluntu konteksti bilinmeyen heykele elbisenin umbo, balteus, sinus, lacinia, ima toga bölümleri, işçilik, stilistik özellikler ve dönemin benzer örneklerinden yola çıkılarak tarihlendirme önerisi getirilmektedir. Roma Dönemi heykeltıraşlığı literatürüne eserin kazandırılması amacıyla sırasıyla tanım, tip ve üslup analizi, ikonografik değerlendirme ve tarihlendirme önerisi yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ephesos, Roma heykeltıraşlığı, senatör, heykel, Roma elbisesi, statü.

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, ersundurmus@gmail.com. ORCID: 0000-0001-9559-8313

Makale gönderilme tarihi: 27 Ocak 2021, Makale kabul tarihi: 12 Mart 2021

Makale türü: Araştırma Makalesi

DATING PROPOSAL ON THE STATUE OF THE SENATOR FROM THE EPHEBUS MUSEUM

Durmuş ERSUN

Abstract

In this study, a definition and dating proposal is made for statue dressed in toga which was found on St. Paul hill in the ancient city of Ephesus and it is exhibiting in the Ephesus Museum now. Toga could only be worn by Roman citizens. Toga is a dress that was worn from the Republican Period to the end of the Late Antiquity. The form of the dress was changed more than once from the Republic Period to the Late Antiquity. The type beginning of the dress of the Ephesus toga sculpture is dated to the Augustus Period. Despite of minor changes in dress form, it remained popular in the garment repertoire until the end of the 2nd century AD. Because of the calceus senatorius shoe, the statue identified as a senator. Although the architectural find context of the statue is not known, it is suggested to date it based on the dress sections. The dress sections are umbo, balteus, sinus, lacinia and ima toga. In addition to the dress sections, workmanship, stylistic features and similar examples of the period are used for dating. Here, it is aimed to bring the work to the Roman Period sculpture literature. For this reason, definition, type and style analysis, iconographic evaluation and dating are made respectively.

Key Words: Ephesus, Roman sculpture, Senator, Statue, Roman Dress, Status.

Giriş

Giysi ile vücudu örtmenin ardında yatan en temel sebepler insanların fiziksel, psikolojik ve sosyokültürel ihtiyaçlarıdır. Başlangıcında vücudu örtmek amacıyla geliştirilen pratik, zamanla toplumun gerekliliğine göre değişim göstermiştir. Başlangıç aşamasından günümüze kadar olan süreçte giysilere çeşitli anlamlar yüklendiği görülmektedir. Günümüz örneklerinde de bu durum açıkça görülebilmektedir. Herhangi bir anlam barındırmayan sıradan giysiler giyilebildiği gibi toplumsal statüye göre değişim gösteren anlamlara sahip elbiseler de giyilmektedir. Geçmişte de günümüz örneklerinde olduğu gibi statü durumunun gerekliliği elbise giyiminde çeşitliliğe yol açmıştır. Örneğin Roma Döneminde günlük yaşamda sıkça giyilen ve bir statü durumu belirtmeyen giysi palliumdur (Ersun, 2019: 21). Buna karşın toga ise sadece Roma vatandaşlığı ayrıcalığına sahip kişilerce giyilebilen ayrıcalıklı statü durumuyla ilişkilendirilen bir elbisedir (Smith, 2006: 36, 100; Fejfer, 2008: 184). Toga elbisesine eklenen erguvan renkli yaka hattı, elbise altına giyilen gömlek, botlar ya da elde taşınan ikonografik objelerle giyen kişinin statü durumu belirtilmektedir. Günümüzde bu durum hâkim ve öğretim üyelerinin cüppeleriyle kıyaslanabilir. Her iki meslek kolunun giymiş oldukları cüppelerde statü amaçlı yaka temsillerinin varlığı görülmektedir. Toga elbisesinde de üst düzey yetkililerin ayırımına praetexta (Niemeyer, 1968: 46) ya da lorum (Gehn, 2012: 63) adı verilen yaka bileşenleriyle varılmaktaydı. Benzerlik bu bağlamda geçmişten gelen bir geleneğin devamlılığı niteliğinde yorumlanabilir. Ephesos togalı heykelinin senatör kimliğini elbise altına giymiş olduğu calceus senatorius (senatör botu) doğrulamaktadır. Senatör kişiliği doğrulanan esere benzer örnekler yardımıyla tipolojik ve stilistik değerlendirmeler ışığında tarihlendirme önerisi getirilmektedir.

Eserin Bilgileri

Eserin Envanter Bilgileri

Efes Müzesi Envanter Numarası: 2021

Buluntu Yeri ve Yapısı: Ephesos, St. Paul Tepesi

Ölçüler: Y. 133 cm; G. 55 cm; D. 31 cm.

Malzemesi: Orta grenli mermer

Tarihlendirme: Erken Antoninler Dönemi (Geç Traianus-Erken Hadrianus Dönemi)

Eserin Tanımı

Toga giyimli senatör heykelidir (Görsel 1). Baş ve her iki el heykelden eksik parçalardır. Eksik olan baş ve her iki el ayrı bir biçimde çalışılmıştır ve sonradan eklenmiştir. Arka bölümde elbise hatları kabaca detaylandırılmıştır. Sağ kol aşağıya doğru hareket etmiştir. Sol kol dirsekten bükülmüştür ve öne doğru uzanmıştır. Heykel, toga altında bol kesimli tunik giyimlidir. Balteus, sağ kalçadan sol omuza diyagonal bir biçimde uzanmıştır. Balteus üzerine “U” formu umbo yuvarlatılmıştır ve devamında sol omuza diyagonal bir biçimde yükselmiştir. Sinus, sağ bacağın alt bölümünün ortasına kadar indirilmiştir ve oradan sol omuza uzanmıştır. Elbisenin sonu sol omuzdan arkaya atılmıştır. İma toga köşesi sağ ayak bileği üzerinde sivriltilmiştir ve sol kolun ön bölümünün üzerine diyagonal bir biçimde yükselmiştir. Elbise köşesini oluşturan lacinianın sol bacağın diz kapağı yüksekliğinden itibaren büyük bir kısmı takip edilebilmektedir. Togalı heykel dairesel biçimlendirilen bir kaide üzerine konumlandırılmıştır ve ayağında calceus senatorius giyimlidir. Vücut ağırlığı sağ bacak üzerine konumlandırılmıştır. Sol bacak ise dizden bükülmüştür ve hafif yana hareket etmiştir. Sağ bacağın bitişiğinde 4 sıra halinde 16 kitap rulusunun bir araya getirilmesiyle oluşturulan 26x16 cm ölçülerinde destek konumlandırılmıştır.

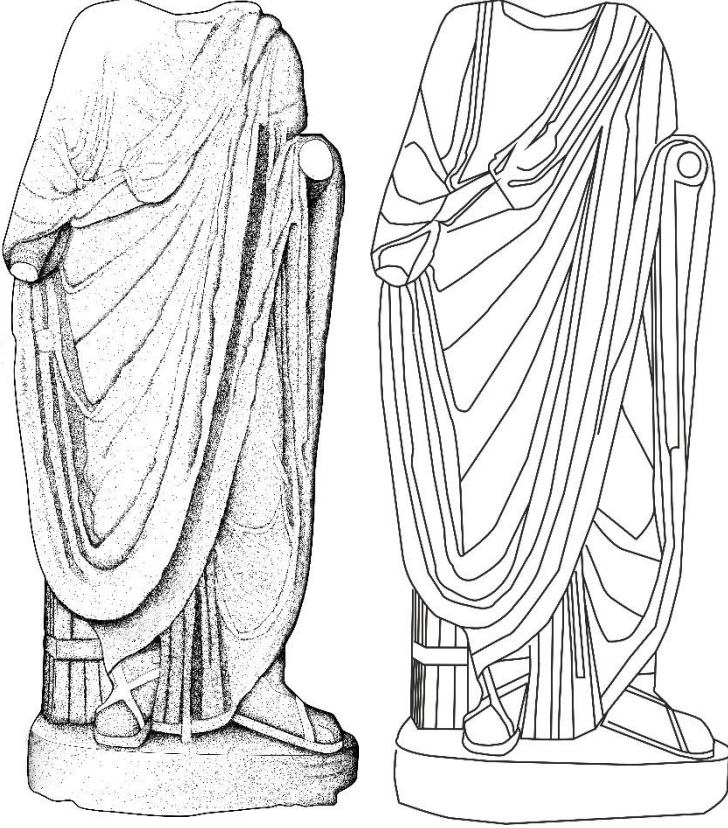

Görsel 1: Ephesos Senatör Heykeli.

Tip ve Üslup Analizi

Toga sadece Roma vatandaşı olan kişilerce giyilebilen bir elbisedir (Kleiner ve Kleiner, 1982: 125). Elbisenin kökeni “Kökleri antik kaynaklara göre Lydia ve Etrüsk geleneğinden gelmekte ya da Peloponnesos üzerinden gelerek Yunan etkileri taşımaktadır” şeklinde kabul görmektedir (Durugönül ve Dinç, 2017: 93). Toganın en erken rol modelinin Cumhuriyet Döneminden itibaren varlığı bilinmektedir (Niemeyer, 1968: 41). Tarihsel süreç içerisinde Geç Antik Çağ’a kadar değişikliğe uğrayarak elbisenin giyimi gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet Dönemi içerisinde takip edilen elbisenin ilk hali yarı dairesel kesimlidir (Wilson, 1923: 275). Yarı dairesel kesiminin yanı sıra Yunanların himation elbisesiyle oldukça benzerdir. Bu benzerlikten yola çıkan araştırmacılar bu tipteki elbiseyi “Pallium Tipinde Toga” olarak adlandırmaktadır (Korkut, 2000: 187). Cumhuriyet Döneminde balteus ve lacinia ile birlikte elbise temsil edilirken, Augustus Döneminde elbiseye sinus ve umbo olarak isimlendirilen iki bölüm eklenmiştir (Kockel, 1993: 17). Elbiseye eklenen bölümler ile Augustus Döneminde tip değişikliğine gidilmiş ve tam dairesel bir form kazanmıştır (Bieber, 1967: 40; Böhme-Schönberger, 1999: 157). Bu nedenle Ephesos’lu senatörün giymiş olduğu elbise tipinin köken başlangıcı sinus, umbo bölümlerinin varlığıyla Augustus Dönemi ile başlatılmakta ve tam dairesel kesimiyle tip ve üslup bakımından Cumhuriyet Dönemi formundan ayrılmaktadır. Togonalı heykellerin tip ve üslup analizine yönelik en erken çalışma 1665 (Rubeni ve Pauli, 1665) yılına kadar uzanmakta olup bugüne kadar ki en kapsamlı çalışma 1990 yılında ortaya konulmuştur (Goette, 1990). Goette bu tipteki togalı heykelleri değerlendirirken üç önemli kıstas ortaya koymaktadır. Bunlar sırasıyla: “Umbonun balteus üzerinde yuvarlatılması, ima toga köşesinin sivriltilmesi ve lacinianın sol bacağı diz kapağı yüksekliğinden itibaren büyük bir kısmının takip edilmesi” şeklindedir (Goette, 1990: 41vd.). Bu tipteki heykelleri araştırmacı bu bağlamda “MS 2. Yüzyılın U Formlu Umbolu Togonalı Heykelleri” başlığı adı altında değerlendirmektedir (Goette, 1990: 42). Ephesos örneğinde de diyagonal balteus üzerine “U” formulu umbo yuvarlatılmış, ima toga köşesi sivriltilmiş olup sol diz kapağı yüksekliğinden itibaren bacağı büyük bir bölümü takip edilebilmektedir. Giysi tipolojisi bakımından Goette’nin verdiği sınıflandırmada Ephesos togalı “MS 2. Yüzyılın U Formlu Umbolu Togonalı Heykelleri” kapsamına girmektedir. MS 1. yüzyıl örneklerinden eseri ayıran bir diğer önemli kıstas lacinianın verilışıdir. Lacinianın diz kapağı yüksekliğinden itibaren büyük bir bölümünün MS 2. yüzyılın örneklerinin neredeyse tamamında takip edilen bir işleniş olduğu ortaya konulmaktadır (Goethert, 1939: 214). Eseri MS 1. yüzyıl örneklerinden ayıran en önemli özelliklerden biri, Ephesos

togalsının hem cepheden hem de iki yan kısmındaki ayrıntılı işçiliğidir. MS 1. yüzyıl örneklerinde tek yönlü cepheden bir işleniş söz konusuysen, MS 2. yüzyıl ile birlikte artık üç yönlü bir işçilik hakimdir (Goette, 1990, 49).

Görsel 2-3: Ephesos senatör heykelinin çizimleri.

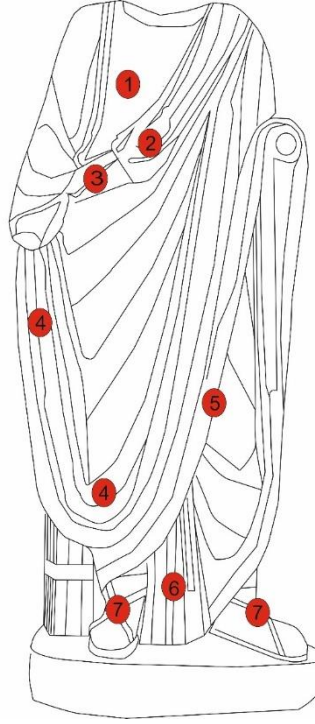
Eserin giymiş olduğu gömlek üzerindeki toga kumaşının omuz ve kollardan aşağı sarkıtılması, derin kanalların oluşturduğu kumaş kıvrımları Traianus Dönemi heykel sanatında takip edilebilen stilistik özelliklerdendir (Özgan, 2013: 82). İmparator Traianus Döneminde çok sık ele alınan konulardan biri de Roma, Traianus Forumu'nda esir alınan Dakeler'i betimleyen barbar yontularıdır (Özgan, 2013: 82, res. 77-79). Barbar yontuları ile Ephesos örneği arasında kıvrım düzenlemesi bakımından stilistik olarak bağlantı kurulabilmektedir. Togalı heykelerde MS 2. yüzyılın 40'lı yıllarından itibaren matkabın kullanımının hissedilir düzeye ulaşması, ayak geçişleri,

giysi kıvrımlarındaki yüksek plastik gelişim ve elbisenin hacim kazanması heykel sanatında takip edilen özelliklerdir (Oberleitner, 2009: 268). Tip ve stil bakımından da eser MS 2. yüzyılın ortaları veya sonrası bir döneme ait değildir. Elbise tipolojisi ve stil bakımından eser ile Anadolu'da Bursa (İnan ve Rosenbaum, 1966: No. 254) ve Afyon (Özgan, 2013: 82-83, res. 75a-c) Müzelerinde sergilenen heykeller arasında bağlantı kurulabilir. Hem toga tipolojisinde hem de stil bağlamında bir örtüşme söz konusudur. Afyon Müzesi togalı heykeli Traianus Dönemine tarihlendirilmektedir (Özgan, 2013: 83). Bursa Müzesi örneği ise Hadrianus Dönemine tarihlendirilmektedir (Goette, 1990: 49). Hem tip ve üslup hem de stilistik olarak Ephesos togalıyla bir diğer paralel örnek Nysa ad Maeandrum heykeli (Kadioğlu, 2011: 130-133, res. 17; 2014: 106-108, lev. 58, 4-8, 59,1) verilebilir. Kadioğlu Nysa ad Maeandrum togalı heykeli için Erken Antoninler ya da MS 2. yüzyılın 40'lı yıllarının sonu tarihini önermektedir (Kadioğlu, 2014: 106-108).

İkonografik Analiz

Ayağına giymiş olduğu bot ve sağ ayağın bitişiğine konumlandırılan kitap ruloların bir araya getirilmesiyle oluşturulan destek ikonografik bağlamda bilgi vermektedir. Toga altına üç tür botun giyimi bilinmektedir ve bunlar calceus olarak isimlendirilmektedir (Hurschmann, 1997: 934). Calceus kendi içerisinde patricius, senatorius ve equester olmak üzere üç türe ayrılmaktadır (Goette, 1988: 449; Goldman, 1994: 119; Havé-Nikolaus, 1998: 7). Giyimi kişinin toplum içerisindeki statüsüne göre değişim göstermektedir. Bunlardan calceus patricius, patrici sınıfı tarafından giyilen yüksek konçlu bot türüdür (Goette, 2013: 49). Calceus patricus dört adet bağcığa sahip olup bağcık çiftinin birisi ayak bileği civarından diğeri ise botun üst bölümünden olmak üzere iki kez düğümlemektedir (Sperti, 2009: 317). Calceus senatorius ise iki adet bağcığa sahip olup ayak bileğinin üst bölümünden bir kez düğümlemektedir (Havé-Nikolaus, 1998: 7). Calceus equester ise bağcığı olmayan düz bot çeşididir (Hurschmann, 1997: 934). Ephesos togalıının botu iki adet bağcığa sahiptir ve ayak bileğinin üst bölümünden bir kez düğümlemiştir. Bot çeşitlerinden calceus senatorius giyimlidir. Eserin ayağında betimlenen bot eserin senator kimliğini doğrulamaktadır.

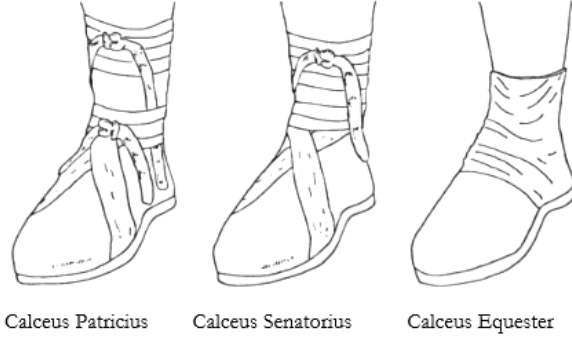
- 1-Tunik
- 2-Umbo
- 3-Balteus
- 4-Sinus
- 5-Ima Toga
- 6-Lacinia
- 7-Calceus

Görsel 4: Elbisenin bölümlerini gösteren çizim.

İpucu niteliğinde bilgi sunan bir diğer ikonografik obje kitap rulolarının varlığıdır. Kitap rulolarının temsil ettiği anlamlardan birisi onurlandırmalardır (Goethert, 1939: 209-210). Kazanılan bir yarışmanın akabinde onurlandırma örneklerinin varlığı bilinmektedir. Roma'da Konservatoren Palast'ta bir niş içerisinde betimlenen ve yazıttan onurlandırıldığı anlaşılan Q. Sulpicius Maximus örnek olarak verilebilir (Goethert, 1939: 209, res. 4). Nişin her iki tarafında yer alan yazıtta şahsın MS 94 yılında gerçekleştirilen agonlarda şiir yarışmasında ödül kazandığı ve ödüllendirildiği anlaşılmaktadır (Goethert, 1939: 209). Onurlandırma anlamı dışında kitap ruloları kişinin eğitim ve öğretim durumuna işaret etmektedir (Özgan, 2003: 1; Fejfer, 2008: 192). Bu özelliğiyle elinde bulunduran kişinin okumayı seven kültür seviyesi yüksek ve entelektüel bir karaktere sahip olduğuna vurgu yapılmaktadır (Özgan, 2003: 1). Yanı sıra Ephesos togalı örneğinde olduğu gibi toplumda devlet idaresinden sorumlu kişilerin temsillerinde de vazifelerin gereği olarak ellerinde ya da destek olarak kitap rulosu temsillerine yer verilmektedir (Fejfer, 2008: 186, 200). Kitap rulolarının varlığı da burada kişinin senatör karakterini destekler niteliktedir.

Toga elbisesiyle birlikte sıklıkla senatörler ellerinde mappa ve sceptrum ikonografik objelerini taşıırken betimlenmektedir. Ephesos togasının her iki elinin eksik olması sebebiyle bu konuda ikonografik bağlamda bir çıkarım yapılamamaktadır.

Görsel 5: Elbise altına giyilen bot çeşitleri.

Sonuç

Ephesos örneği giymiş olduğu togası ile Roma vatandaşlığı statüsüne sahip bir bireye ait onurlandırma heykelidir. Elbisenin verdiği statü gereği Ephesoslu şahıs Anadolu lu yerli halktan üstün bir durumdadır. Ayağına giydiği bot ile vatandaşlık ayrıcalığının yanı sıra senatör olarak da bir statüye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bot ikonografisinden kişinin senatör kimliğine ulaşılmaktadır.

Esere iki yönlü bir tarihlendirme önerisi getirilmektedir. Bunlardan ilki, tip değerlendirmesidir. Tip değerlendirmesi başlığı altında elbisenin bölümleri temel alınmaktadır. Eserin giymiş olduğu elbise tipinin başlangıcı Augustus Dönemi olarak kabul görmektedir (Goette, 1990: 29; Kockel, 1993: 17). Bu bağlamda eser için Augustus Dönemi sonrası kıstas alınarak tarihlendirme önerisi getirilmektedir. Augustus Döneminde başlayan moda MS 2. yüzyıl sonuna kadar elbise repertuarındaki popüleritesini heykel sanatında korumaktadır. Umbo, balteus, sinus ve lacinia bölümleri dikkate alınmış ve Afyon, Bursa ve Nysa ad Maeandrum örnekleri temelinde yapılan karşılaştırmalar neticesinde tipolojik olarak Erken Antoninler (Geç Traianus-Erken Hadrianus) Dönemine eser tarihlendirilmiştir. Tarihlendirme konusunda ikinci kıstas ise stil değerlendirmesidir. Hem ön hem de her iki

yan bölümdeki ayrıntılı işçiliği MS 1. yüzyıl örneklerinden eseri ayıran bir kıstastır. MS 1. yüzyıl örneklerinde cepheden gösterim modası hakimken MS 2. yüzyıl ile birlikte hem ön hem de her iki yan kısımda ayrıntılı bir işleniş söz konusudur. Bu yönüyle eserin stili MS 1. yüzyıl örneklerinden ayrılmaktadır. Elbise modası dikkate alınan Afyon, Bursa Müzeleri ve Nysa ad Maeandrum togalı örnekleri kıvrımların verilışı bakımından da paralel özellikleri göstermekte ve stilistik olarak eser ile örtüşen özellikler sergilemektedir. Traianus Forumunda esir alınan Daker yontuları (Özgan, 2013: 82, res. 77-79) stilistik olarak eseri destekleyen örneklerdir. Heykel sanatında matkap kullanımının hissedilir düzeye ulaşması, ayak geçişleri, giysi kıvrımlarındaki yüksek plastik gelişim ve elbisenin hacim kazanması özellikleri MS 2. yüzyılın ortaları veya sonrası dönemlerde takip edilen önemli stilistik özellikler arasındadır. Bu bağlamda eser stil olarak MS 2. yüzyıl ortaları ve sonrası örneklerle benzer bir işlenişe sahip değildir. Yapılan stilistik değerlendirme neticesinde de heykel Erken Antoninler (Geç Traianus-Erken Hadrianus) Dönemine ait özellikler sergilemektedir.

Kaynakça

- Bieber, Margarete (1967). *Entwicklungsgeschichte der griechischen Tracht: von der vorgriechischen Zeit bis zum Ausgang der Antike*, Berlin, Mann.
- Böhme-Schönberger, Astrid (1999). *Kleidung in traianischer Zeit. Traian in Germanien: Traian im Reich*, (Ed: Egon Schallmayer), Bad Homburg, Saalburgmuseum.
- Croom, Alexandra (2000). *Roman Clothing and Fashion*, Chalford, Amberly.
- Durugönül, Serra-Münteha Dinç-Ulus Tepebaş (2017). Kilikia Bölgesi Roma Dönemi Heykeltraşlığı, *Arkhe*, Sayı: 4, ss. 88-97.
- Ersun, Durmuş (2019). Anadolu Kökenli Heykeltraşlık Eserleri Üzerinde Görülen Himation ve Toga Giysileri, *Asobid*, Sayı: 6, ss. 17-39.
- Fejfer, Jane (2008). *Roman Portraits in Context*, Berlin, De Gruyter.
- Gehn, Ulrich (2012). *Ehrenstatuen in der Spätantike: Chlamydati und Togati*, Wiesbaden, Reichert.

D. ERSUN

KAREFAD, ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of the Faculty of Letters

Cilt/Volume: 9, Sayı/Number: 1, (Nisan/April 2021): 1-13 (Atf için/To cite).

- Goethert, Friedrich Wilhelm (1939). Studien zur Kopienforschung I. *Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts Römische Abteilung*, Sayı: 54, ss. 176-219.
- Goette, Hans Rupprecht (1988). Mulleus, Embas, Calceus. Ikonografische Studien zu römischen Schuhwerk, *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts*, Sayı: 103, ss. 449-464.
- Goette, Hans Rupprecht (1990). *Studien zu römischen Togadarstellungen*, Mainz,
- Goette, Hans Rupprecht (2013). Die römische ‘Staatstracht’ toga, tunica und calcei, *Die Macht der Toga Dresscode im römischen Weltreich*, Regensburg, Schnell&Steiner, ss. 39-52.
- Goldman, Norma (1994). Roman Footwear, *The World of Roman Costume*, Wisconsin, The University of Wisconsin Press, ss. 101-129.
- Havé-Nikolaus, Felicitas (1998). *Untersuchungen zu den kaiserzeitlichen Togastatuen griechischer Provenienz*, Mainz, Verlag Philipp von Zabern.
- Hurschmann, Rolf (1997). Calceus, *Der Neue Pauly*, Sayı: 2, ss. 934-935.
- İnan, Jale-Rosenbaum, Elisabeth Alföldi (1966). *Roman and Early Byzantine Portrait Sculpture in Asia Minor*, London, The British Academy.
- Kadioğlu, Musa (2011). Vorbericht über die Arbeiten im Gerontikon von Nysa am Mäander (2006-2009), *Jahrbuch des Deutschen Archäologischen Instituts*, Sayı: 126, ss. 107-154.
- Kadioğlu, Musa (2014). *Das Gerontikon von Nysa am Mäander. Forschungen in Nysa am Mäander III*, Mainz, Verlag Philipp von Zabern.
- Kleiner, Diana-Fred Kleiner (1982). Early Roman Togate Statuary. *Bullettino della Commissione archeologica comunale di Roma*, Sayı: 87, s. 125-133.
- Kockel, Valentin (1993). *Porträtreliefs stadrrömischer Grabbauten: ein Beitrag zur Geschichte und zum Verständnis des spätrepublikanisch-*

D. ERSUN

KAREFAD, ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of the Faculty of Letters

Cilt/Volume: 9, Sayı/Number: 1, (Nisan/April 2021): 1-13 (Atf için/To cite).

frühkaiserzeitlichen Privatporträts, Mainz, Verlag Philipp von Zabern.

Niemeyer, Hans Georg (1968). *Studien zur statuarischen Darstellung der römische Kaiser*, Bonn, Habelt.

Oberleitner, Wolfgang (2009). *Das Partherdenkmal von Ephesos: Ein Siegesmonument für Lucius Verus und Marcus Aurelius*, Wien, Schriften des Kunsthistorischen Museums.

Özgan, Ramazan (2003). *Die kaiserzeitlichen Sarkophage in Konya und Umgebung*, Bonn, Habelt.

Özgan, Ramazan (2013). *Roma Portre Sanati II*, İstanbul: Ege Yayınları.

Rose, Brian (2015). The reliefs from the Julio-Claudian Sebasteion at Aphrodisias, *Journal of Roman Archaeology*, Cilt: 28, Sayı: 2, ss. 787-791.

Rubeni, Albert-Pauli Peter (1665). *F. De Re Vestiaria Veterum, Praecipue De Lato Clavo Libri Duo: Et alia eiudem Opuscula posthuma, quorum seriem adversa pagina exhibit*, Antverpiae ex officina Plantiniana Balthasaris Moreti.

Smith, Roland Ralph Redfern (2006). *Roman Portrait Statuary from Aphrodisias*: Aphrodisias II, Mainz, Verlag Philipp von Zabern.

Sperti, Luigi (2009). Un togata velata capite da Grumentum, *Grumentum Romana*, Cilt: 4, Sayı: 1, ss. 315-321.

Stone, Shelley (2001). The Toga: From National to Ceromonial Costume, *The World of Roman Costume*, Wisconsin, The University of Wisconsin Press, ss. 13-45.

Korkut, Taner (2000). Überlegungen zum Aufkommen der Halbfiguren auf kleinasiatischen Grabstelen vom Hellenismus bis zur römischen Kaiserzeit, *Adalya*, Sayı: 4, ss. 181-194.

Zankler, Paul (1990). *Augustus und die Macht der Bilder*, München, Beck.

D. ERSUN

KAREFAD, ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of the Faculty of Letters
Cilt/Volume: 9, Sayı/Number: 1, (Nisan/April 2021): 1-13 (Atıf için/To cite).

Wilson, Lillian May (1923). Histoire du costume antique, *ClPhil*, Cilt: 18,
Sayı: 3, ss. 273-277.

Görsel 1: Ephesos senatör heykeli (Foto: D. Ersun)

Görsel 2: Ephesos senatör heykeli çizimi (Çizim: H. Dülger)

Görsel 3: Ephesos senatör heykeli çizimi (Çizim D. Ersun)

Görsel 4: Elbisenin bölümlerini gösteren çizim (D. Ersun)

Görsel 5: Elbise altına giyilen bot çeşitleri (Goette, 2013, s. 49)

ÇANKIRI MİLLETVEKİLİ KENAN ÇIĞMAN'IN HAYATI VE SİYASİ FAALİYETLERİ*

Recep BÜYÜKTOLU¹

Öz

Bu makalede Çankırı milletvekillerinden Kenan Çığman'ın hayatı ve parlamento faaliyetleri anlatılmaktadır. Doktorluk mesleğinin yanı sıra yazdığı eserlerle bir düşünce adamı olduğunu da kanıtlayan Kenan Çığman, Türkiye Cumhuriyeti'ndeki ilk demokratik seçim olan 1950 milletvekili seçimleriyle oluşan 9. Dönem TBMM'ye milletvekili olarak girmiş, 1954 yılında yapılan seçimde de Meclis'te Çankırı'yı temsil etmeye devam etmiştir. Mecliste yer aldığı her iki dönemde de verdiği soru önermeleri ve meclis konuşmaları gibi çalışmalarıyla Meclis'in önemli simalarından olmuştur. Siyasi faaliyetleri dışında ülkenin muhtelif yerlerinde doktor ve yönetici olarak görev yapmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kenan Çığman, Çankırı, Demokrat Parti, Meclis, Seçim.

* Bu çalışma “IX. Dönem TBMM Çankırı Milletvekilleri ve Siyasi Faaliyetleri” isimli Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, rbyuktolu@karatekin.edu.tr ORCID: 0000-0001-6140-7398

LIFE AND POLITICAL ACTIVITIES OF KENAN ÇIĞMAN AS A DEPUTY OF ÇANKIRI

Recep BÜYÜKTOLU

Abstract

In this article, Çankırı deputy Kenan Çığman's life and parliamentary activities are explained. Kenan Çığman who entered the 9th term Turkish National Assembly as a deputy with the elections formed in 1950, which is the first democratic election in Turkey, proved that he was an intellectual with the works he wrote in addition to his profession of medicine. He continued to represent Çankırı in parliament with the election held in 1954. In both terms he took place in the parliament, he was one of the important figures in parliament with the parliamentary speeches he gave and the questionnaires he offered. Apart from his political activities he served as a doctor and administrator in various places of the country.

Key Words: Kenan Çığman, Çankırı, Democratic Party, Parliament, Election.

Giriş

Anadolu'nun eski yerleşim bölgelerinden biri olan Çankırı, sahip olduğu nüfus ve iktisadi kaynakları bakımından oldukça mütevazı olmasına karşın hem Osmanlı Devleti'nde hem de Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşanan demokratik gelişmelere önemli katkılar yapmıştır. Yetiştirdiği veya bir süre ev sahipliği yaptığı yazar, şair, din adamı, asker veya sivil bürokrat ve siyasetçiler tarihte önemli izler bırakmıştır. Bunlardan bazılarının adı herkesçe biliniyor olsa da bazılarının adı gölgede kalmıştır. Bunlardan biri de doktor, yönetici, yazar ve siyasetçi Kenan Çığman'dır.

Türkiye'nin farklı birçok yerinde doktorluk ve birçok kurumunda yöneticilik yapan Kenan Çığman dindar bir düşünceye sahiptir. Tek Parti döneminin dini düşünce ile ilgili görüşlerine karşı çıkmış ve yazdığı dini eserlerle bir düşünce ve dava adamı olduğunu ortaya koymuştur. Çığman, 1946 Milletvekili Genel Seçimi'yle siyasete atılmıştır. 1950 ve 1954 yıllarında yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde Demokrat Parti'den IX. ve X. Dönem Çankırı Milletvekili olarak TBMM'de yer almıştır. Bu dönemde Meclis Genel Kurulu'nda yaptığı pek çok konuşma, verdiği sözlü-yazılı soru önergeleri ve takrirlerle aktif bir siyaset yürütmüştür. Ayrıca Meclis'te farklı komisyonlarda uzun süre görev almıştır. 1957 ve 1961 yıllarında katıldığı seçimlerde başarılı olamayınca tekrar doktorluk mesleğine dönmüştür.

1. Kenan Çığman'ın Hayatı

Nüfus kayıtlarında "Mehmet Kenan Çığman" olarak geçen (Kazım Öztürk, 1994:252) Kenan Çığman, 1906'da (1322) Çankırı'nın Tabakhane Mahallesi'nde doğmuştur (TBMM Arşivi, 1624 NSD, Ek-15). Babası Ahmet Fuat Çığman, annesi Emine Melek Hanımdır. Çığman'ın babası Ahmet Fuat Efendi (1876-1965); Çankırı'nın Eldivan İlçesi, Alva (Oğlaklı) köyünden olup, Hocazâdeler diye bilinen bir aileden gelmektedir. Kudüs ve Çankırı İdadilerinde öğretmenlik yapmış olan Ahmet Fuat Efendi, çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. Çığman'ın annesi Emine Melek Hanım'ın soyu İsfendiyaroğulları Beyliği'nin yöneticilerine dayanmaktadır. Taşra seçkini ve eğitilmiş bir aileden gelen Kenan Çığman'ın Adnan ve Şükrü adında iki kardeşi vardır (<http://www.cansaati.org>). Çankırı İdadisi ve ardından da Ankara Lisesi'nde eğitim-öğretim gören Kenan Çığman, 1933 yılında İstanbul Tıp Fakültesinden mezun olmuştur (BCA, 490.01.295.1187.2.30; TBMM Arşivi, 1624 NSD). Tıp Fakültesi son sınıf öğrencisi iken 30 Ağustos'ta Başkumandanlık Meydan Savaşı'nın yıldönümü kutlamalarında yaptığı bir konuşma ile adı duyulmuştur (Duygu, 1931:1). Kenan Çığman, 5 Ağustos 1939'da Atıf Efendi ve Vecihe Hanımın kızı Halide Atıf Hanımla

(1923 doğumlu) evlenmiştir. Halide Atıf Hanım, eski Çankırı Belediye Başkanlarından ve milletvekillerinden Sait Üçok'un torunudur. Çığman çiftinin, Hatice (1940 doğumlu) adında bir kızı, Atila (1941 doğumlu), Akın (1945 doğumlu) ve Ahmet Necini (1950 doğumlu) adlarında üç oğlu olmuştur (Öztürk, 1994: 252).

İç Hastalıkları Uzmanı olan Dr. Kenan Çığman, memuriyete 30 Eylül 1933'te Oltu Hükümet Tabipliği'nde başlamış, ardından 10 Haziran 1936'da Şavşat Hükümet Tabipliğine, 8 Aralık 1937'de Çerkeş Hükümet Tabipliğine, 7 Şubat 1943'te Kalecik Hükümet Tabipliğine, 11 Haziran 1944'te Bünyan Hükümet Tabipliğine atanmış ve Türkiye'nin farklı yerlerinde doktorluk yapmıştır (TBMM Arşivi, 1624 NSD; TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü TBMM Albümü,1994:181). Ayrıca askerlik görevi sırasında Sarıkamış Dekovil Taburu² doktorluğu da yapan Kenan Çığman, Şavşat Kızılay Şubesi ve Çocuk Esirgeme Kurumu Başkanlığı, Çerkeş Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kızılay Şubesi Başkanlığı görevlerini de başarıyla yürütmüştür (BCA 490.01.295.1187.2.30).

1950 seçimlerinde Demokrat Parti'den Çankırı milletvekili seçilen Kenan Çığman'ın siyasi geçmişi 1936 yılına kadar uzanmaktadır. Dr. Kenan Çığman 1936 yılında Çoruh³ vilayeti Şavşat kazasında görev yaparken CHP'ye üye olmuştur. Ayrıca 1943 yılında Kalecik'te çalışırken CHP Genel Sekreterliğine "*Mebusluk Talepnamesi*" göndererek Çankırı'dan mebus seçilmek istediğini bildirmiş ancak kabul edilmemiştir. (BCA, 490.0.001.000.000.295.1187.2; BCA, 490.01.364.1531.1). Kalecik Hükümet Tabipliği görevinden ayrılarak 1946 seçimlerinde DP'den Çankırı milletvekili aday olarak seçimlere katılmış (Cumhuriyet, 18 Temmuz 1946, s. 1; BCA, 490.01.364.1531.1), 23.468 oy almış ama bu oy milletvekili seçilebilmesi için yeterli olmamıştır (BCA, 490.01.364.1531.1).

Kalecik Hükümet Tabipliği görevinden 4 Nisan 1947'de ayrılan Kenan Çığman, 28 Nisan 1947'de Ankara Devlet Havayolları Genel Müdürlüğü

² Dekovil: Ray aralığı 60 santimetre veya daha az olan araçları buhar, hayvan veya insan gücüyle çalıştırılan küçük demiryoludur. <http://www.tdk.gov.tr> (Erişim 7 Mayıs 2013).

³ 27.05.1933 tarih ve 2411 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 2197 sayılı Kanunla Artvin ve Rize illeri birleştirilmek suretiyle, merkezi Rize olmak üzere Çoruh adıyla il olmuştur. Ancak Rize, 04.01.1936 tarih ve 3197 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 2885 sayılı Kanunla yeniden il olmuştur. Çoruh İlinin adı ise, 25.02.1956 tarih ve 9243 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan 6668 sayılı Kanunla Artvin olarak değiştirilmiştir. TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, *TBMM Albümü (1920–2010)*, C. I, Ankara 2010, s. 20–22.

hekimliğine atanmıştır (TBMM Arşivi, 1624 NSD; TBMM Albümü, 1994: 181; (Öztürk, 1994: 252). Bu görevde bulunduğu sırada 1950 seçimlerinde, DP'den Çankırı milletvekili adayı olmuş (Milliyet, 13 Nisan 1950: 7; Birlik, 10 Mayıs 1950: 1) ve 46.997 oy alarak milletvekili seçilmiştir (Öztürk, 1994: 251). 22 Mayıs 1950'de TBMM'de yemin ederek milletvekilliği görevine başlayan Kenan Çığman'ın seçim tutanağı 5 Haziran 1950'de Meclis'te onaylanmıştır (TBMM Arşivi, 1624 NSD; Öztürk, 1994: 252).

X. Dönem TBMM milletvekilliği için Çankırı'dan DP milletvekili adayı olan Kenan Çığman, 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan seçimlerde ikinci kez Çankırı milletvekili seçilmiştir (BCA, 030.0.010.000.000.78.516.15; Milliyet, 3 Mayıs 1954; 7; Öztürk, 1994: 252). Milletvekilliğini devam ederken, Kenan Çığman 1956 yılında yapılan DP merkez ilçe kongresinde, İlçe Başkanlığına da seçilmiştir (Doğruyol, 20 Aralık 1956, s. 1). XI. Dönem TBMM için tekrar DP'den Çankırı milletvekili adayı olmuş ama bu kez seçilememiştir (*Milliyet*, 29 Ekim 1957, s. 1, 5). 1957–1960 yılları arasında Küre Pirit⁴ İşletmeleri Yönetim Kurulu Üyeliği yapan Çığman (Öztürk, 1994: 252), 1961 Senato seçimlerinde CMKP'den aday olmuş ama seçilememiştir (*Çankırı*, 15 Eylül 1961: 1). 28 Şubat 1962'de Sağlık Bakanlığı Verem Savaş Genel Müdürlüğü bünyesinde doktor olarak çalışmaya başlamış ve bu görevi 13 Temmuz 1971'e kadar sürdürmüştür. Bu tarihte yaş haddinden emekliye ayrılan Kenan Çığman, 21 Şubat 1989'da vefat etmiş ve cenazesi Çankırı aile mezarlığında toprağa verilmiştir (Öztürk, 1994: 252). Vefat haberi, şehirde büyük bir üzüntüyle karşılanırken, Çankırı'nın yerel gazetelerinden olan *Bizim Çankırı*, Dr. Kenan Çığman'ın vefat haberini okuyucularına “*Kenan Çığman Defnedildi*” başlığıyla şu yazıyla duyurmuştur:

“Çankırı'nın tanınmış ailelerinden İsfendiyaroğlu Kasım Bey'in sorunlarından ve Çankırlular Vakfı Eski Başkanı Alpay Çığman'ın amcası Dr. Kenan Çığman önceki gece Ankara'da vefat etti.

Uzun süredir rahatsız olarak evinde yatmakta iken Salı gecesi seksen yaşında vefat eden Dr. Kenan Çığman'ın Türkiye ve dünya çapında itibar gören geniş hacimli, İnançlar isimli bir kitabı bulunuyor.

Dr. Kenan Çığman'ın cenazesinin bugün veya yarın Çankırı'da toprağa verileceği öğrenildi. Dr. Kenan Çığman aynı zamanda iki dönem milletvekilliği yapmıştı. Merhuma Allah'tan rahmet, ailesine ve yakınlarına baş sağlığı dileriz” (Bizim Çankırı, 23 Şubat 1989, s.1).

Vefat haberinden bir gün sonra yine Bizim Çankırı gazetesi ana sayfasından cenaze törenini okuyucularına “*Dr. Kenan Çığman Toprağa Verildi*” başlığı

⁴ Birçok doğal maden sülfürü ve özellikle demir ve bakır. <http://www.tdk.gov.tr> (Erişim tarihi 14.06.2013).

altında şu haberle duyurmuştur: “*Salı günü Ankara’da Vefat eden Çankırı Eski Milletvekili ve İsfendiyar Kasım Beğ’in torunlarından Dr. Kenan Çığman’ın cenazesi, dün öğle namazından sonra Sarıbaşa Mezarlığında toprağa verildi. Oğlu Ahmet Çığman’ın imam olarak kıldırıldığı cenaze namazına Çankırı’dan çok kişi katıldı. Çankırı eski Milletvekili ve Bakanlardan Nurettin Ok ile Çığman ailesinin yakınları ve sevenleri de cenaze törenine katıldılar*” (Bizim Çankırı, 24 Şubat 1989: 1).

Kenan Çığman, her zaman insanlara yardım etmeyi amaç edinmiş bir insandır. 1951 yılında Ilgaz çevresinde meydana gelen bir deprem haberini alır almaz, bölgeye giden Kenan Çığman, yaralıların durumuyla yakından ilgilenmiştir. Daha sonra hükümetin yapacağı yardım işini görüşmek için Ankara’ya hareket eden Çığman, Çubuk yolunun Ankara’ya bağlandığı mevkide trafik kazası geçirmiştir. Otomobilinin şarampole yuvarlandığı kazada Kenan Çığman başından yaralanmış, yaralı halde Ankara’ya bir kereste kamyonu ile giden Kenan Çığman, tedavisinin hemen ardından Ilgaz’a yapılacak yardımların takibine başlamıştır (Birlik, 19 Ağustos 1951: 1).

Kenan Çığman, hekimlik mesleği ve siyasetçi kişiliği ile tanınmış olmakla birlikte aynı zamanda yazardır. Kenan Çığman’ın “*İnançlar, Allah Divanında İnsan ile Kaza-Kader*” adlı basılmış üç yapıtı olduğu şeklinde yanlış bir kanaat vardır. Oysa bu yanlıştır. Çığman’ın bu eserlerin dışında bir de “*Allah’ın Varlığının Delilleri*” adlı bir eseri daha vardır. Kenan Çığman yazdığı eserlerle kendisini bir fikir ve inanç adamı olarak da kabul ettirmiştir.

Kenan Çığman’a göre; eserlerinde iman konusuna önem vermesinin nedeni, lise çağında yoğun biçimde maruz kaldığı din aleyhtarı propagandalara karşı inançlarını savunmak için yeterli Türkçe eserler bulamamasıydı. O dönem de inançlı kesimler yararlanacak kaynak eser sıkıntısı çekerken; ateist, maddeci, Darvinci, Freud’cu akımlar için çok geniş bir kaynak yelpazesi vardı. Dr. Kenan Çığman’ın ifadesiyle, bilimsel verilerle ateist çevrelerin iddialarına cevap verecek Türkçe yayına duyulan ihtiyaç, ilerleyen yıllarda bu kitapları yazmak zarureti hissettirmiştir. Özellikle *İnançlar* adlı kitabı için; “*Böyle bir kitabı ele geçirmek için yürüyerek Çin’e gidip gelmem icap etseydi, göze alırdım*” demiştir.⁵

Kitap inançlı inançsız herkese hitap etmektedir. Kendine güvenen bir üslup kullanan yazar, “*İnanmayanlar hatâlarının dehşetini anlamak, inananlar*

⁵ Kenan Çığman’ın bu konudaki ayrıntılı düşünceleri için bkz. Kenan Çığman, *İnançlar*, İstanbul 2005.

taklidi imandan ilme'l-yâkîne geçmek için okusun” tavsiyesinde bulunmaktadır. *İnançlar* kitabı hakkında, tanınmış edebiyatçı Ahmet Kabaklı 13 Eylül 1971 tarihli köşe yazısında: “*Yurdumuzu müstemleke askerleri değilse de ondan beş beter-“müstemleke fikirleri ve eylemleri” sarıyor. İnançları okuyun ki, bu kötü düşünceler daha fazla direnme imkânı bulamasın*” (<http://cansaati.org.>) şeklinde bir değerlendirme yapmıştır.

Kenan Çığman dışındaki diğer IX. Dönem Çankırı milletvekilleri daha çok siyasi çalışmalarıyla adını duyururken, Çığman ise edebiyatçı kişiliğiyle de adından söz ettirmiştir. Bu konuda eğitilmiş bir aileden gelmesi ve yetişme tarzının da etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

2. IX. Dönem TBMM Siyasi Faaliyetleri

a. Kanun Teklifleri

1- Kenan Çığman, Rize Mebusu İzzet Akçal öncülüğünde 52 milletvekiliyle birlikte, TCK'nın bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkında bir kanun teklifi vermiştir.⁶

2- TBMM'nin doktor kökenli milletvekillerinden Kenan Çığman'ın, Meclis Başkanlığı'na “*Verem Savaş Kanunu*” teklifi verdiği, bu teklifin Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu ile Bütçe Komisyonu'na gönderildiğine dair TBMM tutanaklarında bilgi var (TBMM Tutanak Dergisi, 4 Şubat 1952: 26) ancak daha sonraki süreçte bu kanunun akıbetine dair herhangi bir bilgi kaydına rastlanmamıştır.

3- Kenan Çığman, TBMM başkanlığına başvurarak, Ankara'nın Saraçoğlu Mahallesi'ndeki “*D*” tipi blok evlerin veremle mücadelede kullanılmak üzere Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı emrine verilmesi hakkında bir kanun teklifi vermiştir. Kanun teklifinde verem hastalığının Türkiye'de her geçen gün daha fazla yayıldığını ve ülkemizdeki ölümlerin yaklaşık 1/5'nin veremden olduğunu ve bu durumun ülke ekonomisine büyük zararlar verdiğini belirtmiştir. Öncelikle, bu hastalığa yakalanmış olanların diğer insanlara bu hastalığı bulaştırmaması için büyük bir hastaneye ihtiyaç olduğunu belirten Çığman, Saraçoğlu Mahallesi'ndeki “*D*” tipi blok evlerin veremle mücadelede kullanılmak için tahsis edilmesini istemiş (TBMM, 15 Temmuz 1953: 794–795) ancak kabul edilmemiştir.

Görüldüğü gibi Çığman'ın doğrudan verdiği iki kanun teklifi de doğal olarak uzmanlık alanını ilgilendiren sağlık sorunları üzerine olmuştur. Turizm

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. *TBMM Tutanak Dergisi*, C. 24, 9 Temmuz 1953, B. 105, s. 413-443.

Endüstrisini teşvik için verilen kanun teklifi, bir turizm bölgesi olan Antalya milletvekillerinin hazırladığı ve kendisinin de imzaladığı bir kanun teklifidir.

b. Takrirler

IX. Dönem TBMM Çankırı Milletvekillerinden Kenan Çığman'ın verdiği takrirleri konularına göre gruplandırdığımızda şu şekildedir:

1- Kenan Çığman'ın, 1951 yılı Bakanlıkların ve kurumların bütçe görüşmeleri sırasında verdiği tek takrir vardır.

- 80 milletvekili ile birlikte Çığman tarafından Meclis Başkanlığı'na sunulan, 1951 yılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı bütçesine, Kanser Enstitüsü yapımı için 300.000 lira ek kaynak konulmasını öngören takrir kabul edilmemiştir (TBMM, 25 Şubat 1951: 861-862).

2- Kenan Çığman'ın, yedi kifayet takriri tespit edilmiştir.

- Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger'in, Dilekçe Komisyonu'nun 07.07. 1950 tarihli Haftalık Karar Cetveli'ndeki 67 sayılı Kararın Kamutayda görüşülmesine dair önergesi ve Dilekçe Komisyonu raporu görüşmeleri sırasında yapılan tartışmaların ve konuşmaların yeterli olduğunu, oylamaya geçilmesini teklif eden takriri, milletvekillerince kabul edilmiştir (TBMM, 1 Aralık 1950: 20).

- Maarif Teşkilâtı'na dair olan 789 sayılı Kanununun 22. maddesinin kaldırılması hakkındaki kanun teklifi ile ilgili yapılan görüşmeler sırasında Çığman'ın verdiği takrir kabul edilerek oylamaya geçilmiştir (TBMM, C. 4, 31 Ocak 1951, B. 37, s. 487).

- Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Bütçesi görüşmeleri devam ederken, Kenan Çığman'ın oylamaya geçilmesine dair önerisi Meclis tarafından kabul edilmiştir (TBMM, C. 5, 23 Şubat 1951, B. 49, s. 530).

- Burdur Milletvekili Mehmet Özbey'in, köylü kız çocuklarının ilk tahsil yaşı hakkında kanun teklifi ile Balıkesir Milletvekili Sıtkı Yırcalı ve dokuz arkadaşının, Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanununun 13. maddesinin değiştirilmesine ve aynı kanuna bazı maddeler eklenmesine dair kanun teklifi ve Millî Eğitim Komisyonu raporu görüşmelerinin sona erdirilerek oylamaya geçilmesine dair verdiği önerge kabul edilmiştir (TBMM, 15 Haziran 1951: 223).

3- Kenan Çığman'ın, Meclisin gündeminin belirlenmesiyle ilgili takrirleri:

- 50 milletvekiliyle birlikte ortak bir takrir vererek, 2897 sayılı Hayvanlar Vergisi Kanunu'nun 1952 malî yılı başından itibaren kaldırılmasının,

Meclis'te oylanmasını talep eden tavrı kabul edilmemiştir (TBMM, 2 Mayıs 1951: 16, 17).

• 28 Nisan 1952 Cuma günü Çankırı milletvekili Dr. Celal Otman'la birlikte TBMM başkanlığına bir önerge vererek, gündemin yoğun olması dolayısıyla görüşülecek konuların sözlü sorulardan önce ele alınmasını teklif etmişler ve bu teklif Meclis tarafından kabul edilmiştir (*TBMM*, 28 Nisan 1952: 4).

• 11 Şubat 1953 Çarşamba günü, aralarında Çankırı milletvekili Celal Otman'ın da yer aldığı 3 milletvekiliyle birlikte, kanun tasarısı ve tekliflerinin sözlü sorulardan önce görüşülmesini teklif etmiş, öneri Meclis tarafından kabul edilmiştir (*TBMM*, 11 Şubat 1953: 216).

4- Kenan Çığman'ın, bütçeden bazı kurum, kuruluş ve derneklere yardım yapılması amacıyla sunduğu tavrılar:

• 1951 yılı bütçesi görüşmeleri sırasında, Çığman 101 milletvekiliyle birlikte, İzmir Fuarına yapılan yardım ödeneğinin 50.000 liradan 150.000 liraya çıkarılmasını teklif eden bir önerge vermiş ancak önerge Meclis tarafından reddedilmiştir (*TBMM*, 24 Şubat 1951: 727-728, 731).

• 1951 yılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Bütçesi görüşmeleri sırasında, Kenan Çığman'ın, aralarında Çankırı milletvekillerinden Celal Otman'ın da yer aldığı 55 milletvekiliyle beraber, kanserle mücadele için ayrılan paranın 17.401.039 liradan 17.701.739 liraya çıkarılmasını ve Kanser Enstitüsü kurulmasını öngören tavrı, Meclis'çe uygun görülmemiştir (TBMM, 26 Şubat 1951: 951, 960).

• Kenan Çığman'ın, 24 Şubat 1953'te Vakıflar Genel Müdürlüğü bütçesi görüşmeleri sırasında, 65 milletvekiliyle birlikte, bütçeye hayır işlerinde kullanılmak üzere 500.000 lira ilave yapılarak, ödeneğin 700.000 liraya yükseltilmesine dair önerisi, Meclis'te alkışlarla kabul edilmiştir (TBMM, 24 Şubat 1953: 887-888).

• 1954 yılı Maliye Bakanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında, 54 milletvekiliyle birlikte, Türk Ocağı'na yardım için konulan ödeneğin 20.000 liradan 100.000 liraya çıkarılmasını isteyen bir tavrı vermiş, Meclis'te yapılan oylamada, tavrı kabul edilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 24 Şubat 1954: 819-820).

5- Kenan Çığman'ın, bazı kanunların tekrar görüşülmek üzere yeniden komisyonlara gönderilmesi veya bazı değişiklikler yapılmasına dair sunduğu üç tavrı tespit edilmiştir.

• Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu Tasarısının geçici bir komisyonda görüşülmesi amacıyla, 60 milletvekiliyle beraber bir önerge vermiş ve önerge Meclis'te kabul edilmiştir (TBMM, 7 Mayıs 1952: 94-95).

- Erzurum. Mebusu Mustafa Zeren'in, Ordu Dahili Hizmet Kanunu'nun 66. maddesine; *“yaralı askerlerin veya askerlik vazifesi sırasında yaralananları tedavileri Milli Savunma Vekâletince devam ettirilir”* fırcasının eklenmesi görüşmeleri sürerken, bir takrir vererek, fırcanın *“zaruri sebebler dolayısıyla tedavileri Milli Savunma Bakanlığı'nca devam ettirilebilir”* şeklinde değiştirilmesini istemiş, bu talep Meclis'te kabul görmüştür (TBMM, 20 Temmuz 1953: 860).
- 1954 yılı bütçe görüşmeleri sırasında, Emekli, Dul ve Yetim Aylıklarına Zam Yapılması Hakkındaki Kanun Lâyihası ile ilgili olarak, maaşlarda en düşükten en yüksek maaşa doğru, % 35 artıştan başlamak kaydıyla kademeli azalan bir zam yapılmasına dair Çığman'ın verdiği takrir, Meclis İçtüzüğü'ne uygun olmadığı için işleme konmamıştır (TBMM, 25 Ocak 1954: 336). Çığman bu takriiri ile sosyal adalet ve eşitlik anlayışı çerçevesinde, gelir dağılımında yaşanan sorunların azaltılmasına katkı yapmak istediği anlaşılmaktadır ama olmamıştır.

c. Meclis Konuşmaları

c.1. Sağlıkla İlgili Konuşmaları

- Denizli milletvekili Kemal Cemal Öncel'in, Niyazi Kural adlı bir hastanın tedavi için Amerika'ya gönderilmek için yaptığı müracaat ile ilgili, Dilekçe Komisyonu'nun 23.02. 1950 tarihli Haftalık Karar Cetveli'ndeki 2959 sayılı kararın Kamutay'da görüşülmesine dair önergesi ve Dilekçe Komisyonu raporuyla ilgili söz alarak konuşmuştur. Konuşmasında: *“Arkadaşlar benden evvel konuşan Sayın Milletvekili salâhtan bahsetti. Bu salâhtan maksat, hastanın tamamiyle iyi olacağı mânasını ifade etmez. Buradaki salâhın mânası, biraz düzelebilir demektir. Yoksa hastanın vaziyetinde esaslı hiçbir değişiklik olmayacaktır. Şu hale göre hastanın Amerika'ya gönderilebilmesi için ya hayatının tehlikede olması yahut oraya gittiği zaman iyi olabileceğine dair bir kanaat edinmemiz icap eder”* diyen Çığman, Niyazi Kural adlı hastanın hayati bir tehlikesinin olmadığını ve Amerika'da yapılacak tedavinin önemli bir iyileşme sağlamayacağını bilindiğini söyleyerek, konuşmasına şöyle devam etmiştir: *“Bu vatanda birçok mustarip vatandaşlarımız, bir sürü hastalarımız var. Hepiniz bilirsiniz hastanelerimizde hastalar çift yatıyorlar. Nihayet bize göre bu hastayı Amerika'ya göndermemek lâzımdır. Kararlarımızda hissiyatla değil, hakikatlere ve kanunlara dayanmalıyız”* diyen Kenan Çığman, müracaatın kabul edilmemesini istemiştir (TBMM, 16 Haziran 1950: 194–195).
- Kenan Çığman, Adalet Bakanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında söz almıştır. Konuşmasında otopsi yapan doktorların sıkıntılarını dile getirmiş ve

Adalet Bakanlığının kaza merkezlerinde otopsi de kullanılacak malzemeleri bulundurmasının gerekli olduğunu ifade etmiştir (TBMM, 22 Şubat 1951: 496).

• Çığman, 1951 yılı Mili Eğitim Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde söz almış ve kendisinden önce konuşan milletvekillerinin eğitim sistemiyle ilgili sordukları soruları Milli Eğitim Bakanı'nın cevaplandırmasını istemiştir (TBMM, 25 Şubat 1951: 790).

• 1951 yılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Bütçesi görüşmeleri sırasında Kenan Çığman, konu hakkında görüşlerini ortaya koyduğu konuşmasında, bazı milletvekillerinin doktorları eleştirdiğini, hâlbuki doktorların zor koşullar altında ve fedakârca çalıştığını, onların bu çalışmalarının yeterince takdir edilmese bile aleyhlerinde konuşulmaması gerektiğini belirtmiştir (TBMM, 26 Şubat 1951: 947).

• Erzurum Mebusu Mustafa Zeren'in, Ordu Dahili Hizmet Kanununun 5501 sayılı Kanunla değişen 66. maddesine bir fıkra eklenmesine dair kanun teklifiyle ilgili görüşmeler sürerken, konuşmak için söz alan Kenan Çığman, "*Yurt dışında tedavi görmekte iken kanunlardaki sıhhi izin sürelerini doldurmuş ve fakat maluliyetleri henüz tesbit edilemiyen ordu mensuplarının âzami bir seneyi geçmemek üzere tedavileri Millî Savunma Vekâletince devam ettirilir*" maddesinin mağduriyetlere yol açabileceğini, tedavileri sekteye uğratabileceğini söylemiştir. Bunlardan dolayı maddede, "*Bir yılı geçmemek üzere tedavileri Millî Savunma Vekâletince devam ettirilebilir*" şeklinde düzeltme yapılmasının daha uygun olacağını ifade etmiştir (TBMM, 20 Temmuz 1953: 859).

• Kenan Çığman, İспенçiyari ve Tıbbi Müstahzarlar Kanununun 4348 sayılı Kanunla değiştirilmiş bulunan 5. maddesinin Tadili Hakkında Kanun Lâyihası ve üyesi olduğu Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu raporu görüşmeleri sırasında, Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu adına söz almıştır. Konuşmasında Türkiye'de ilaç sanayisinin kurulmasında bu kanunun çok önem arz ettiğini, bazı milletvekillerinin ülkenin yabancılar tarafından ele geçirileceği konusunda, yabancı sermayeyle ilgili endişelerin yersiz olduğunu ve bunların ülkemize yatırım yapacaklarını, ancak her önüne gelen yabancı sermayenin ülkeye girişine de izin verilmeyeceği hususunda açıklamalarda bulunmuştur (TBMM, 8 Şubat 1954: 129).

• Konya Mebusu Sıtkı Salim Burçak ve iki arkadaşının, Tıp mensuplarının Devlet Teşkilâtı'nda Vazifeye Alınma Şartları hakkındaki 5979 sayılı Kanun'un yürürlükten kaldırılmasına dair kanun teklifiyle ilgili söz alan Çığman, doktor, öğretmen ve mühendis gibi memurların mecburi hizmet uygulamasını eleştirmiş, bu uygulama yüzünden birçok hastanenin

doktorsuz, okulun öğretmensiz kaldığını belirterek, mecburi hizmet uygulamasının kaldırılmasını istemiştir (TBMM, 11 Şubat 1954, 205).

c.2. Diğer Konularda Yaptığı Konuşmalar

Dr. Kenan Çığman'ın sağlık dışı konularla ilgili de tespit edilebilen toplam beş konuşması bulunmaktadır. Çığman bu konuşmalarında:

- Doğu Anadolu ve Edirne ilinin kalkınmasının desteklenmesiyle ilgili Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinde herhangi bir ödeneğin olamadığını belirtmiş ve bunun düzeltilmesini istemiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 25 Şubat 1951: 809).
- Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü 1951 yılı Bütçe Kanunu Tasarısı görüşmeleri sırasında söz almış ve halktan karşılığında hayvan vermek üzere para toplandığı ama hayvan verilmediğine dair şikâyetler aldığını ve bu konunun araştırılması, suçlu varsa cezalandırılması gerektiğini belirtmiştir (TBMM, 27 Şubat 1951: 1047).
- 1951 yılı Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesi tartışılırken, din konusunun partiler arasında politika malzemesi yapılmaması konusunda bazı dileklerde bulunmuştur (Milliyet, 23 Mayıs 1951: 1).
- Ordu Dahili Hizmet Kanununun 5501 sayılı Kanunla değişen 66. maddesine bir fıkra eklenmesine dair kanun teklifi görüşülürken, iki kez söz almış ve bu kanunun yurt dışına gitmiş ama tedavisi bitmemiş askerlerin mağdur olmasını önleyeceğini belirterek, kanunun desteklenmesini istemiştir (TBMM, 7 Temmuz 1953: 856, 861).
- Kamu Alacaklarının Tahsili Hakkındaki Kanun Lahiya'sı görüşülürken, "*Borçlunun malı bulunmadığı veya borca yetmediği takdirde...*" ibaresinin komisyon görüşmelerinde metinden çıkarıldığını ve bu değişikliğin kefil olanları zor duruma düşüreceğini belirterek, bu ifadenin tekrar metine eklenmesine dair bir konuşma yapmıştır (Tutanak Dergisi, 20 Temmuz 1953: 881).
- 1954 yılı bütçe görüşmeleri sırasında, Emekli, Dul ve Yetim Aylıklarına Zam Yapılması Hakkındaki Kanun Lâyihası ile ilgili olarak söz almış ve maaşların az olduğunu ve maaşlarda adaletsizliklerin olduğunu, bunu gidermek için bir önerge verdiğini belirterek, milletvekillerinden bu konuda destek istemiştir (TBMM, 25 Ocak 1953: 356, 336).
- 1954 yılı Ulaştırma Bakanlığı bütçesi görüşmelerinde, DP iktidarından önceki üç yıllık dönemde, Devlet Demiryolları personelinin birçok özlük haklarından mahrum bırakıldığı için, çalışanların yargıya başvurduklarını ve

kazandıklarını, bu nedenle Bakanlığın mahkeme masraflarını da karşılamak zorunda kaldığını belirterek, gelecek yıllarda benzer hadiselerin yaşanmaması için tedbir alınması gerektiğini ifade etmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 26 Şubat 1954: 1063).

d. Komisyon Faaliyetleri

Kenan Çığman, IX. Dönem TBMM'nin yasama yıllarında 4 kez Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonlarında, bir kez de Çalışma Komisyonu'nun da görev yapmıştır. Çığman, Meclis'in birinci yasama yılında 29 Mayıs 1950 Pazartesi günü yapılan komisyonlara üye seçimlerinde, 368 oyla TBMM Çalışma Komisyonu'na seçilirken (TBMM, 29 Mayıs 1950: 36), ikinci yasama yılında 6 Kasım 1950 Pazartesi günü yapılan komisyon seçimleri için Ulaştırma Komisyonu tasnif heyeti üyeliğine getirilmiş ve aynı gün yapılan komisyon seçimlerinde ise bu kez, 303 oyla yeniden Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu'na seçilmiştir (TBMM, 6 Kasım 1950: 23). Üçüncü yasama yılı 9 Kasım 1951 Pazartesi günü yapılan komisyon seçimleri için Adalet Komisyonu tasnif heyetini seçilirken (TBMM, 9 Kasım 1951: 27), aynı gün yapılan komisyon seçimlerinde 291 oyla komisyona üye seçilmiştir (TBMM, 9 Kasım 1951: 34). Dördüncü yasama yılında 10 Kasım 1952 Pazartesi günü yapılan komisyonlara üye seçimlerinde ise 318 oyla Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu'na seçilirken (TBMM, 10 Kasım 1952: 40), 27 Nisan 1953 Pazartesi günü Dilekçe, Ekonomi, Gümrük ve Tekel Komisyonlarına eksik üyeler için yapılacak seçim de tasnif heyetinde yer almıştır (TBMM, 27 Nisan 1953: 523). IX. Dönem TBMM'nin son yasama yılı olan beşinci yasama yılında ise, 9 Kasım 1953 Pazartesi günü yapılan komisyon seçimlerinde Meclis Kitaplık Komisyonu Tasnif Heyeti'nde yer alırken (TBMM, 9 Kasım 1953: 32) üye seçimlerinde 246 oyla, bir kez daha Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu'na seçilmiş (TBMM, 9 Kasım 1953: 38) ve yasama yılı sonuna kadar görev yapmıştır.

Milletvekili seçilmeden önce mesleği doktorluk olan Kenan Çığman, görev yaptığı komisyonlarda, komisyon çalışmaları sırasında diğer üyelerle fikir alışverişinde bulunmuş ve Tıp Mensuplarının Devlet Teşkilatında Vazifeye Alınma Şartları Hakkında Kanun, Kör, Sağır ve Dilsizlere Mahsus Bazı Cihazların, Gümrük Resmi ve Diğer Vergilerden Muafliği Hakkındaki Kanun, Eczacılar ve Eczaneler Hakkındaki Kanun vb. kanunların raporlarının hazırlanmasına katkı yapmıştır.

3. X. Dönem TBMM Siyasi Faaliyetleri

Kenan Çığman 14 Mayıs 1954 Cuma günü yemin ederek X. Dönem TBMM'deki görevine başlamış (TBMM, 14 Mayıs 1954: 2) ve Meclis'in son oturumu olan 11 Eylül 1957 tarihine kadar bu görevini sürdürmüştür. Geçen bu süre içerisinde 3 kanun teklifi, 10 Meclis konuşması, 16 değişiklik veya yeterlilik takriri vermiş ve Meclis komisyonlarında görev yapmıştır. Meclis çalışmaları sırasında başta Adnan Menderes başkanlığında kurulan DP Hükümetlerinin programı ve güven oylamaları olmak üzere 272 olumlu oy kullanmış, bir kez ise olumsuz oy kullanmış, diğer oylamalara ise katılmadığı tespit edilmiştir.

a. Kanun Teklifleri

1. Çankırı Mebusu Kenan Çığman'ın, TBMM Başkanlığına verdiği Türkiye Veremle Mücadele Kanunu teklifinin, Çığman'ın da görev yaptığı Sıhhat ve İçtimai Muavenet Encümenliği ve Bütçe Encümenliği'ne gönderilmesine karar verilmiş (TBMM, 28 Haziran 1954: 2) ancak konu bir daha Meclis gündemine gelmemiştir.

2. Çankırı Mebusu Kenan Çığman ve Bolu Mebusu Lûtfi Oğultürk'ün, Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu'nun 7. maddesine Bir Fıkra Eklenmesi hakkındaki 6015 sayılı Kanunun 1. maddesinin değiştirilmesi hakkında kanun teklifinin (2/266) Maliye ve Bütçe Encümenlerine gönderilmesi kararı alınmış (TBMM, 10 Şubat 1956, 133) ancak bir daha Meclis gündemine gelmemiştir.

3. Namık Kemal Mahallesindeki (D) ve (E) blok evlerin verem hastanesi yapılması hakkında (TBMM, 18 Haziran 1954: 2) Çankırı Mebusu Kenan Çığman'ın verdiği kanun teklifi, Çığman'ın talebi üzerine geri verilmiştir (TBMM, 25 Şubat 1956: 696).

b. Meclis Konuşmaları

Çankırı Milletvekili Kenan Çığman'ın X. Dönem TBMM'de en dikkat çeken sözleri CHP Genel Başkanı İsmet İnönü'ye yönelik sataşmalarıdır. Millî Korunma Kanununun Tadiline Dair Kanun Lâyihası görüşmeleri sırasında kürsüde konuşma yapan İsmet İnönü, iktidara yönelik sert eleştiriler getirmiş ve yapılmak istenen değişiklikleri “*kapalı ve karanlık bir rejime kati olarak dönmek kararının en kuvvetli delili*” olarak nitelendirmiştir. Halkın sıkıntılarını dile getirmeyi engellemeye çalışan hükümetin basını susturmaya çalıştığını ileri sürmüştür. “*İktisadi buhranın ıstıraplarına ve içtimai sefaletin her gün artmasına çare bulamayan idaremiz basının yazılarından*

dehşet duyar olmuştur.” Bu sözler karşısında sinirlenen Kenan Çığman, bu konuda İsmet İnönü’nün söyleyecek sözü olmadığını vurgularcasına; “*Sen bu memleketi ıstırap içinde bırakan adamsın*” demiştir (TBMM, 6 Haziran 1956: 100).

Toplantılar ve Gösteri Yürüyüşleri Hakkında Kanun Lâyihası ve Muvakkat Encümen Mazbatası ile ilgili partisinin görüşlerini aktarmak için kürsüde konuşma yapan İsmet İnönü; “*Bir hürriyetin hududunu tasrih etmek o hürriyeti esasından tahribetmeye vesile addedilemez*” sözleriyle seçim dönemi dışında toplantı ve yürüyüşlerin yasaklanmasının Anayasa’ya aykırı olduğunu savunmuştur. İnönü’nün daha sonra söylediği “*Toplanma hürriyeti Anayasa hakkı olduğu gibi İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile gene insan haklarını ve ana hürriyetleri koruma sözleşmesi ile de devletimizin mevzuatı arasına girmiştir*” sözlerine sinirlenen Kenan Çığman kürsüde konuşma yapan İnönü’ye tepkisini “*İnsan gibi konuşanlar için; hayvan gibi konuşanlar için değil!*” sözleriyle göstermiştir (TBMM, 27 Haziran 1956: 525).

Maarif Vekâleti bütçesiyle ilgili görüşmeler sırasında söz alan Kenan Çığman, Bakanlığın bütçesinin 200 milyon liradan 321 milyon liraya artırılırken, köy okullarının yapımı için ayrılmış olan 15 milyon liranın artırılmadığına dikkat çekmiş ve ihtiyacı karşılamaya yeterli olmayacağı belli olsa da en azından 5 milyon liralık bir artış yapılmasını istemiştir. “*Benim tebarüz ettirmek istediğim şey, köy mekteplerinin Devlet Bütçesinden ayrılan paralarla yapılmasına başlanmasının köylünün mektep düşüncesinde büyük bir inkılâp yaratmış olmasıdır*” sözleriyle bu küçük adımın halk üzerinde oldukça önemli etkiler bırakacağını savunan Kenan Çığman, DP ile CHP dönemindeki uygulamaları kıyaslamıştır. CHP döneminde okulların zorla köylülere yaptırıldığını ve çocuklarında mecbur kaldıkları için okula gittiklerini ileri süren Çığman; iki parti arasındaki zihniyet farkını şu sözlerle ortaya koymuştur: Geçmişte “*Köylüler bizim mektebimiz vardır, yaptırmayın diyorlardı. Bugün bütün köylüler köyümüze mektep isteriz diye feryad ediyorlar. Hiçbir fark olmasa dahi, iki parti arasındaki zihniyet farkının doğurduğu bu netice de büyük bir eserdir.*” Bu durumun memleketin geleceği açısından çok önemli olduğunu ve ülkede ciddi bir değişimin yaşanmasını sağlayacağını iddia etmiştir. Son olarak DP ile CHP döneminde yapılan okulların inşaat kalitelerini karşılaştırmıştır. Çığman’a göre, DP döneminde yapılan okullar halkın ihtiyaçlarını karşılama ve inşaat kalitesi bakımından mükemmeldir. CHP döneminde yapılan okulların çoğu ise kısa sürede kullanılamayacak kadar kötü hale gelmiştir. Bazıları, büyük paralar harcanarak tamir ettirilmiş ve kullanılabilir hale getirilmiştir. Bu konunun da dikkate alınması ve tartışılması gerekmektedir (TBMM, 24 Ocak 1955: 641).

Kars Mebusu Besim Atalay'ın, 2.V.1954 tarihinden 12.XI.1955 tarihine kadar İstanbul, İzmir ve Ankara'da intişar eden gazete ve mecmualara ne miktar resmî ilân verildiğine, bu ilânların bedeli ile tevzi ölçülerinin ne olduğuna dair sorusuna Hükümet adına Devlet Bakanı Emin Kalafat'ın sözlü cevabı sırasında yapılan tartışmaların gereksiz yere uzadığını düşünen Kenan Çığman, “*Burada mühim işler dururken gazetelere verilen ilânlarla mı meşgul olacağız? Biraz insaf edin*” şeklinde tepki göstermiştir (TBMM, 16 Ocak 1956: 122).

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti bütçesi görüşmeleri sırasında üniversite ve yüksekokullarda okutulan öğrencilere verilecek burslar konusu görüşülürken, Kenan Çığman konunun önemli olduğunu belirterek söz hakkı istemiştir. Konuşmasında kitap, araç-gereç ve kıyafet ücretlerinin diğer öğrencilerle kıyaslandığında daha yüksek olan tıp öğrencilerine verilecek bursun bu nedenle daha fazla olması gerektiğini belirtmiştir. “*Kabul etmek lâzımdır ki, bu masraflar ayda 25 liradan fazla tutmaktadır. Esasen teklif edilen 150 liradır. Senede 250 lira kadar bir para ediyor ki, bunların kitap ve alet paralarını ancak karşılar*” diyen Çığman, diğer öğrencilerin başka işlerde çalışabildiklerini ancak tıp öğrencilerinin sabahdan akşama kadar hastanede ve laboratuvarda, dershanede çalışmak mecburiyetinde oldukları için başka bir işte çalışmalarının mümkün olmadığını belirtmiştir. Bu sebeple onlar için bursun 150 liraya istisnai olarak çıkarılmasını önermiş ve bu teklif Meclis tarafından yerinde bulunarak, kabul edilmiştir (TBMM, 28 Şubat 1956: 1173).

Türk Ceza Kanununun 370 ve 383. maddelerin değiştirilmesi ile ilgili görüşmeler sırasında konuşmak için Meclis kürsüsüne gelen Kenan Çığman, değişiklik için yapılan teklifleriyle ilgili Adliye Encümeni'nin hazırladığı Ceza Kanunu ile ilgili hazırladığı tasarı ve tasarısı aleyhinde konuşanların eleştirilerine cevap vermek istediğini söylemiştir. “*Suçla ceza arasındaki nispeti mukayese etmek lâzımdır*” diyen ve tasarımı eleştirenlerin başka konularda örnekler verdikten sonra orman yangını gibi önemli bir konuda 10 senelik ceza müddetini çok bulduklarını ifade eden Çığman, ormanların memleketimiz için ne kadar önemli olduğunu ve ülkemizde ormanların gittikçe azaldığını, uzmanlar böyle devam etmesi halinde 15-20 sene sonra orman ağacı olarak tek dikili ağacımızın kalmayacağını belirtmiştir. Bu durumda elbette tedbirler alınması gerekmektedir. Bu tedbirlerden birisi de cezanın artırılmasıdır. Çığman; “*Bir ormanın yakılması memlekete ihanet demektir. Bir ufak tarla açacağım diye memleketin ormanını yakıyor, binlerce ağaç yakıyor, o kadar ağaç yanıyor ki, bâzan milyonları buluyor.*” Sözleriyle ormanla ilgili cezalarına dikkat çekmiştir.

Kenan Çığman orman olmayan yerlerde yaşayanların yakacak ve hayvan yemi temin etmede büyük sıkıntı çektiklerini ve ciddi miktarlarda para harcadıklarını belirtmiştir. *“Bu kadar ağaçsızlık derdi çektiğimiz halde orman yangınına sebebiyet verenlerin ufak bir ceza ile bırakılması elbette çok büyük hata olur. Bunu memlekete ihanet gibi kabul etmek ve şimdiki cezadan daha ağır ceza ile cezalandırmak gerektiği kanaatindeyim”* diyen Kenan Çığman *“müeyyidenin artırılması suç adedini azaltmaz”* diyerek cezaların hafifletilmesinin suçun işlenmesini azaltmayacağını, bunun bazı istisnai durumlarda geçerli olabileceğini söylemiştir. Bununla birlikte ormanlarda kasten yangın çıkartanlara verilecek cezanın caydırıcı olması gerektiğini, çünkü kasten yangın çıkaranların bunu düşünerek ve karar vererek yaptıklarını iddia eden Çığman’a göre bu suçu işleyenler cezaların ağır olduğunu, cezanın 10 sene olduğunu görürlerse kararlarından vazgeçeceklerdir. *“Verilecek cezaların asgari haddi 5 senedir”* diyen bazı milletvekillerinin sonra da hâkimlerin hiçbir zaman 5 seneden az ceza vermediği eleştirmektedir. Bu tartışmalar yeni düzenlemeyle birlikte son bulacaktır. Kenan Çığman verilen cezalarla ilgili hakimlerin inisiyatif kullanmalarıyla ilgili eleştirilerle alakalı olarak, hakimlerin tutumlarını savunmuş, *“Nihayet hâkimlerimiz de orman yakmanın bu memleket için ne felâketler doğuracağını takdir edemeyecek insanlar değillerdir. Elbette bunu takdir edecekler ve kanunen konan cezayı vermekte tereddüt etmeyeceklerdir”* demiş ve tasarının kabul edilmesini istemiştir (TBMM, 2 Nisan 1956: 24-25).

Gaziantep Mebusu Süleyman Kuranel'in, yapı ve imar kanunu teklifi ve Muvakkat Encümen Mazbatası görüşmeleri sırasında inşaat başlamadan peşinen tapu ibrazı istenmesi gerektiğini, bu durumun ileride ortaya çıkabilecek birçok sorunu önleyeceğini savunan Kenan Çığman’a göre, *“Eğer tapu peşinen istenmeyecek olursa başka arsalar üzerinde izin alınarak inşaata başlanacaktır. Hattâ birçok suiniyet sahibi kimseler arsaları kâfi gelmediği için yanındaki arsalardan faydalanmak maksadiyle sahibinin orada bulunmamasından istifade edecektir.”* Bu durum İnşaat başladıktan sonra mahkemeye intikal ederse durum içinden çıkılmaz bir hal alır. Birçok masraf ile birlikte bir de arsa sahipleriyle binayı yaptıran arasında sorunlara yol açacaktır. Bunu engellemek ancak tapusunu ibraz ile mümkün olacaktır. Bazı milletvekillerinin söylediklerinin aksine belediye tapu dâvalarını halledecek bir makam değildir. Fakat inşaata başlamak isteyenler belediyeye tapu ibraz edecek, belediye de ona göre müsaade verecektir. Daha sonra aralarında anlaşmazlık olursa çözüm mahkeme yoluyla olacaktır. Sonrasında gecekonduların meselesine değinen Kenan Çığman, normalde gecekonduların izin alınmaksızın gizlice yapıldığını ancak inşaata başlamadan tapu ibrazı

gerekmezse bir başka türlü gecekondü faaliyeti başlayacağını ileri sürmüştür. “Yani kendi arsası yoksa gidip bir başkasının arsası üzerinde inşaat müsaadesi alacak ve oraya binayı yapacaktır. Bunu menetmek ve ettirmek de ayrı bir mesele olacaktır. Sonra arkadaşlar, her arsa sahibi arsasının başında oturacak değildir” diyen Çığman’a göre, oturduğu şehrin dışında gayrimenkulü olanlar sıkıntı yaşayacaklardır. Bunları önlemek için belediyelere tapunun önceden sunulmasını istemek gerekir aksi takdirde inşaat başladıktan sonra bunların çözülmesi zor ve maliyetlidir. Ayrıca ülke genelinde arazilerin tapulandırılması için Hükümetin büyük çaba harcadığını ve vatandaşlarında bu fırsattan yararlanmasının menfaatlerine olduğunu söyleyen Kenan Çığman, maddenin aynen kabul edilmesi gerektiğini savunmuştur (TBMM, C. 11, 20 Nisan 1956: 154).

Kenan Çığman, Köy Enstitüleri ile İlk Öğretmen Okullarının Birleştirilmesi Hakkındaki 6234 Sayılı Kanuna Ek Kanun Lâyihası münasebetiyle yapılan görüşmeler sırasında söz almıştır. Demokrat Partili bir milletvekilinin Meclis kürsüsünden sayıları 20.000’i bulan köy enstitüsü mezunlarına komünist dediğine dair iddiayı kabul etmeyen Kenan Çığman’a göre sadece bu ülkede bir zamanlar komünist yetiştirilmek istendiği vurgulanmak istenmiştir Kendisi de bu enstitülerde doktorluk yaptığı için bu durumun şahididir. Daha sonra sağlık çalışanlarının çalışma koşullarının öğretmenlerinkinden daha ağır olduğunu ve farklı değerlendirilmelerinin doğru olmadığını belirtmiştir. Ayrıca sağlık mekteplerinden mezun olan sağlık memurlarının senelerden beri kadrosuzluk yüzünden mağdur olduklarını, 15-20 lira maaşla yıllardır beklediklerini ve bunların intibaklarının da düşünülmesi gerektiğini söylemiştir. Sıtkı Salim Bey’in, Bütçe Komisyonunda bekleyen bu konudaki kanun teklifinin bir an önce Heyeti Umumiye’ye getirilerek konuşulmasını istemiştir (TBMM, 26 Aralık 1956: 294-295).

Gülhane Askerî Tıp Akademisi hakkında kanun lâyihası görüşmeleri sırasında kürsüye çıkan Kenan Çığman, Gülhane Tıp Akademisinde kürsü başkanlığını yapanların, doçentlik yapmış kimseler olduğunu ve profesörlük için gereken 5 seneyi tamamladıklarını belirtmiştir. Fakat bunların profesör olmalarını engelleyen bazı yasal düzenlemeler olduğunu söyleyen Çığman, bu öğretim üyelerinin mağdur edilmesine engel olacak düzenlemelerin yapılmasını istemiştir (TBMM, 5 Haziran 1957: 46).

c. Takrirler

Çankırı Milletvekili Kenan Çığman, Namık Kemal Mahallesi’ndeki D ve E tipi blok evlerin verem hastanesi yapılması hakkında verdiği kanun teklifinin

geri çekilmesine dair takriri Meclis tarafından kabul edilmiştir (TBMM, 24 Şubat 1956: 598).

Bağlı Buldukları Teşkilât Emrine Alınmak Suretiyle Vazifeden Uzaklaştırılacaklar Hakkında Kanun ile ilgili müzakereler sırasında Kenan Çığman değişiklik önergesi vermiştir. Buna göre 2556 sayılı Hâkimler Kanunu'ndaki birinci maddenin birinci fıkrasındaki (hâkim) kelimesiyle, birinci maddenin son fıkrası olan 82. maddesinin hükmü mahfuz olduğunu belirten “*ilâ*” kısmının kaldırılmasını teklif etmiş ancak bu teklif Meclis tarafından uygun görülmemiştir (TBMM, 5 Temmuz 1954: 464-465).

Kenan Çığman, Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesi görüşmeleri sırasında kurumun bütçesiyle ilgili bir artış teklifi sunmuştur. Buna göre Hademe-i Hayrat Kadrolarıyla ilgili teklif edilen kadro ve ücretlerinin bugünkü ihtiyaçlara cevap verebilecek durumda olmadığı belirtilmiş ve ilişik kadro cetvelinde gösterilen miktar ve ücretler için Diyanet İşleri Reisliği bütçesi bin kadro için 2.244.500 lira ilâve edilmesi istenmiştir. Teklif TBMM tarafından kabul edilmiştir (TBMM, 21 Şubat 1955: 439, 442).

Karayolları Umum Müdürlüğü bütçesi görüşmeleri sırasında Çankırı Milletvekili Kenan Çığman ve 120 arkadaşı kurumun yol bakım ve masraflarının artması, ayrıca kaza, nahiye ve büyük köy grupları yollarının önemli olanlarının da yapılabilmesi amacıyla ilgili birimdeki bütçenin 55.900.000 liradan 75.000.000 liraya çıkartılmasını teklif etmişler, Teklif kabul edilmiştir (TBMM, 24 Şubat 1955, 687, 691).

Gayrimenkul Kiraları Hakkında Kanun Lâyihası görüşmeleri sırasında TBMM Yüksek Başkanlığa bir önerge sunan Kenan Çığman, 01.06.1955 tarihinden önce kiraya verilmiş olan gayrimenkul kiralarında bu kanun dolayısıyla “*artırma yapılamaz*” şeklinde bir hükmün konulmasının teklif etmiştir. Teklif ilgili Komisyonun olumsuz görüş bildirmesinden dolayı gündeme alınmamıştır (TBMM, 18 Mayıs 1955, 311, 332). Kenan Çığman ve 14 milletvekili arkadaşı daha sonra Gayrimenkul Kiraları Hakkındaki Kanun Lâyihası'nın oylamasının açık yapılmasını teklif etmişlerdir. Öneri Meclis tarafından kabul edilmiştir (TBMM, 18 Mayıs 1955, 359).

Adnan Menderes Hükümeti'nin programı hakkındaki görüşmeler sırasında “*Yedi saattir aralıksız süren müzakere dolayısıyla yorulduklarını ve vaktin artık geç olduğunu*” da belirten Kenan Çığman, güven oylamasına geçilmesini teklif etmiş, öneri de Meclis tarafından kabul edilmiştir (TBMM, 16 Aralık 1955, 323, 326).

Daha önce Namık Kemal Mahallesiindeki D ve E tipi blok evlerin verem hastanesi yapılması hakkında kanun teklifi vermiş olan Kenan Çığman,

TBMM Başkanlığı'na bir taktırir vererek, söz konusu teklifin geri çekilerek, iadesini istemiştir (TBMM, 24 Kasım 1956: 598). Meclis talebi uygun görerek kanunu iade etmiştir (TBMM, 25 Şubat 1956: 696).

Vatani Hizmet Karşılığı Maaş Alanlarla Emekli, Dul ve Yetim Maaşı Bağlanmış Olanlara Tahsisat Verilmesi Hakkında Kanun Lâyihası ve Bütçe Encümeni mazbatası görüşmeleri sırasında birinci Çankırı Milletvekili Kenan Çığman 8 milletvekili ile birlikte Meclise bir önerge vermişlerdir. Söz konusu önergede ilgili kanunda bir değişiklik yapılması istenmektedir: *“Vatani hizmet karşılığı maaş alanlar ile emekli, dul ve yetim maaşı bağlanmış olanlara icra Vekilleri Heyetince tayin edilecek tarihlerde ödenmek üzere yılda üç maaş nispetinde tahsisat ödenmesi ve bu tahsisatın borç için haczedilememesi”* istenmiştir (TBMM, 29 Şubat 1956: 1269).

60 milletvekiliyle birlikte Meclis Başkanlığına bir taktırir veren Kenan Çığman, ordu mensuplarıyla Emniyet Müdürlüğü ve Gümrük Muhafaza ve Muamele Sınıfı Kadrolarında Çalışanlara Birer Er Tayını Verilmesi Hakkındaki 4367 sayılı Kanununun 4684 sayılı Kanunla değiştirilen birinci maddenin tadiline dair olan Bütçe Encümeni metnine şu fırcasının ilâvesini arz ve teklif etmiştir: Ç) Jandarmada mecburi uzatmalı hizmetli er, onbaşı ve çavuşlara ayda 75 lira verilmesi. Teklifi değerlendiren TBMM taktıriri kabul etmiştir (TBMM, 26 Mart 1956: 1294-1295).

1956 yılı bütçesi ile ilgili görüşmeler esnasında Kenan Çığman ve 65 milletvekilinin imzasıyla Diyanet İşleri Reisliği'yle ilgili değişiklik talep edilmiştir. Talebe göre hayrat hademesi olarak ayrılan 10.912.554 liranın 21 760 000 liraya çıkarılması ve bütçeye bağlı (S) cetvelindeki kadroların da 400 adet 200 liralık ve 8 000 adet 150 liralık kadrolar halinde değiştirilmesi istenmiş ancak TBMM tarafından uygun görülmemiştir (TBMM, 24 Şubat 1956: 615, 617).

Maliye Vekâleti bütçesinin görüşmeleri sırasında Çankırı Milletvekili Kenan Çığman ve 61 milletvekilinin imzasıyla Türk Kanser Araştırma Derneği'ne yardım olarak verilen 100 000 liranın 300 000 liraya yükseltilmesi teklif edilmiş ve bu teklif Meclis tarafından kabul edilmiştir (TBMM, 24 Şubat 1956: 790-791).

Kenan Çığman ve 105 milletvekili tarafından Beden Terbiyesi Umum Müdürlüğü bütçesinin 421. spor faaliyetlerinin gerektirdiği masraflar faslına 300 000 liranın ilâve yapılmasını teklif eden öneri TBMM tarafından kabul edilmiştir (TBMM, 24 Şubat 1956: 886. 888).

Nafia Vekâleti Bütçesi görüşmeleri sırasında Çankırı Milletvekili Kenan Çığman ve 72 milletvekili bir değişiklik önergesi vermişlerdir. Bu teklifte

Nafia Vekâleti bütçesinin 741. faslının Sıhhat ve içtimai Muavenet Vekâleti 22. maddesine konan 12 500 000 liranın sağlık merkezleri inşaatı için 5 000 000 lira ilâvesiyle 17 500 000 liraya çıkarılmasını teklif etmişlerse de bu öneri Meclis'te kabul görmemiş ve reddedilmiştir (TBMM, 24 Şubat 1956: 795-796).

Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti bütçesi görüşmeleri sırasında Çığman ve 52 milletvekilinin imzasıyla üniversite öğrencilerine aylık olarak verilen bursun 125 liradan 150 liraya yükseltilmesi ve Sağlık Vekâleti bütçesinin 450. fıslındaki 930.000 liraya 180.000 lira ilâve yapılarak 1.110.000 liraya yükseltilmesi önerilmiştir. Takrir Meclis tarafından kabul edilmiştir (TBMM, 24 Şubat 1956: 999-1000).

Milli Korunma Kanunu ile ilgili görüşmeler sürerken, Çığman ve 40 milletvekili tarafından ilgili Kanunu'nun 57. maddenin I numaralı bendinin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini teklif eden bir değişiklik önergesi verilmiştir: 31. maddenin II, III, VIII ve IX. bentlerinde yazılı suçlarla 32'nci maddede yazılı suçları işleyenler, işlemeye teşebbüs edenler, bu fiillere iştirak edenler veya bu fiilleri yaptıranlar hakkında 10 seneden 30 seneye kadar ağır hapis ve 10 bin liradan 30 bin liraya kadar ağır para cezası verilmesi ve bu fiillerin memleketin iktisadi bünyesini sarsacak derecede ağır olması halinde ise suçluya ölüm cezası verilmesi istenmiştir. Talep Meclis tarafından da uygun bulunarak, teklif kabul edilmiştir (TBMM, 1 Haziran 1956: 27-28, 29).

1957 malî yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası görüşmeleri sırasında Kenan Çığman, usul hakkındaki müzakerelerin yeterince sürdüğünü belirten ve oylanmasını rica eden bir takrir vermiştir. Ancak kabul edilmeyerek, müzakereler sürdürülmüştür (TBMM, 23 Şubat 1957: 580-581).

d. Komisyon Çalışmaları

Çankırı Milletvekili Kenan Çığman X. Dönem TBMM'nin yasama yıllarında 1 kez Nafia Komisyonu'nda, 3 kez de Sıhhat ve İçtimai Muavenet Komisyonu'nda görev yapmıştır. Çığman, Meclis'in birinci yasama yılında 24 Mayıs 1954 tarihinde yapılan oylamada 375 oyla Nafia Komisyonu üyeliğine seçilmiştir (TBMM, 24 Mayıs 1954: 44). Komisyonda 5 Temmuz 1954 tarihine kadar görev yapmıştır. Meclis'in 1 Kasım 1954 tarihinde başlayan ikinci yasama yılında 10 Kasım'da yapılan oylamada 283 oyla bu kez Sıhhat ve İçtimai Muavenet Komisyonu üyeliğine seçilmiştir (TBMM, 10 Kasım 1954: 36-37). TBMM'nin 1 Kasım 1955 tarihinde başlayan üçüncü yasama yılında 16 Kasım'da 243 oy ile yeniden Sıhhat ve İçtimai Muavenet Komisyonu üyeliğine seçilmiştir (TBMM, 16 Kasım 1955: 42).

Kenan Çığman, X. Dönem TBMM'nin 1.11.1956 tarihinde başlayan son yasama yılında 12 Kasım'da 230 oyla bir kez daha Sıhhat ve İçtimai Muavenet Komisyonu üyeliğine seçilmiş (TBMM, 12 Kasım 1956: 36) ve X. Dönem TBMM'nin son toplanma tarihi olan 11.09.1957 tarihine kadar görev yapmıştır.

Meclis çalışmaları sırasında başta Adnan Menderes başkanlığında kurulan DP Hükümetlerinin hükümet programı ve güven oylaması olmak üzere 272 olumlu oy, bir kez ise olumsuz oy kullanmış, diğer oylamalara ise katılmadığı tespit edilmiştir.

4. Kenan Çığman ve Mustafa Muğlalı Olayı

Kenan Çığman adının belki de en fazla duyulduğu olay; “*Mustafa Muğlalı Olayı*” denilen, 1943 yılının Temmuz ayında Van'ın Özalp ilçesinde, 33 kişinin hayvan kaçakçılığı yaptığı iddiasıyla, 3. Ordu Komutanı Orgeneral Mustafa Muğlalı'nın emriyle, yargısız olarak kurşuna dizilmesi olayıdır. 32 kişinin ölümü, birinin kaçması ile sonuçlanan olay, örtbas edilmeye çalışılmış ancak DP'nin çabalarıyla 1946 yılından sonra konu yeniden gündeme gelmiştir. Muhalefet bu olaydan Cumhurbaşkanı İnönü ile Milli Savunma Bakanı Ali Rıza Artunkal ve İçişleri Bakanı Hilmi Uran'ı sorumlu tutarken, İktidar ise Demokrat Parti'nin derdinin 32 masum vatandaşın öldürülmesi değil; İnönü iktidarını yıpratmak ve oy toplamak olduğunu iddia etmişlerdir. Aylarca süren tartışmalardan sonra bu olay hakkında Mecliste araştırma komisyonu kurulmuş ve Meclis Araştırma Komisyonu'nun kararından sonra dava açılarak, 1947 yılında Orgeneral Mustafa Muğlalı sorumlu tutularak tutuklanmıştır. Dava, Divanı Harbe sevk edilmiş ve Divanı Harp'te, Muğlalı kimseden emir almadan, bu işi kendi iradesiyle yaptığını mahkeme huzurunda söyleyerek, suçu üzerine almıştır. Muğlalı, mahkemece önce idama mahkûm edilmiş, sonra cezası 20 yıl ağır hapse çevrilmiş ancak hasta olduğu gerekçesiyle hastaneye yatırılmıştır. Mahkûmiyet kararı, Askeri Yargıtay'ca bozulmuş fakat dava yeniden ele alınmadan, 11 Aralık 1951'de Orgeneral Mustafa Muğlalı vefat edince, bir süre için de olsa dava kapanmıştır.

Muğlalı Olayı 1955 yılına kadar unutulmuştur. 1955 yılına doğru DP iktidarına karşı CHP'nin muhalefeti yoğunlaşmış ve CHP'liler, DP iktidarını kamu özgürlüklerini kısıtlamakla ve hukuk dışı eylemlerde bulunmakla suçlamaya başlamıştır (İsmail Beşikçi, 1978: 37-42). 6-7 Eylül 1955 olayları bu muhalefeti daha da yükseltmiştir⁷. CHP 6-7 Eylül olaylarının bütün

⁷ 6 Eylül gecesi Atatürk'ün Selanik'teki evine Yunanlılarca bomba atıldığına dair çıkan bir haber sonrası meydana gelen olaylar sonucunda başta İstanbul ve İzmir

sorumluluğunun iktidara ait olduğunu iddia etmiştir. Bunun üzerine DP’de misilleme olarak Orgeneral Mustafa Muğlalı olayını yeniden gündeme getirmiştir. 15 Ağustos 1956’da Meclis’te bu olayla ilgili yoğun tartışmalar olmuş (Beşikçi, 1978: 42) ve bu sırada konuyla ilgili Meclis’te söz alan Çığman söylemiştir: “*Muhterem arkadaşlar; bendeniz, şahidi bulunduğum bir vaka dolayısıyla huzurunuzu işgal etmiş bulunuyorum. Muğlalı’nın muhakemesinin cereyanı sırasında fakültede asistanlık yapıyordum, kendilerini Çerkeş’ten, tanıdığım için görüşmeye gittim, kendisinden bu mesele hakkında izahat rica ettim, anlatışları gerçekten vazih değildi, fakat anlatışına göre çıkan mâna; yukarıdan emir aldığı şeklinde idi. Mustafa Muğlalı dedi ki: Ben nihayet bir ordu kumandaniyim, hudutta vukua gelen bir kaçakçılık hâdisesinde, neden dolayı adamları öldürteyim? Mustafa Muğlalı, bu hâdisede seni göreyim, diye emir veren işi yaptırın zata iki defa mektup yazdım, müdafaa için tevessül edin diye,, cevap vermedi, dedi. Bunun kim olduğunu öğrenmek istedim, anladığıma göre bana İnönü olduğu mânasını verdi ve öyle anladım ki, doğrudan doğruya Reiscumhur olarak İnönü bunların imhası için kendisi emir vermiştir” (TBMM, 15 Ağustos 1956: 392).*

TBMM’de yapılan görüşmeler sonunda sorumlular hakkında Meclis Araştırma Komisyonu kurulmasına ve olayın araştırılmasına karar verilmiş ve tahkikatın Aralık 1956 tarihine kadar bitirilmesi istenilmiştir. Böylece DP, 6-7 Eylül Olayları dolayısıyla muhalefetin iktidara karşı yönelttiği baskı ve eleştirileri bu yolla zayıflatmayı ve önlenmeyi düşünmüştür (Beşikçi, 1978: 42).

Komisyon, Çankırı mebusu Dr. Kenan Çığman’ı da tanık olarak dinlemiştir. Çığman, komisyona verdiği ifadede, kurşuna dizilen vatandaşların ölüm emrinin Orgeneral Muğlalı’ya dönemin Cumhurbaşkanı tarafından verildiğini iddia etmiştir. Bu konu komisyon raporunda; “*Komisyonumuz, tanık sıfatıyla dinlediğimiz Kenan Çığman’dan şu bilgiyi almıştır: Muğlalı’ya sorduğu sorulardan birine aldığı cevap şöyledir: ‘Ben askerim, Başkumandanımın verdiği her emri yaparım. Bugün de yerse gene yaparım’*” (<http://www.cansaati.org>) ifadeleriyle yer almıştır. Görüldüğü üzere Kenan Çığman’ın ifadesi, Meclis Tahkikat Komisyonu raporunda emrin, isim

olmak üzere bazı illerde Gayr-i Müslimlere ait ev ve işyerleri tahrip edilmiş, kiliselere saldırılarda bulunulmuştu. Gece yarısı İstanbul ve İzmir’de sıkıyönetim ilan edilse de hadiseler ancak sabaha karşı bastırılabilmiştir. Dilek Güven, “6-7 Eylül Olayları ve Failleri”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 141, İstanbul 2005, s. 19-38.

zikretmeden, Cumhurbaşkanı İnönü tarafından verildiğini ima eder şekilde yer almıştır.

Olaydan sonra İnönü'nün, Van'a giderek, haksızlığa uğramışların gözleri önünde Muğlalı'nın koluna girerek gezmiş olduğunu belirten Tahkikat Komisyonu'nun raporu, 1958 yılının Mayıs ayı başlarında TBMM'de görüşülmüştür. Fakat zaman aşımından ve çeşitli af yasalarından dolayı cezai kovuşturmayla girişilememiş, böylece sorun, siyasal ve hukuksal yönleriyle kapatılmıştır⁸.

Sonuç

Cumhuriyet Dönemi'nde Çankırı'nın yetiştirdiği seçkin insanlardan biri olan Kenan Çığman, kendisini insan sağlığına adanmış bir doktor ve toplumun manevi rahatsızlıklarına derman olmaya çalışan bir düşünürdür. Aynı zamanda Türkiye'nin tarihi bir süreç yaşadığı ve demokrasiye geçiş yılları olan 1940-1960 arası dönemde siyasette ve iki dönem Çankırı Milletvekili olarak TBMM'de yer almış bir politikacıdır.

Çok yönlü ve oldukça donanımlı bir insan olan Kenan Çığman demokrasiye geçişin en kritik döneminde iktidar baskısına rağmen DP cephesinde yer almış ve 27 yıllık CHP iktidarının sona erdiği 14 Mayıs 1950 Milletvekili Genel Seçimi'nde Çankırı Milletvekili seçilmiştir. 1954 yılında yapılan seçimde de ikinci kez milletvekili seçilen Çığman, 1950-57 yılları arasında TBMM'nin aktif milletvekillerinden biri olmuştur. Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu, Çalışma Komisyonu, Nafia Komisyonu ve Sıhhat ve İhtimai Muavenet Komisyonu gibi komisyonlarda görev yapmıştır.

Çankırı'nın sorunlarını Meclis kürsüsünden dile getiren Çığman, ülke meseleleri karşısında da duyarsız kalmamıştır. Doktor olması dolayısıyla özellikle sağlıkla ilgili meselelerde ön plana çıkmıştır. Verem ve kanserle ilgili birçok konuşması ve önerisi vardır. 1951 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesi görüşmeleri esnasında yaptığı bir konuşmada din konusunun siyasete malzeme yapılmamasını istemiştir. Mecliste pek çok önergede imzası bulunan Çığman açık sözlü ve cesur bir kişiliğe sahiptir. Cumhuriyet tarihindeki elem verici olaylardan biri olan "Muğlalı Olayı" ile ilgili yaptığı konuşmadaki sözleriyle bunu kanıtlamıştır. General Mustafa Muğlalı ile yaptığı görüşmede azmettiricinin İsmet İnönü olduğuna dair kanaat oluştuğunu söylemekten çekinmemiştir.

⁸ İsmail Beşikçi, (1978) Orgeneral Muğlalı Olayı, Otuz Üç Kurşun, Ankara.

Hem doktor hem yazar hem de bir siyasetçi olarak çevresine örnek teşkil etmiştir. Çankırı gibi küçük bir ilden başladığı siyasi hayatında ilçe başkanlığı, milletvekillik gibi görevlerde bulunmuş, zor koşullarda mücadele vermiştir. Yazdıkları, söyledikleri şehri ve ülkesi için verdiği yaşam mücadelesiyle gelecek nesillere ışık tutmuştur.

Kaynakça

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi,

— 490.01.295.1187.2.30. — 490.0.001.000.000.295.1187.2.

— 490.01.364.1531.1. — 030.0.010.000.000.78.516.15.

TBMM Arşivi, 1624 NSD, Tercüme-i Hal Kâğıdı.

Güven, Dilek (2005) “6-7 Eylül Olayları ve Faileri”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 141, İstanbul, s. 19-38.

Beşikçi, İsmail (1978) *Orgeneral Muğlalı Olayı, Otuz Üç Kurşun*, Ankara.

Öztürk, Kazım (1994) *Türk Parlamento Tarihi, TBMM IX. Dönem (1950–1954)*, TBMM Vakfı Yayınları, C. 7, Ankara.

Çığman, Kenan (2005) *İnançlar*, İstanbul 2005.

TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, (2010) *TBMM Albümü (1920–2010)*, C. 2, Yayınları, Ankara.

TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, (1994) *TBMM Albümü 1920–1991*, Ankara.

TBMM Tutanak Dergisi, *IX. Ve X. Dönem TBMM (1950-1957)*.

Birlik Gazetesi

Bizim Çankırı

Cumhuriyet

Çankırı

Doğruyol

Duygu

Milliyet

<http://www.cansaati.org>. (12.07.2017)

R. BÜYÜKTOLU

KAREFAD, ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of the Faculty of Letters
Cilt/Volume: 9, Sayı/Number: 1, (Nisan/April 2021): 14-41 (Atf için/To cite).

<http://www.tdk.gov.tr>. (Erişim tarihi 14.06.2013).

Ekler

Ek-1. Dr. Kenan Çıgman'ın 1943 yılında CHP Genel Sekreterliği'ne Gönderdiği Milletvekilliği Talep Başvurusu

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
C. H. P. GENEL SEKRETERLİĞİNE 1322

Yeniden seçilecek olan Çankırı XXXXXXXXXXXXXXXX Mebusluğu için mensup bulunduğum sayın C. H. Partisi adına namzetliğimin konulmasına misaaadelerini saygıyla dilerim.

İmza
K. Çıgman

Mebusluk Talebnamesi

T A L İ B İ N	Adı, Soyadı	Kenan Çıgman	Esas mesleği	Dr.
	Doğum yeri	Çankırı	İhtisası	Yoktur.
	Doğum tarihi	1322	Tahsil derecesi	Yüksek
	İş - Mesğalesi	Kalecik Hükümet Tabibi	Son tahsilini bitirdiği okul	İstanbul Tıp Fakültesi
	Mebusluğunu istediği vilâyet	Çankırı	Diploma No. ve tarihi	1933 1466/4534
İkametgâh adresi	Kalecik Hükümet Tabibi			
Çalıştığı yer adresi	" " "			
Partiye kayıtlı bulunduğu	Vilâyeti	Çoruh	Kütük No.	
	Kazası	Şavgat	Kayıt tarihi	1936
	Nahiyesi		Varna faal vazifesi	
	Mahalle veya köyü			
Şimdiye kadar bulunduğu memurluklar, gördüğü fabri hürmetler, Parti teşkilatı içinde dernekte ettiği faal vazifeler.	Oltu Hükümet Tabibliği, Sarıkamış Dekovil taburu Doktorluğu, Şavgat Hükümet Tabibliği, Çerkeş Hükümet Tabibliği.			
	Şavgat Kızılay şubesi ve Çocuk esirgeme kurumu Başkanlığı.			
	Çerkeş Çocuk esirgeme kurumu ve Kızılay şube Başkanlıkları.			
	Memur bulunmaktığım hasebiyle partide faal hizmet alamadım.			
	I 4-8-33 170			

HATIRA: Verilecek cevapların, kısa, açık ve okunaklı olması rica olunur.

30

Ek-2. 1950 Seçim Sonuçlarını Okuyucularına Duyuran 16 Mayıs 1950
Tarihli Çankırı Gazetesi

SA L I
16 MAYIS 1950
Sayı: 1464

İDARE YERİ
Çankırı İl Basımevi
TELEFON: 51
Sayısı 5 kuruş

ÇANKIRI

SALI GONLERİ ÇIKAR, İL RESMİ GAZETESİ

Milletvekilleri Seçimi Sükûn İçinde Yapıldı

İlimizde Seçimi Demokrat Parti Kazandı

Kâzım Arar, Kemal Atakurt, Celâl Boynuk, Dr. Kenan Çıgman,
Dr. Celâl Otman Çankırı Milletvekili Oldular.

Pazar günü bütün Türkiye'de oldu-
ğu gibi şehrimizde de Milletvekilleri
seçimi büyük bir emniyet ve sükûn
içinde yapılmıştır.

Sabahın saat 8 inde başlamış olan se-
çimlere halkımız büyük bir gürültü
arasıyla sandık başlarına koşmuşlar ve
oylarını kullanmışlardır.

Şehirimizde 18 sandık bulun-
yordu. İlimizde 455 sandık ve 93.810
seçmen vardı. Aday listelerinde beşer
C.H.P., D.P. ve M.P. partileri ady-
ları ile 7 bağımız aday olmak üzere
22 aday gürülüyordu. Sabahın akpa-
ma kadar seçmen kartları ellerinde
gelecek seçmenlerin adlarını kolaylıkla
kâğıtlardan bulunuyor, imzaını atan
parm ağını basan bir

zarf alarak kapalı bir yere giriyor
ve oyunu zarfı koyup kapatarak çıkı-
yor, sandığı atıyordu. Böylece intizam-
la devam eden seçim saat 17 de sona
ermiş ve hemen sandık kurulları hal-

kin ve partili müshahhilerin önünde
sandıkları açılmışlar ve atları tasvirleri
yapmışlardır.

Merkez ilçe seçim kurulu bütün ge-
ce, dün ve gece çalışmış sandıklardan

gelecek oy tutulmasını aşarak tasvir
başlamışlardır.

Dün saat 10 da ilçe ilçe olarak ilk
tasvir neticesi ilçe seçim kurulları
gelmştir. İlçe seçim kurulları ilçe
etmiştir.

Bugün sabah da Kurulda ve Eski-
şehir ilçe seçim kurullarından gelen tasvir
neticesi ilçe seçim kurulları ilçe
etmiştir.

Çankırı ilçe seçim kurulları ilçe
neticesi ilçe seçim kurullarından
gelmştir.

Unvanı olarak anlaşıldığına göre,
İlimiz Milletvekili seçilmede Demokrat
Parti adayları Kâzım Arar, Kemal
Atakurt, Dr. Celâl Otman, Dr. Kenan
Çıgman, Celâl Boynuk seçilme
kazanmışlardır.

Kendilerini tebrik eder, başarılar di-
leriz.

Eskişehir Yardım

ANKARA - Eskişehir'de sei fakir-
line uğramış olan vatandaşlar için ye-
ni evler yapmaya geçtiklerinde beğendi-
ği maddelerdir. Fakirlerde için yur-
dun muhtelif bölgelerinden çeşitli yur-
dular bakım detan ettigi için, Diyar-

Samsun'da Atatürk heykeli

Çayundur
Kaplıcamız

Kurgunlu İlimizin Çayundur

Ek-3. Kenan Çığman'ın Tercüme-i Hal Kâğıdı

Ösine-9
sıra/no-1624
Cilt/No-1-229
Cesim 15
CANICA-KENAN ÇIĞMAN

1624
9. Ösine

Özlük (Kısaca)

Çankırı iladisi, Ankara İleri Enstitüsünü
1932 de İstanbul Tıp Fakültesi mezunuyum.
Edebiyat, Sanat, Çizim, Halklık, Bursalı Hükümet
tahsilatlarında bulunmuş. Son olarak Devlet
Hava Yolları J. K. Ankara merkez bekemi idare

Sevin resmi	Çankırı	İlim rütbesi	
Adı	Kenan	Mesleği ve işi gibi	
Soyadı	Çığman	Evli olup olmadığı ve kaç çocuk bulunduğuna	Evli Altı çocuk
Ehliyeti ve anamni adı	Abdül Fecit Çığman Ösine Devlet	Sığındığı evli olduğu zamanın durumu	Devlet Hava Yolları Ankara merkez bekemi idare
Doğduğu yer	Çankırı	Mevcut doğum yeri ve doğum tarihi	
Doğum tarihi	1322	Evli olduğu zamanın durumu ve doğum tarihi	
Öğrenimi	İstanbul Tıp Fakültesi Mezunuyum	Sevin tutanağının tarihi	
Bölge adı	Çankırı	Kay. olan Millî Evli olduğu tarihi	4.6.1932
Not tutanağının adı	Halklık Kurumu	Tutanağın Kurulduğu zamanın tarihi	5.6.1930
Notları		Medeni hukuk tarihi	22.5.1950

BÜYÜK HAREKET: 26 KASIM 1943 TARİHLİ TOSYA-LÂDİK DEPREMİNİN KASTAMONU MERKEZ VE TOSYA İLÇESİNDEKİ ETKİLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

Ercan ÇELEBİ¹

Öz

Kuzey Anadolu Fay Hattı (KAF), Kastamonu ilinin güneyini sınırlamaktadır. Bu sebeple tarihî (M.Ö 2100-M.S 1900) ve aletsel (M.S 1900-M.S 2021) dönemlerde Kastamonu ili ve çevresinde birçok deprem meydana gelmiştir. Bu depremlerden hasara neden olanları içerisinde belki de en önemlisi, 26 Kasım 1943 tarihli Tosya-Lâdik Depremi'dir. Deprem, 26 Kasım 1943 tarihinde saat 01:20'de meydana gelmiş ve doğuda Taşova'dan, batıda Ilgaz'a kadar uzanan yaklaşık 45.000 km²'lik bir alanda etkisini göstermiştir. Deprem Trabzon, Isparta, Elazığ, Zonguldak, Giresun ve Yozgat'ta hissedilmiş; Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasya, Samsun, Tokat, Sinop ve Ordu'da bilhassa ölümlere ve hasara neden olmuştur. Bu çerçevede Çankırı'nın Ilgaz; Kastamonu'nun Tosya, Kargı; Çorum'un Osmancık; Amasya'nın Merzifon, Gümüşhacıköy; Samsun'un Havza, Lâdik ve Vezirköprü, Tokat'ın Erbaa kazaları bizzat depremden etkilenmiştir. Bu çalışmada 26 Kasım 1943 tarihli Tosya-Lâdik Depremi'nin özellikle Kastamonu ili merkez ve Tosya ilçesinde kendisini gösteren etkilerinin araştırılması ve sonuçları üzerine bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kuzey Anadolu Fay Hattı, Kastamonu, Tosya-Lâdik Depremi.

* Bu çalışma 16-17 Ekim 2012 tarihleri arasında Kastamonu Üniversitesi'nde icra edilen Kastamonu'nun Doğal Zenginlikleri Sempozyumu'nda sunulan bildiri metninin yeniden gözden geçirilmiş ve güncellenmiş halidir.

¹ Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, ecelebi@kastamonu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0524-2757>.

THE GREAT ZELZELE: AN EVALUATION ON THE TOSYA-LÂDİK EARTHQUAKE OF 26 NOVEMBER 1943 AND ITS RESULTS

Ercan ÇELEBİ

Abstract

The North Anatolian Fault Line borders the south of Kastamonu province. For this reason, many earthquakes occurred in the province of Kastamonu and its surroundings during the historical (2100 BC-1900 AD) and instrumental (AD 1900-AD 2020) periods. Perhaps the most important of these earthquakes is the Tosya-Lâdik Earthquake. The earthquake occurred on November 26, 1943 at 01:20. The earthquake had its effect on an area of approximately 45,000 square kilometers extending from Taşova in the east to Ilgaz in the west. The earthquake was felt in Trabzon, Isparta, Elazığ, Zonguldak, Giresun and Yozgat. The earthquake caused deaths and damage especially in Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasya, Samsun, Tokat, Sinop and Ordu. In this context, Ilgaz of Çankırı; Kastamonu's Tosya, Kargı; Osmancık of Çorum; Merzifon of Amasya, Gümüşhacıköy; Samsun's Havza, Lâdik and Vezirköprü and Tokat's Erbaa were affected by the earthquake itself. In this study, it was planned to investigate the effects of the Tosya-Lâdik Earthquake dated November 26, 1943, especially in Kastamonu city center and Tosya district, and to make an evaluation on the results.

Key Words: North Anatolian Fault Line, Kastamonu, Tosya-Lâdik Earthquake.

Giriş

Sözlükte *bir şeyi hareket ettirmek, şiddetle sarsmak, vurmak* anlamında kullanılan *zelzele*, *yer içindeki fay kırıkları üzerinde biriken enerjinin aniden boşalması sonucu meydana gelen yer değiştirme hareketinin yol açtığı, karmaşık, elastiki dalga hareketleri* şeklinde tanımlanır (Arslantaş, 2013, s. 227; Unat, 2013, s. 231). İslâm kaynaklarında depremin şiddetine bağlı olarak *zelzele-i latife* (hafif şiddette deprem), *zelzele-i hafife* (hafif şiddette deprem), *zelzele-i cüz'iyeye* (küçük deprem), *zelzele-i mütevessita* (orta ölçekli deprem), *zelzele-i sa'be* (kuvvetli deprem), *zelzele-i şedide* (şiddetli deprem), *zelzele-i şedide ve mühevville* (şiddetli ve korkutucu deprem), *zelzele-i azîme* ve *zelzele-i uzmâ* (büyük deprem), *racfe* (sarsıntı), *racfe-i azîme* (büyük Sarsıntı), *hidde* (çöküntü deprem), *hidde-i azîme* (büyük deprem), *ez-zelzeletü'l-kebiretü'l-azîme* (çok büyük deprem), *ez-zelâzil* (depremler), *zelzele-i kesire* (çok sayıda deprem), *zelzele-i kesire ve mütetâbia* (pek çok deprem, uzun süreli deprem), *nevbetü'z-zelzele* (artçı deprem), *zelzele-i mürevvi'a* (korku veren deprem), *zelzele-i müz'ice* (tedirgin edici deprem), *zelzele-i mühevville* (korkutucu deprem) ve *zelzele-i hâile* (korkutucu deprem) gibi ibareler kullanılmıştır (Arslantaş, 2003, s. 24).

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e belgelerin izi sürüldüğünde devletin resmî yazışma dilinde de depremi ifade etmek üzere *zelzele*, *hareket-i arz* ve *yersarsıntısı* ibarelerinin kullanıldığı görülmektedir. Nitekim Amasya'da cereyan eden deprem sonrası Sultan Beyazıd Camii'nin, vakfın gelirlerinden temin edilecek gelirlerle tamir ettirilmesine ilişkin 27 Nisan 1672 (29 Z 1082) tarihli belge (BOA, TS.MA.e.781.32) ile yine Edirne'de vuku bulan deprem sonrası zarar gören Sultan Beyazıd-ı Veli ve Sultan Murad Han Mevlevihane ve Darü'l-hadisi, Sultan Selim evkafından olan cami-i şerif ve medaris-i lâtife vesair evkâf-ı mezkûrenin Sultan Beyazıd Evkâfı Mütevellisi ve Filibe Nazırı Abdurrahim Bey tarafından tamir ettirilerek masraflarının Haremeyn Hazinesi'nden karşılanmasına ilişkin 19 Nisan 1753 (15 C 1166) tarihli başka bir belgede (BOA, TS.MA.e.1196.34) depremi ifade etmek üzere *zelzele* ibaresi kullanılmıştır. 9 Mart 1867 (3 Za 1283) tarihli bir belgede (BOA, İ.DH.559.38977) Midilli Depremi ile yine 9 Mart 1890 (17 B 1304) tarihli başka bir belgede (BOA, Y..A..HUS.201.70) ise Denizli'de gerçekleşen depremi *hareket-i arz* sözcüğü ile karşılanmıştır. Benzer kullanımlar Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etmiştir. Erzurum'da depremden evleri yıkılan köylülere para yardımı yapılmasına ilişkin 03.08.1924 tarihli belgede (BCA, 30.18.1.1/10.37.9) depremi ifade etmek üzere *hareket-i arz*, İzmir Torbalı'da deprem olduğuna ilişkin 30.03.1932

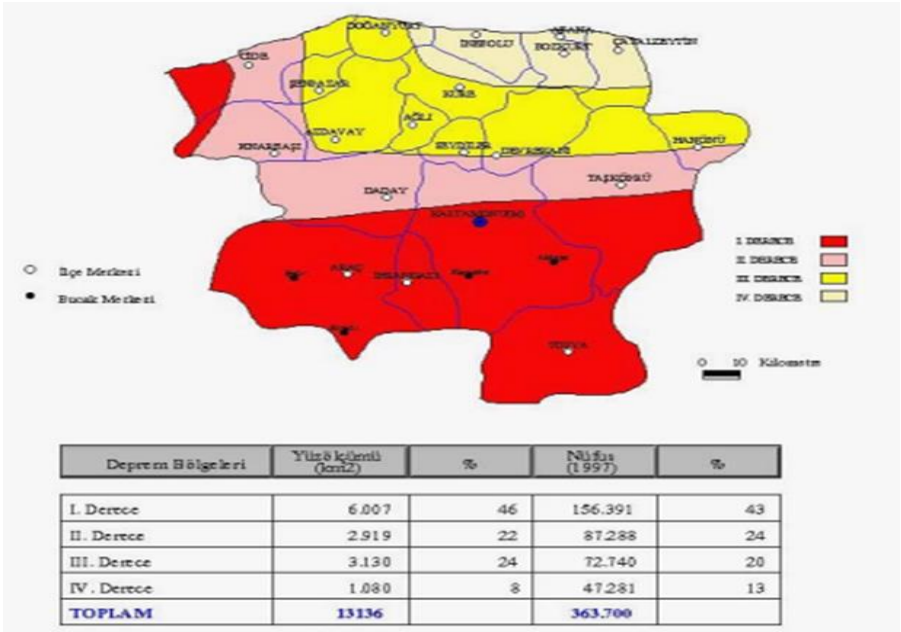
tarihli belgede (BCA, 30.10.0.0/119.838.2) *zelzele*, Erzincan Depremi'nden zarar görenlere yardım yapılmasına ilişkin 10.01.1940 tarihli belgede (BCA, 30.18.1-2/89.126.1) ise *yer sarsıntısı* ibareleri kullanılmıştır.

Bunun dışında bir kısım mecmua ve gazetelerde yer alan edebî metinler ile haber, makale ve risalelerde de umumiyetle depremi ifade etmek üzere *zelzele* ve *hareket-i arz* tabirlerinin kullanıldığı görülmektedir. 1898 tarihli Balıkesir Depremi üzerine Tevfik Fikret tarafından kaleme alınan *Verin Zavallılara* adlı şiir *Harâb-ı zelzele bir köy... Şu yanda, bir çatının mısrasıyla* başlar (Dayanç, 2007, s. 131; Demiryürek, 2003, s. 167-172). Sabık Musul Maarif Müdürü Resul Mesti tarafından kaleme alınan ve 1319'da (1903/1904) İstanbul'da Ahter Matbaası'nda basılan 26 sayfalık *Siper-i Zelzele [Paratrements Terre]* adlı risalede yine *zelzele* ibaresi kullanılmıştır (Resul Mesti, 1319, s. 4-48; Arslantaş, 2007, s. 129-168). Yakub Kemal'e ait 1 Şubat 1911 (19 Kânunusani 1326) tarihli *Tearüf-i Müslimin*'in 32 numaralı sayısında yer verilen *Türkistan Zelzelesi İçin* başlıklı haberde (Yakub Kemal, 1911, s. 127) ve Filibeli Ahmed Hilmi'nin *Hikmet*'in 13 Ağustos 1911 tarihli 13. sayısında Mihridin Arusî müstear adıyla kaleme aldığı *Hareket-i Arz Faciaları ve Milletın Ülü Cenabı* adlı makalesinde (Filibeli Ahmed Hilmi, 1911, s. 1), Eşref Edib'in 25 Eylül 1924 (25 Eylül 1340) tarihli *Sebirlü'r-Reşad*'ın (Sırat-ı Müstakim) 618 numaralı sayısında yer alan *Erzurum'da Zelzele* başlıklı haberiyle (Eşref Edib, 1924, s. 320) yine İzmir Depremi münasebetiyle Faik Sabri tarafından kaleme alınan ve *Hayat Mecmuası*'nın 12 Nisan 1928 tarihli 72 numaralı sayısında yer verilen *Zelzeleler, Sebepleri ve Tesirleri* (Faik Sabri, 1928, s. 389-393) başlıklı makalede *zelzele* ve *hareket-i arz* ibareleri birlikte kullanılmıştır. Yukarıda verilen bilgilerden Osmanlı Devleti'nden günümüze kadar depremi ifade etmek üzere devletin resmî yazışma dilinde kullanılan *zelzele*, *hareket-i arz* ve *yersarsıntısı* ibarelerinin, yakın dönemlere kadar halkın konuşma dilinde de kullanıldığı görülmektedir. Buradan hareketle resmî yazışma dili ile halkın konuşma dili arasında bir paralellik olduğu söylenebilir. Gerçekte depremin bir toplum tarafından kavranması ve anlaşılmasının, şüphesiz o toplumun kullandığı dile ait doğru kavramların kullanılmasına bağlı olduğu açıktır (Aşçı vd., 2013, s. 59-72). Kastamonu halk ağzında da depremi ifade etmek üzere benzer ibareler kullanılmaktadır. Çalışma konumuzu teşkil eden 26 Kasım 1943 tarihli Tosya-Lâdik Depremi ise Tosya ve Kastamonu çevresinde depremi yaşayanların konuşma dili ve hafızasına *hareket* ya da *büyük hareket* olarak yerleşmiştir.

Türkiye, dünyanın önemli deprem kuşaklarından biri olan Alp-Himalaya Kuşağı üzerinde, diğer bir deyişle Akdeniz Deprem Kuşağı'nda yer almaktadır. Türkiye'de Kuzey Anadolu Fay Hattı (KAF), Batı Anadolu Fay Hattı ve Doğu Anadolu Fay Hattı olmak üzere üç önemli fay hattı bulunmaktadır. Kuzey Anadolu Fay Hattı (KAF), tektonik bakımdan hareketli bir zemine sahip olan Anadolu'nun birinci derece deprem kuşaklarından birini oluşturur (Hoşgören, 2000, s. 2; Yalçın vd., 2013, s. 135-137).

Kuzey Anadolu Fay Hattı (KAF), Kastamonu ilinin güneyini sınırlamaktadır (Şengün vd., 1990, s. 1-16; Kastamonu İl Çevre Müdürlüğü, 2007, s. 8-11). 1996 tarihinde yayımlanan ve halen yürürlükte olan Deprem Bölgeleri Haritası'na göre Kastamonu ili yüzölçümünün % 46'sı I. derece, % 22'si II. derece, % 24'ü III. derece ve % 8'i IV. deprem bölgesinde yer almaktadır. Yine Kastamonu ili nüfusunun % 43'ü I. derece, % 24'ü II. derece, % 20'si III. derece ve % 13'ü IV. derece deprem bölgesinde yaşamaktadır (Özmen, 2001, s. 1-2; Dirik, 1).

Kastamonu İli Deprem Bölgesi Haritası

Kaynak: AİGM Deprem Araştırma Dairesi,
<http://www.deprem.gov.tr/arast.htm>.

Kuzey Anadolu Fay Hattı'nın (KAF), Kastamonu ilinin güneyini sınırlaması, tarihsel ve aletsel dönemde Kastamonu ve çevresinde pek çok depremin cereyan etmesine sebep olmuştur. Bu çerçevede tarihsel dönemde (M.Ö 2100-M.S 1900) Kastamonu ve çevresinde meydana gelen ve hasara neden olan depremleri şu şekilde sıralamak mümkündür: 3 Eylül 968 tarihinde Kastamonu, Çorum ve Amasya civarında meydana gelen deprem (maksimum şiddeti Io: IX), 1075 tarihinde Çorum ve çevresinde hasara neden olan deprem (maksimum şiddeti Io: VIII), 1509 tarihinde Çorum'da hasara neden olan deprem (maksimum şiddeti Io: VIII), 19 Temmuz 1668 tarihinde Kastamonu ve Bolu'da hasara neden olan deprem (maksimum şiddeti Io: VII), 12 Mayıs 1844 tarihinde meydana gelen ve Osmancık-Çorum ve Ankara'da hasara neden olan deprem (maksimum şiddeti Io: VIII), 1845 ve 28 Eylül 1881 tarihlerinde Çankırı ve çevresinde meydana gelen depremler (maksimum şiddeti sırasıyla Io: V; Io: VIII), 1882 tarihinde meydana gelen ve Tosya, Kastamonu, İskilip ve Çankırı'da hasara neden olan deprem (maksimum şiddeti Io: VI), 1883 tarihinde Kastamonu ve Çankırı'da hasara neden olan deprem (maksimum şiddeti Io: VI), 1885 tarihinde Sinop, İnebolu, Taşköprü, Tosya, Çankırı ve İskilip'te hasara neden olan deprem (maksimum şiddeti Io: VI) (Dirik, s. 2; Özmen, 2011, s. 115).

Kastamonu ve çevresinde aletsel dönemde ise (M.S 1900-M.S 2021) hasara neden olan dokuz deprem meydana gelmiştir. Bu depremleri tarih sırasına göre şu şekilde sıralamak mümkündür: 9 Mart 1902 tarihli Çankırı Depremi (maksimum şiddeti IX), 25 Haziran 1910 tarihli Tosya (Kastamonu) Depremi (maksimum şiddeti Io: VII, magnitüdü Ms: 6.1), 9 Haziran 1919 tarihli Almus (Tokat) Depremi (Io: VIII Ms: 5.9), 21 Kasım 1942 tarihli Osmancık Depremi (Ms: 5.5), 2 Aralık 1942 tarihli Çorum Depremi (Io: VIII, Ms: 5.9), 11 Aralık 1942 tarihli Çorum Depremi (Io: VI, Ms: 5.9) ve 26 Kasım 1943 tarihli Tosya-Lâdik Depremi (Io: X, Ms: 7.2). Bölgedeki son deprem ise 7 Eylül 1953 tarihli Kurşunlu Depremi'dir (Io: VIII, Ms: 6.4) (Dirik, s. 2; Özmen, 2011, s. 114).

26 Kasım 1943 tarihli Tosya-Lâdik Depremi'nin Kastamonu merkez ve Tosya ilçesinde meydana getirdiği etki ve sonuçları, konunun Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne ve dönemin basınına yansımaları, depremlere yapılan yardımlar ve depremin toplum hafızasında yer alma biçiminin tarih perspektifinden ele alınması, depremlerle ilgili bir kamuoyu oluşturulması bakımından önemli bulunmaktadır.

26 Kasım 1943 Tarihli Tosya-Lâdik Depremi'nin Niteliği ve Niceliği

Deprem, 26 Kasım 1943 gecesi saat 01:20'de meydana gelmiştir. Deprem maksimum şiddeti Io: VIII-IX, magnitudü Ms=7.2, episantırı ise 41.05K, 33.72D dir. Anadolu'nun çok büyük bir kısmında hissedilen 26 Kasım 1943 tarihli Tosya-Lâdik Depremi; doğuda Taşova'dan, batıda Ilgaz'a kadar uzanan yaklaşık 45.000 km²'lik bir alanda etkisini göstermiştir (Kastamonu İl Çevre Müdürlüğü, s. 138; Dirik, s. 2). Deprem Trabzon, Isparta, Elazığ, Zonguldak, Giresun ve Yozgat'ta hissedilmiştir. Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasya, Samsun, Tokat, Sinop ve Ordu'da deprem bilhassa ölümlere ve hasara neden olmuştur (Ulus, 28 Sontesrin 1943, s. 1; Akşam, 28 Kasım 1943, s. 2; Akşam, 29 Teşrinisani 1943, s. 2; Tanin, 29 İkinciteşrin 1943, s. 1). Bu çerçevede Çankırı'nın Ilgaz; Kastamonu'nun Tosya, Kargı; Çorum'un Osmancık; Amasya'nın Merzifon, Gümüşhacıköy; Samsun'un Havza, Lâdik ve Vezirköprü, Tokat'ın Erbaa kazaları bizzat depremden etkilenmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, s. 24). Deprem sonrasında Doğuda Destek Boğazı ile batıda Kurşunlu bölgesi arasında 250 km uzunluğunda yeni bir fay sistemi meydana gelmiştir (Özmen, 2008, s. 3).

26 Kasım 1943 Tarihli Tosya-Lâdik Depremi'nin Kastamonu Merkezi'ndeki Etkileri

Kastamonu'da deprem, havanın kapalı ve yağmurlu olduğu 26 Kasım 1943 Cumartesi gecesi saat 01:20'de hafif şiddette başlamış, daha sonra şiddetini artırarak dört dakika kadar sürmüştür. Deprem büyük bir paniğe neden olmuş; halkın büyük bir kısmı, deprem ile birlikte sokağa dökülmüştür. *Doğrusöz* gazetesi deprem anlarını okuyucularına şu şekilde duyurmuştur (Doğrusöz, Sayı: 705, s. 1):

“Kastamonulular cumartesi gecesi evlerinde ferah ve müsterih yataklarında uyurken tam saat 01.20'de gece gök gürültüsünü andıran bir gürültü ve uğultu ile uyanmışlar ve beşik gibi oturdukları yerlerin sallandığını görmüşlerdir. Bu müthiş facia karşısında bir kısmı evlerinden dışarı çıkamamışlar ve diğer kısım halk derhal sokağa fırlamışlardır. Tahminlere göre iki üç dakika süren bu yer sarsıntısı o sırada uyanık bulunanların söylediğine göre evvela hafiften başlamış ve sonradan şiddetlenmiştir. Bu şiddet arasında iki defada amudî sarsıntı yapmıştır. Bizim yaptığımız tahkikata göre bu sarsıntının hafif ve şiddetli devamı dört dakika sürmüştür. Hava kapalı ve yağmurlu idi. Sokağa fırlayan halk sokaklarda dolaşiyor yekdiğerinin sıhhatini öğrenmek istiyordu.”

İlk tespit edilen kayıplara göre Kastamonu merkezde 6 kişi ölmüş, 5 kişi yaralanmıştır. Ölenler Hamza Ağa Mahallesi'nden Çiftçi Kahvesi Ocakçısı Hüseyin Demirci, babası Çöp Hüseyin, annesi Ayşe ve karısı Şerife'dir. Yaralananlar ise Sanat Okulu talebelerinden Fındıklıların İsmail ile annesi Safiye ve 7 yaşındaki kız kardeşi, bakkal Said Önder ve küçük kızıdır (Birlik, Sayı: 43, s. 1). Yine elde edilen bilgilere göre Kastamonu Kalesi'nden yuvarlanan kayalar Hisaraltı'nın güney ve batı taraflarında bulunan yedi evin yıkılmasına, 4 kişinin ölümüne ve 2 kişinin yaralanmasına neden olmuştur. Bundan başka Atabey Mahallesi'nde Mehmet Denki'nin evi göçmüş, kendisi ve eşi ölü olarak bulunmuş, iki çocuğu ise enkazdan sağ olarak çıkarılmıştır (Doğrusöz, Sayı: 705, s. 1; Birlik, Sayı: 43, s. 1; Akşam, 28 Kasım 1943, s. 2). Kastamonu merkezde toplam ölü sayısı 33 (Ulus, 29 Sontesrin 1943, s. 1), bağılı köylerinde ise ölü sayısı 18'dir (Birlik, Sayı: 43, s. 1; Ulus, 30.11.1943, s. 2; Akşam, 29 Teşrinisani 1943, s. 2).

Deprem sonrasında Hükümet Konağı, Lise Binası, Gazipaşa Okulu, İnhisarlar Başmüdürlüğü Binası, eski Halkevi Binası, Ziraat Bankası, Cumhuriyet İlkokulu, Kendir ve Urgan Hanları ile Nasrullah Camii ve diğer camiler ile bazı kâgir mağazalarda yarık ve çatlaklar meydana gelmiştir. Kamu kurum ve kuruluşlarından en fazla zarar göreni ise İnhisar Başmüdürlüğü Binası olmuştur. Binada tehlikeli yarıklar açılmış, sıvalar dökülerek ana direkler arasındaki tuğlalar çökmüştür. İcki ambarlarında ise herhangi bir zayıt meydana gelmemiştir (Birlik, Sayı: 43, s. 1; Tanin, 29 İkinciteşrin 1943, s. 1). Daha sonra Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti Murakabe Heyeti azalarından Nurettin Togay ile İnhisarlar Umum Müdürlüğü İnşaat Şubesi Yüksek Mimarlarından Cemil Topçubaşı Kastamonu'ya gelerek gerekli incelemelerde bulunmuş ve binanın sadece tütün ambarlarından yararlanılabileceğini bildirmişlerdir (Birlik, Sayı: 5 1, s. 2). Nasrullah Camii'nin özellikle dış kemer ve kubbelinde bazı küçük çatlaklar meydana geldiğinden Camii geçici olarak kapatılmış, daha sonra Ankara'dan gelen mimarların incelemesinden sonra Camii ibadete açılmıştır (Birlik, Sayı: 55, s. 1).

Mahalleler arasında ise pek çok ev ve bahçe duvarı çökmüş (Doğrusöz, Sayı: 705, s. 1), sekiz ev yıkılmış, içlerinde bazı resmî binalar da bulunan 110 ev hasara uğramıştır. Tehlike arz eden 62 ev de boşaltılmıştır. Köylerde ise 143 ev yıkılmış ve 269 ev de hasara uğramıştır (Ulus, 29 Sontesrin 1943, s. 1; Ulus, 30.11.1943, s. 2; Akşam, 28 Kasım 1943, s. 2). Diğer yandan bine yakın öğrencisi bulunan Gölköy Enstitüsü'nde 2 Nolu Bina hasar görmüştür. Lise Binası'nın duvarlarında birçok çatlaklıklar meydana gelmiştir. Sanat

Enstitüsü ve Kız Ortaokulu'nda önemli bir hasar görülmemiştir. Gazipaşa Okulu'nun çatısı çökmüş ve üst katının bütün duvarlarında derin yarıklar oluşmuştur. Kastamonu Kalesi, depremde hasara uğradığından Kale çevresinde bulunan 62 ev Emniyet Müdürlüğü'nce boşaltılmıştır (Birlik, Sayı: 43, s. 1). Daha sonraki günlerde Kastamonu Belediye Başkanlığı'nca Maarif Vekâlet'inden Kale'nin durumunu tetkik etmek üzere uzman talep edilmiş; Maarif Vekâleti'de Müzeler Müdürü Hamit Zübeyir Koşay ile Türk Tarih Kurumu Üyelerinden Mahmut Akok'u incelemelerde bulunmak üzere Kastamonu'ya göndermiştir. Yapılan incelemede Kale'nin tamir ettirilmesi kararlaştırılmış, bunun içinde Maarif Vekâlet'inden 20.000 lira talep edilmiştir (Doğrusöz, Sayı: 709, s. 1).

Deprem sonrasında okullar 3 gün süreyle tatil edilmiş (Birlik, Sayı: 43, s. 1), Ziraat Bankası ve İnhisar Başmüdürlüğü çalışanları (Doğrusöz, Sayı: 706, s. 1) ile Dokumacılar Kooperatifi Muhasebe Kısmı Şehir Kulübü'ne taşınarak burada çalışmaya başlamıştır (Doğrusöz, Sayı: 707, s. 1). Lise Binası'nın çeşitli kısımlarında yarıklar oluştuğundan, eğitim-öğretim orta kısmında ikili öğretim yapmak suretiyle 1 Aralık 1943 tarihinden itibaren yeniden faaliyete geçmiştir (Doğrusöz, Sayı: 706, s. 1). Gazipaşa Okulu'nun öğrencileri hasardan dolayı İsfendiyarbey Okulu'na, Cumhuriyet Okulu'nun üç sınıfı ise Kız Sanat Okulu'na nakledilmiştir (Birlik, Sayı: 47, s. 2). Fen Heyeti tarafından Hükümet Konağı'nda çalışılmasında mahsur bulunmadığının belirtilmesinden sonra, Şehir Kulübü'ne taşınmış olan daire çalışanları, 1 Aralık 1943 tarihinden itibaren kendi dairelerine geçmişlerdir (Birlik, Sayı: 91, s. 1).

Kastamonu'ya bağlı Daday, Küre ve İnebolu ilçelerinde deprem hissedilmekle birlikte herhangi bir hasar söz konusu olmamıştır. Araç ilçesinin köylerinde 39 ev yıkılmış dört ev de hasar görmüştür (Ulus, 30.11.1943, s. 2). Küre'de bulunan tarihî Hoca Saadettin Camii'nin duvarları yıkılmıştır. Taşköprü'nün ise Musa ve Taşçılar Köyleri tamamen harap olmuş, diğer dokuz köyde de 54 ev ve samanlık yıkılmıştır. İlk belirlemelere göre Taşköprü'de 41 ölü, 75 yaralı olduğu tespit edilmiştir (Doğrusöz, Sayı: 705, s. 1). Taşköprü'nün Tosya ilçesi cihetindeki köylerinde hasar daha fazla olmuştur. 29 Kasım 1943 tarihi itibarıyla Taşköprü'de enkaz altından çıkarılan ölü sayısı 60'dır (Birlik, Sayı: 43, s. 1; Akşam, 29 Teşrinisani 1943, s. 2). *Ulus* gazetesinin verdiği bilgiye göre Taşköprü kazası köylerinde 41 ölü ve 72 yaralı tespit edilmiştir. Bu kaza köylerinde yıkılan ev miktarı 210 dur (Ulus, 30.11.1943, s. 2). Deprem ile birlikte Taşköprü'de Beyköyü civarında bir ateş sütununun havaya yükseldiği görülmüştür. Hükümet Konağı'nda çatlaklıklar meydana gelmiş; Taş Camii'nin minaresiyle çarşıda Eyüp Ağa'nın dükkânının bir kısmı yıkılmış, Tokathoğlu Mehmet Salih'in

E. ÇELEBİ

KAREFAD, ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of the Faculty of Letters

Cilt/Volume: 9, Sayı/Number: 1, (Nisan/April2021): 42-64 (Atf için/To cite).

oğlunun dükkânında da bazı hasarlar meydana gelmiştir. Beyköy’de ise 4 ev yanmıştır (Doğrusöz, Sayı: 706, s. 2).

26 Kasım 1943 Tarihli Tosya-Lâdik Depremi’nin Tosya İlçesindeki Etkileri

Depremın Tosya ilçesinde meydana getirdiği kayıp ve hasar daha fazla olmuştur. Deprem ile birlikte Tosya ile Kargı arasındaki köprüler yıkıldığından ilçenin Kargı ile ulaşımı kesildiği gibi (Ulus, 30.11.1943, s. 2; Birlik, Sayı: 44, s. 1), Ankara-İstanbul ile Tosya-Kargı-Kastamonu telgraf hatları da işlevini kaybetmiştir (Doğrusöz, Sayı: 705, s. 2). Bu sebeple Kastamonu il merkezi depremin Tosya ilçesinde meydana getirdiği faciadan hemen haberdar olamamıştır. Daha sonra Kastamonu Posta ve Telgraf Müdüriyeti derhal harekete geçirilmiş ve hat çavuşları Tosya yolu üzerine gönderilmiştir. Posta Telgraf Başmüdürü Hamit Tuncer de haberleşmeyi temin edecek makine ve malzemeyi alarak Tosya’ya hareket etmiş; böylece depremden 8 saat sonra Tosya ile Kastamonu arasındaki haberleşme temin edilebilmiştir (Doğrusöz, Sayı: 706, s. 2). Tosya’daki deprem ve genel duruma ilişkin ilk bilgiler, Jandarma Komutanı’nın 17 km uzaklıkta bulunan Jandarma Karakolu’na gelerek, oradan Kastamonu vilâyeti ve Jandarma Kumandanlığı’nı haberdar etmesiyle mümkün olabilmıştır (Doğrusöz, Sayı: 705, s. 2).

Tosya’da depremin sebep olduğu kayıp ve hasarın daha büyük olmasının sebeplerinden birincisi şehrin, depremin epicentral bölgede, yani depremin azamî tesirini en fazla hissettirdiği sahada kurulmuş olmasıdır (Birlik, Sayı: 51, s. 2). Tosya ilçe merkezi şehrin hemen ortasından kuzey-güney istikâmetinde geçen çayın yatağı üzerinde kurulu bulunduğundan (İbret, 2003) çayın getirmiş olduğu alüvyonlar üzerinde yerleşik binalar depreme dayanamamışlardır. Tahribatın fazla olmasının sebeplerinden ikincisi binaların inşa tarzıdır. Tosya’nın kuzey kısmında yer alan Harsat Mahallesi genellikle çürük duvarların kerpiçle doldurulmasıyla meydana getirilmiş evlerden müteşekkil bulunduğundan, alttan ve düşeye yakın gelen deprem dalgaları bu binalarda daha fazla hasara neden olmuştur. Bununla birlikte Tosya’nın yaslandığı sırtlardaki evlerde tahribat, binalar aslî topraklar üzerinde kurulu olduğundan (Birlik, Sayı: 51, s. 2) ve yine bağdadî duvarların veya kalın direkleri birbiri üzerine çatma ve bu çatılan direklerin başlarını çivilerle perçinlemek suretiyle yerli inşaat tarzıyla yapılan binalarda ise hasar ve zayiât daha az olmuştur (Doğrusöz, Sayı: 713, s. 1).

Depremın Kızılırmak'a karışan Devrez Çayı yatağı üzerinde yer alan köylerdeki etkisi de fazla olmuştur. Örneğin Devrez Vadisi üzerinde yer alan Çevlik Köyü'nde 40 ev yıkılmış, 16 kişi hayatını kaybetmiştir (Birlik, Sayı: 56, s. 2). Yine 60 haneli Çaykapı Köyü'nde tek ev kalmamak üzere bütün binalar yıkılmış, 30'dan fazla kişi hayatını kaybetmiş, köyün bütün hayvanları enkaz altında kalarak telef olmuştur (Doğrusöz, Sayı: 713, s. 1). Sapaca, Akseki, Çaybaşı, Gökçeöz, Ötüske, Ekincik, Aşağıberçin ve Çevlik Köyleri'nde de önemli hasarlar meydana gelmiştir (Birlik, Sayı: 53, s. 1-2).

Deprem ilçe merkezinde özellikle Bağlar Mevkii (Birlik, Sayı: 56, s. 2), Dilküşah, İlyasbey, Şeh, Harsat, Şehreküstü ve İbniselim Mahalleleri'nde tahribat yapmıştır. Bu mahallelerde çok az ev ayakta kalmış, en çok insan kaybı ise Küçükçay Ağızı'nda olmuştur (Birlik, Sayı: 47, s. 1-2). Evlerin yanı sıra kamu kurum ve kuruluşlarında da önemli hasarlar meydana gelmiştir. Elektrik Santrali, Çeltik Fabrikası, Halkevi, Askerlik Şubesi, Emniyet Dairesi (Birlik, Sayı: 44, s. 1; Ulus, 30.11.1943, s. 2), Ulu Camii, Abdurrahman Camii, Pazar ve Ahmetağa Camileri tamamen harap olmuş; 370 senelik Yeni Camii ise yıkılmış, fakat minaresi kaideye yakın kısımdan düştüğü halde ayakta kalmıştır (Birlik, Sayı: 47, s. 1-2). Yeni Camii'nin minaresi daha sonra bir istihkâm bölüğüne çevreye zarar vermemesi için yıktırılmıştır (Birlik, Sayı: 53, s. 1).

Deprem ile birlikte Tosya ilçesinin bir enkaz yığına döndüğü söylenebilir. Depremın üçüncü günü Tosya merkezinde yıkılan ev miktarı 1.100'dür (Ulus, 30.11.1943, s. 2). Daha sonraki tespitlerde 1.500 evin kısmen veya tamamen yıkıldığı, 80 evin ise oturulamayacak halde olduğu anlaşılmıştır (Birlik, Sayı: 44, s. 1). *Ulus* gazetesinin verdiği bilgiye göre Tosya'da evlerin dörtte üçü yıkılmıştır (Ulus 28 Kasım 1943, s. 3). 2 Aralık 1943 tarihli *Doğrusöz* gazetesinin vermiş olduğu bilgiye göre Kastamonu ve çevresinde 3.709 bina yıkılmış, 2.075 bina da oturulamayacak hale gelmiştir (Doğrusöz, Sayı: 706, s. 1). Son tespitlere göre Kastamonu ve çevresinde (Kastamonu merkez, Tosya ve Kargı dâhil) 6.534 bina tamamen yıkılmış, 1.172 bina da kısmen harap olmuştur (Birlik, Sayı: 53, s. 1).

Depremın Tosya'da meydana getirdiği can kaybı da oldukça fazla olmuştur. Tosya'dan haber alınamaması üzerine Jandarma Teğmeni Mehmet komutasında bir yardım ekibi Kastamonu'dan yola çıkarılmış; bu ekip ilk yaralı kafilesini de Kastamonu'ya getirmiştir. Bunlar 8'i erkek, 5'i kadın olmak üzere 13 kişidir (Birlik, Sayı: 43, s. 1). Yirmi yataklı Tosya hastanesi depremle birlikte harap olduğundan, 15 yatağı ve hastane kadrosu Kastamonu merkeze nakledilmiştir. Bundan sonra Tosya'da 5 yataklı bir

dispanser faaliyet göstermiştir (Birlik, 7 İkincikânun 1943, s. 2). Tosya'da deprem sonrasında tespit edilen ilk rakamlara göre 257 kişi hayatını kaybetmiştir. Yaralıların sayısı ise 250-300 arasındadır (Birlik, Sayı: 44, s. 1). Depremın ikinci gününde ölü sayısı 350'dir (Ulus, 28 Kasım 1943, s. 3). Daha sonraki günlerde hayatını kaybedenlerin sayısı ilçe merkezi ve köyler dâhil olmak üzere 420'yi bulmuştur (Birlik, 30 İkinciteşrin 1943, s. 2). Dâhiliye Vekili Hilmi Uran'ın 29 Kasım 1943 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapmış olduğu konuşmasından depremden iki gün sonra can kaybının 577 kişi, yaralı sayısının ise 300 olduğu anlaşılmaktadır (Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Cilt. 6, s. 25; Ulus, 30.11.1943, s. 2). 2 Aralık 1943 tarihli *Birlik* gazetesinin verdiği bilgiye göre Tosya'da hayatını kaybedenlerin sayısı 617'dir (Birlik, Sayı: 47, s. 1). Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili Hulusi Alataş, 13 Aralık 1943 tarihinde Meclis'te yapmış olduğu konuşmasında Kastamonu ve çevresinde (Kastamonu merkez, Tosya ve Kargı dâhil) ölen kişi sayısını 1.071, yaralı sayısını ise 1.176 olarak belirtmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Cilt. 6, s. 25; Doğrusöz, Sayı: 706, s. 1). Yaralıların sayısı daha sonra 1.293'e yükselmiştir (Birlik, Sayı: 53, s. 1).

Depremın hemen akâbinde Tosya'da Kaymakam Edip Ergin Bey ilçede kontrolü eline alırken, enkaz altında kalanların kurtarılmasına da başlanmıştır (Doğrusöz, Sayı: 709, s. 1). Tosya'da enkaz kaldırma çalışmalarında cezaevinde bulunan mahkûmlar (Birlik, 7 İkincikanun 1943, s. 2), çevredeki ordu birlikleri ve istihkâm bölükleri, diğer yandan halktan teşkil edilen gönüllü ekipler büyük gayret göstermişlerdir (Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Cilt. 6, s. 25).

Enkaz kaldırma çalışmaları facianın büyüklüğünü daha da ortaya çıkarmıştır. Tosya, adeta bir enkaz yığındır. Sait Ürgün deprem sonrasında Tosya'ya yapmış olduğu seyahatindeki izlenimlerini şu şekilde aktarmıştır (Birlik, Sayı: 56, s. 2):

“Kazaya giriyoruz. Hükümet Konağının önündeki geniş meydana halka çorba ve ekmek dağıtılan zamana rastladık. Binlerce insanın sessiz sırasını bekleyişi ve sonra nispi bir memnuniyet içinde ayrılışı gayri ihtiyari gözlerimizi yaşartıyordu. Harsat Mahallesi denen şimdiki yerinde kerpiç yığınlarından ibaret harabeler arasında dolaşıyorum. Artık mahalleler arasında yol gibi bir şey yoktur. Kiremitlerin üzerinden duvarları aşılıyor. Her yerde onların toprak haline gelen yuvalarından bir şeyler çıkarmakla uğraştıklarını görebilirsiniz. Şurada bir baba bana tamir etmekte olduğu bir odayı göstererek acaba oturulur mu? diye soruyor. Arkasında cevabını beleyen çocukları gördüm. Onları tatmin etmeye çalışarak uzaklaştım. Gözyaşlarının kuruduğu acısını içinde

yaşatan bir kadın enkazda parçalanmış ev eşyalarını çıkarmaya çalışırken bize işte şuradan 5 kişi çıktı, 3'ü sağdı dedi. Tosya evlatlarının bir kısmını, bütün evlerinin vatanın güzel köşelerinden birini viran bir halde görmekte yaslıdır."

Depremi yaşayan Tosyalı bir delikanlı ise toprak tümseklerini göstererek şunları anlatmıştır: *-Gördüğünüz şu enkazın şu köşesi anneannemin, şurası kız kardeşimin mezarlarıdır. Tümseklerin altında ezilmiş cesetleri yatıyor. Sakalından gözyaşları süzülen bir ihtiyar ise: - Şu kerpiç yığını altından nasıl kurtulabildiğime hâlâ şaşıyorum, üç gün sonra üç oğlumun, karımın ve gelinimin cesetlerini kendi elimle çıkardım. Buna bu ihtiyar yürek nasıl dayandı, bilmiyorum sözleriyle duygularını ifade etmiştir (Ulus, 6.12.1943, s. 3).*

Halkın iaşesi için ilk aşamada Hükümet Konağı'nın önündeki meydana çorba ve ekmek dağıtılmaya başlanmıştır. Resmî işlerin aksamaması için Hükümet Konağı önündeki çadırlar resmî dairelere ayrılmış, her çadırın üzerine ilgili dairenin tabelası asılmıştır. Tosya ve Kargı Hükümet Konakları için kış gelmeden birer baraka yapımına başlanmış ve Maliye Vekâleti'nden 25.000 liralık bir tahsisat istenmiştir (Birlik, Sayı: 53, s. 1; Birlik, Sayı: 56, s. 2). Daha sonraki günlerde özellikle yerli olmayan memurlar için barakalar yapılmıştır (Birlik, 7 İkincikânun 1943, s. 2). İnşaat ve tamirat işlerinde ihtiyaç duyulan usta ve ameleler depremden zarar görmeyen köylerden ve Kastamonu merkezden getirilmiştir (Birlik, Sayı: 53, s. 1). Nafia Vekilliği'nin göndermiş olduğu bir yüksek mimar ile Kastamonu nafia müdür ve mühendisleri Tosya'daki resmî ve hususî binaları birer birer gözden geçirirken, yine Nafia Vekilliği'nin göndermiş olduğu yüksek elektrik mühendisi elektrik şebekesini hayata geçirmek için çalışmalarına başlamıştır (Doğrusöz, Sayı: 709, s. 1). Elektrik şebekesinde daha sonra esaslı bir tamirat yapılmış, Tosya depremden 15 gün sonra elektriğe kavuşmuştur (Birlik, Sayı: 53, s. 1).

Bu sırada Kastamonu merkezinde Vali Yardımcısı Abidin Erener, Savcı Tevfik Dinçer Bey, Jandarma Kumandanı, Belediye Reisi ve Emniyet Müdürü derhal harekete geçerek hasar tespit çalışmalarına başlamışlardır.

Kastamonu Valisi Dr. Mithat Altıok Ankara'da bulunduğu Vali Yardımcısı Abidin Erener ve Jandarma Kumandanı Tosya'daki faciyanın büyüklüğünü haber almalarının ardından 27 Kasım 1943 cumartesi günü saat 13.00'te Tosya'ya hareket etmişlerdir (Doğrusöz, Sayı: 705, s. 1). 28 Kasım 1943 Pazar sabahı Ankara'dan dönen Vali Dr. Mithat Altıok'ta vilâyet merkezinde gerekli incelemelerde bulunduktan ve hastanedeki yaralıları ziyaret ettikten sonra Tosya'ya hareket etmiştir (Birlik, Sayı: 43, s. 1;

E. ÇELEBİ

KAREFAD, ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of the Faculty of Letters
Cilt/Volume: 9, Sayı/Number: 1, (Nisan/April2021): 42-64 (Atf için/To cite).

Doğrusöz, Sayı: 706, s. 1; Birlik, 44, s. 1; Birlik, Sayı: 49, s. 1). Bir hafta kadar Tosya'da kalarak depremzedelerle yakından ilgilenen ve gerekli direktifleri veren Vali Dr. Mithat Altıok daha sonra Kargı'ya geçmiştir (Birlik, Sayı: 52, s. 1-2).

Kastamonu Milletvekillerinden Tezer Taşkiran ve Hilmi Çoruh Ankara'dan Kastamonu'ya hareket ederken (Doğrusöz, Sayı: 706, s. 1), Ziraat Vekâleti Müfettişlerinden Tahsin Nahit Uygur da Tosya, Taşköprü, Kargı ve Kastamonu havalisini teftiş etmek üzere yola çıkmıştır (Doğrusöz, Sayı: 709, s. 1)

Daha sonra Dâhiliye Vekili Hilmi Uran ve Sıhhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekili Hulusi Alataş da incelemelerde bulunmak üzere deprem bölgelerine gönderilmişlerdir (Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Cilt. 6, s. 25, 44; Ulus, 29 Sontesrin 1943, s. 1). Dâhiliye Vekili Hilmi Uran önce Çankırı'ya (Doğrusöz, Sayı: 706, s. 1) daha sonra ise yanlarında Çankırı Valisi Ferit ve Kalem-i Mahsus Müdürü olduğu halde Kastamonu'ya gelmişlerdir (Birlik, Sayı: 48, s. 1). Dâhiliye Vekili Hilmi Uran, Halkevi'nde istirahat ettikten sonra hastaneye geçerek depremde yaralanan ve Tosya'dan Kastamonu'ya nakledilen yaralıları ziyaret etmiş, ertesi günü sabah 08.00'de Tosya'ya hareket ederek gerekli incelemelerde bulunarak Kastamonu'ya geri dönmüştür. Daha sonra yanlarında Kastamonu Milletvekillerinden Hilmi Çoruh, Vali Yardımcısı Abidin Erener, Belediye Reisi ve Emniyet Müdürü oldukları halde depremden zarar gören yerleri incelemişler; Belediyeyi, Emniyet Müdürlüğünü, Ticaret Odasını, Dokumacılar Kooperatifini ziyaret etmişler (Doğrusöz, Sayı: 707, s. 1), daha sonra Taşköprü'ye geçmişlerdir (Birlik, Sayı: 49, s. 1).

İnceleme ve ziyaretlerini tamamlayan Dâhiliye Vekili Hilmi Uran daha sonra gazetecilere şu açıklamayı yapmıştır (Doğrusöz, Sayı: 708, s. 1; Birlik, Sayı: 51, s. 1):

“Biliyorsunuz ki buraya deprem felâketine uğrayan mıntıkalar durumunu yakından görmek ve alınacak mütemmim tedbirler hakkında bir fikir edinmek için geldim. Deprem; gerek Çankırı gerek Kastamonu vilâyetlerimizde bazı yerlerde ağır bir felâket olmuştur. Ilgaz, Tosya, Kargı ile bu kazaların bazı köyleri bu ağır felâkete uğrayan yerlerimizdendir. Gezebildiğim ve görebildiğim yerlerde vazifedar hükümet memurları ile kolordu birlikleri felâketzedelerin imdadına derhal koşmuş ve alınacak tedbirleri hemen almış buldum. Her yerde bu yardımın minnetini dinledim. En ağır yaralıları bile hastanelerde ıstırapları arasında bundan memnuniyetle bahsediyor buldum. Bende vazifedar mülkî askerî arkadaşlarıma büyük şükran hisleri edilmiş olarak

buradan ayrılmaktayım. Kızılay'ın büyük, küçük her felâkette olduğu gibi bu son deprem felâketinde de halkımıza yardımı geniş olmuştur. Bu yardım, hiç hızını kaybetmiş olmaksızın el'an devam etmekte ver yer yer teşekkül eden komitelerin aynı ve nakdî teberruları da peyderpey gelerek felâketzedelere dağılmaktadır. Havaların bu müstesna itidalinden halkımız azamî istifadeye çalışıyor ve büyük bir sükûnet içinde kendilerine muvakkat bir çatı altı temine gayret ediyor. Bu vakarlı sükûnet ve bu yılmak bilmez gayret: bana halkımızın bugünkü harabelerden pek yakında eskisinden daha şen ve daha şakrak aile yuvalarına dönecekleri kanaatini verdi. Yaradılış güzelliğine doyum olmayan bu şirin bölgeyi yarın bırakıyor; artık Ankara'ya dönüyorum. Bu münasebetle halkımızın her zaman için hayattan nasibi hep iyi günler ve hep mesut günler olmasını temenni ederim."

Deprem ülke genelinde büyük bir üzüntü ve teessür uyandırmıştır. Türk milleti, depremedelerin kanayan yaralarını sarmak için elinden geleni yapmış; çekilen taziye telgrafları ile felâketzedelerin acılarını paylaşmıştır. Bu çerçevede Kastamonu Milletvekilleri Tahsin Binkaya, Hamdi Çelen, Tahsin Coşkun (Birlik, Sayı: 43, s. 1), Birinci Umum Müfettiş Avni Doğan (Doğrusöz, Sayı: 706, s. 1; Birlik, Sayı: 48, s. 1-2), İstanbul'da bulunan Kastamonu Ziraat Müdürü Tarık Alisbah (Birlik, Sayı: 48, s. 2; Doğrusöz, Sayı: 708, s. 1; Birlik, Sayı: 51, s. 1), Kütahya Valisi Z. H. Baysal (Birlik, 30 İkinciteşrin 1943, s. 2) ve Maarif Vekili Hasan Ali Yücel'de (Birlik, Sayı: 47, s. 1) depremedeler için birer taziye telgrafı çekmişlerdir.

Tosya Depremzedelerine Yapılan Yardımlar

Ankara Hükümeti deprem sonrası alınacak tedbirlerle ilgili kararları belirlemek üzere depremden zarar gören Kastamonu, Samsun, Amasya, Tokat, Çorum, Çankırı Valilerini Ankara'ya davet etmiştir (Birlik, Sayı: 60, s. 2; Doğrusöz, Sayı: 711, s. 1). 25 Aralık 1943 tarihinde Nafia Vekili Sırrı Day başkanlığında yapılan valiler toplantısında: hasar gören kasaba ve köylerin yeniden ihyası, zarar ve ziyanın en kısa sürede kapatılması; zarar gören hükümet konakları, okullar ve belediye gibi kamu hizmeti gören binaların yeniden inşası mümkün olmadığından resmî daireler, okullar ve yerli olmayan memurların çadırlardan kurtarılması için geçici barakalar yapılması; ilkbahar ekimi için gerekli olan tarım aleti ve tohumluğun temini; vali ve kaymakamların başkanlığında, nafia müdür ve fen memurlarından oluşturulacak inşaat komisyonlarının gerekli çalışmayı yaparak baharda harekete geçilmesi; depreme dayanıklı kasaba ve köyler inşası için yeni bina, ahır, ağıl tiplerinin hazırlanması ve yapılacak inşaatlarda bu hususa riayet edilmesi için meclise teklif edilmek üzere olan deprem kanununa kuvvetli maddeler konulması ve kanunun uygulanması için valilere geniş yetkilerin

verilmesi kararlaştırılmıştır (Birlik, Sayı: 67, s. 1; Doğrusöz, Sayı: 708, s. 1; Birlik, Sayı: 51, s. 1). Ayrıca Çorum merkez, Osmancık, Mecitözü, Kastamonu merkez, Tosya, Taşköprü, Sinop merkez, Boyabat, Gerze, Ayancık, Ordu merkez, Ünye, Amasya merkez, Merzifon, Gümüşhacıköy, Erbaa, Lâdik, Ilgaz ve Vezirköprü ve havalisinde meydana gelen depremde evleri yıkılan ve harap olan depremzede köylülerden ihtiyacı olanlara yeniden yapacakları ev ve samanlıklar için Devlet ormanlarından parasız olarak kerestelik olarak ağaç verilmesi İcra Vekilleri Heyeti'nce kabul edilmiştir (BCA, 30.18.1-2/104.3.21).

Yine İcra Vekilleri Heyeti'nin 06.01.1944 tarihli toplantısında ise tahribatın muhtelif vilâyetlerde kaza merkezleriyle köylere şâmil olması ve kış mevsiminin en had safhada bulunması sebebiyle Kızılay tarafından yapılan yardımlarla mahallerinde çok acil ve muvakkat iskân ve ibate tedbirlerinin alındığı anlaşılmış olduğundan, Adapazarı depreminde olduğu gibi halka binalarının inşa ve tamiri için teknik yardımda bulunulması ve kolaylık gösterilmesi, binalarının zarurî tamirlerini veya muvakkat meskenlerini tamamen veya kısmen yapamayacak olan muhtaçlara Kızılay'ca gereken yardımlarda bulunulması; amme hizmetlerini ifa eden dairelerle bu maksatlarla çalıştırılan memurlardan meskensiz kalanların amme hizmetlerinin sekteye uğramaması için malzeme ve maddî imkânlar göz önünde bulundurularak bir an evvel tamir veya inşa suretiyle temin edilecek bina ve esaslı barakalarda yerleştirilmeleri hususları karara bağlanmıştır (BCA, 30.18.1-2/104.6.15).

Deprem sonrasında gerek vilâyet merkezinden gerekse Kızılay Genel Müdürlüğü'nden ve Türk halkından felâketzedelere önemli oranda yardımda bulunulmuştur. Tosya'da depremin ağır hasarlara yol açtığı vilâyet merkezince haber alınınca ilk aşamada 2 doktor, 3 sıhhiye memuru, yeteri kadar ilaç, 90 çuval un, 50 çadır dört kamyon ile birlikte yola çıkarılmıştır (Doğrusöz, Sayı: 705, s. 2). Diğer taraftan Kastamonu Belediyesi Tosya'ya 150 çuval un, 4.000 ekmek, 10 teneke peynir, 5 köfün zeytin, 11 teneke helva, gaz ve ekmek imalatı için sac göndermiştir (Birlik, Sayı: 43, s. 1).

Bu arada halk kendi geçimini temin edinceye kadar iâşe yardımları devam etmiştir. Felâkete uğrayan köylere ofis ambarlarından bedeli mukabilinde hububat ve değirmenleri yıkılan köylere un gönderilmeye devam ettiği gibi (Birlik, Sayı: 53, s. 1) ayrıca depremde öküzleri ölen köylülere öküz yardımı yapılmıştır (Doğrusöz, Sayı: 709, s. 1). Kızılay'ın Tosya depremzedelerine göndermiş olduğu çadır, ilaç ve çivi Çankırı Garnizon Komutanı Osman Çalış'ın gayretleriyle Tosya'ya ulaştırılmıştır (Birlik, Sayı: 47, s. 2). Kızılay Genel Merkezi'nden depremzedelere ilk aşamada 30.000 lira ile 10 sandık

ilaç, 1000 çadır, 1 ton çivi ve 100 gemici feneri gönderilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Cilt. 6, s. 25; Birlik, Sayı: 45, s. 1; Ulus, 30.11.1943, s. 2). Kızılay'ın yardımları daha sonraki günlerde de devam etmiştir. Kızılay Genel Müdürlüğü tarafından dört kamyon ile birlikte 200 çadır, 8 sandık ilaç, 2 sandık gemici feneri Tosya'ya ulaştırılmıştır. Ayrıca Ankara'dan trenle 250 çadır, 60 fener, 2 sandık ilaç depremzedelere ulaştırılmak üzere Çankırı Vilâyetine yola çıkarılmıştır. Yine 400 çadır, 1 ton çivi ve 4 sandık ilaç Tosya'ya Kızılay tarafından gönderilen diğer malzemeler arasındadır (Doğrusöz, Sayı: 705, s. 1; Doğrusöz, Sayı: 708, s. 1; Birlik, Sayı: 51, s. 1). Ayrıca depremzedelere yapılacak yardımların sürat kazanması için ihtiyaç duyulan 550 teneke benzin, depremzedelere ulaştırılmak üzere Çankırı'ya gönderilmiştir (Birlik, Sayı: 49. s. 2). Kızılay'ın dışında çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarının da depremzedelere yardımları olmuştur. Bunlardan biri olan Sümerbank 5000 liralık pamuklu mensucat bağışlarken (Birlik, Sayı: 49, s. 1), Kastamonu Dokumacılar Kooperatifi 250 adet fanila ve 250 adet çorabı felâketzedelere dağıtılmak üzere Kastamonu Kızılay Şubesine teslim etmiştir (Doğrusöz, Sayı: 713, s. 1; Doğrusöz, Sayı: 708, s. 1; Birlik, Sayı: 51, s. 1).

Depremzedelere gerekli olan yardımların yapılabilmesi için 16 Aralık 1943 tarihinde *felâkete uğrayan vatandaşların gözyaşlarını silmek, ıstıraplarını teskin etmek, yoksul vaziyetlerine yardımda bulunmak maksadıyla* Vali Dr. Mithat Altıok başkanlığında tüccardan Muharrem Celâl Bayar, Tahsin Öziş, Numan Nuhoğlu, Hamdi Konyalı, Kuddusi Akay ve Nuri Fırtına'dan oluşan bir yardım komisyonu kurulmuştur (Doğrusöz, Sayı: 711, s. 1). Kurulan bu komisyon oluşturduğu talî komiteleri vasıtasıyla gerektiğinde mahalle mahalle dolaşarak depremzedeler için nakdi yardım, yiyecek ve giyecek toplayarak önemli bir görevi yerine getirmişlerdir (Birlik, Sayı: 60, s. 1-2; Doğrusöz, Sayı: 708, s. 1; Birlik, Sayı: 51, s. 1). Bu komisyonun çalışmaları neticesinde özellikle vilâyet merkezinde ve ilçelerinde önemli oranlarda yardımlar toplanmış ve bu yardımlar listeler halinde gazetelerde yer almıştır. Örneğin Kastamonu merkez Gazipaşa Okulu'nun yapmış olduğu para yardımının detaylarını buraya aktarmak gerekir. Gazipaşa Okulu 1/A sınıfı: 225 lira, 1/B sınıfı: 410 lira, 2/A sınıfı: 162 lira, 2/B sınıfı: 345 lira, 3/A sınıfı: 300 lira, 3/B sınıfı: 530 lira, 4/A sınıfı: 445 lira, 4/B sınıfı: 93 lira, 5/A sınıfı: 935 lira, 5/B sınıfı: 400 lira yardımda bulunmuşlardır (Birlik, Sayı: 61, s. 1; Birlik, Sayı: 47, s. 2; Birlik, Sayı: 52, s. 2; Birlik, Sayı: 55, s. 1; Birlik, Sayı: 60, s. 1-2; Birlik, Sayı: 61, s. 1; Birlik, Sayı: 67, s. 1; Birlik, Sayı: 70, s. 1; Birlik, Sayı: 65, s. 1-2; Birlik, Sayı: 66, s. 1-2; Birlik, Sayı: 85, s. 1; Doğrusöz, Sayı: 711, s. 1; Doğrusöz, 11 İkincikânun 1943, s. 3).

E. ÇELEBİ

KAREFAD, ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of the Faculty of Letters
Cilt/Volume: 9, Sayı/Number: 1, (Nisan/April2021): 42-64 (Atf için/To cite).

Yurt genelinde de bu türden yardımların toplandığı bilinmektedir. Bu çerçevede Gerede’de 1.000, Sivrihisar’da 500, Adana’da 1.719, Mersin’de 2.709 ve Samsun’da 15.000 lira nakdî yardım toplanmıştır (Birlik, Sayı: 48, s. 2). 26 Kasım 1943 tarihli Tosya-Lâdik Depremi yurt dışında da yankı bulmuştur. Örneğin Bulgar Slova gazetesi: *dost ve komşu memleketin başına gelen felâket dolayısıyla Bulgaristan’ın taziyetlerini bildirmek isteriz. Bundan birkaç sene evvel aynı felâkete uğradığımız için bunun acısını çok iyi anlıyor ve Türk milletinin elemelerini paylaşıyoruz* ifadelerine yer verirken, komşu ülkelerden Suriye ve Mısır’da depremden duydukları üzüntüyü dile getirmişlerdir. Bu çerçevede Suriye 5.000 İngiliz Sterlini (Birlik, Sayı: 49, s. 2), Mısır Kralı Faruk 1.000 Mısır lirası (Birlik, Sayı: 47, s. 1), Bulgaristan 2.000 Leva yardımda bulunmuşlardır (Birlik, Yıl: 2, Sayı: 55, s. 1).

26 Kasım 1943 tarihli Tosya-Lâdik Depremi’nin acısı, Kastamonu merkez ve Tosya ilçesinde uzun yıllar kalplerden ve hafızalardan silinmemiştir. Deprem destanlara ve şiirlere konu olmuştur. Hüseyin Avni Bazlamatçı (Tosya 1908–1966) tarafından kaleme alınan bir dördlük ve yedi beşlikten oluşan *Zelzele Destanı* adlı şiir, deprem felâketini gözler önüne sermesi bakımından önemlidir. Halkın hissiyatına tercüman olması bakımından bu destana aşağıda yer verilmiştir (Tosyahaber37.com):

ZELZELE DESTANI

Ey yük yük has piriñ bağlayan Tosya,

Ey dertliler derdin sağlayan Tosya,

Viran bağ bahçesi ağlayan Tosya,

Hasreti yürekler dağlayan Tosya.

Bin dokuz yüz kırk üç teşrini sani,

Yirmi yedisinde uyku zamanı,

Gece saat yedi, her taraf fâni,

Viran bahçesi ağlayan Tosya.

Hasreti ciğerler dağlayan Tosya.

Cuma gün gecesi oldu zelzele,

Derin uykularda koptu velvele,

Rabbim göstermesin böyle bir çile,

E. ÇELEBİ

KAREFAD, ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of the Faculty of Letters
Cilt/Volume: 9, Sayı/Number: 1, (Nisan/April2021): 42-64 (Atf için/To cite).

Viran bahçesi ağlayan Tosya,

Hasreti yürekler dağlayan Tosya.

Ey Tosya, bülbülün bağıncı oldu,

Uzanmış ormanın, dağın nicoldu,

Hastaların nasıl, sağın nicoldu,

Viran bahçesi ağlayan Tosya,

Hasreti yürekler dağlayan Tosya.

Hastane fabrika köyün civarın,

Kışa döndü yazın, güzün baharın,

Hani Yeni Cami kal'a hisarın,

Viran bahçesi ağlayan Tosya,

Hasreti ciğerler dağlayan Tosya.

Baktım dört yanına kabristan olmuş,

Seyrangâh yerlerin hep viran olmuş,

Her halin ağlatır bir destan olmuş,

Viran bahçesi ağlayan Tosya,

Hasreti yürekler dağlayan Tosya.

Çok haneler söndü çoğu kapandı,

Hasret firkat gönül ateşe yandı,

Allah sedaları arsa dayandı,

Viran bahçesi ağlayan Tosya,

Hasreti yürekler dağlayan Tosya.

Avniya, dert ile ağlayanlara,

Hak rahmet eylesin ölen canlara,

Geçmiş olsun sana, sağ kalanlara,

Viran bahçesi ağlayan Tosya,

Hasreti yürekleri dağlayan Tosya.

Sonuç

26 Kasım 1943 tarihli Tosya-Lâdik Depremi Kastamonu merkez ve özellikle Tosya ilçesinde önemli oranda can kaybına ve hasara sebep olmuştur. Deprem sonrasında Devlet, hızlı bir şekilde vatandaşlarının yardımına koşmuştur. Konu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde ve İcra Vekilleri Heyeti toplantılarında ele alınmış, depremzedeler için ne tür yardımların yapılabileceği hususu araştırılmıştır. Deprem ülke genelinde de büyük bir üzüntüye sebep olmuş, depremzedelere yardımlar hususunda gösterilen hassasiyet devlet-millet kaynaşmasının ve kucaklaşmasının önemli bir örneğini teşkil etmiştir. 26 Kasım 1943 tarihli Tosya-Lâdik Depremi'nin Kastamonu'nun özellikle Tosya ilçesinde meydana getirdiği büyük yıkım ve hasar, bu bölgenin oldukça önemli bir deprem riski altında olduğunu göstermektedir. Kastamonu ve çevresinde 7.5 büyüklüğünde bir depremin 100 yıl içinde gerçekleşme olasılığının % 86 olduğu göz önünde bulundurulursa, olası bir depremin meydana getireceği tehlikeler hususunda gerekli detaylı çalışmaların yapılması ve ortaya konacak yapıcı önerilerin süratle hayata geçirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Devlet Arşivi Başkanlığı Osmanlı Arşivi

BOA, TS.MA.e.781.32.

BOA, TS.MA.e.1196.34.

BOA, İ..DH.559.38977.

BOA, Y..A..HUS.201.70.

Devlet Arşivi Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi

BCA, 30.18.1.1/10.37.9.

BCA, 30.18.1-2/89.126.1.

BCA, 30.18.1-2/127.93.2.

BCA, 30.18.1.2/104.3.21.

BCA, 30.18.1-2/104.6.15.

BCA, 30.10.0.0/119.838.2.

E. ÇELEBİ

KAREFAD, ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of the Faculty of Letters
Cilt/Volume: 9, Sayı/Number: 1, (Nisan/April2021): 42-64 (Atf için/To cite).

Sürelî Yayınlar

Akşam

Birlik

Doğrusöz

Tanin

Ulus

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: VII, İctima: I, Cilt: 6.

İnceleme ve Araştırma Eserler

Arslantaş N. (2003). *İslâm dünyasında depremler ve algılama biçimleri*. İstanbul: Gelenek.

Arslantaş N. (2013). Zelzele. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 44, 227-231.

Arslantaş N. (2007). II. Abdülhamid zamanında kaleme alınan bir deprem risalesi: resul mesti efendi'nin siper-i zelzele'si [paratreblements de terre]. *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 33 (2), 2007, 129-168.

Arslan R. (2020). 1943 lâdik depremi. *Journal Of Humanities And Tourism Research*, 10 (1), 143-160.

Aşçı M.-Rifat O.-Zübeyde Ç. (2013). Yersarsıntısının (deprem) türkçesi (yanılgılar, yanlışlar, gerçekler). *Turkish Studies*, 12 (21), 59-72.

Biber Tuğba E. (2019). Karadeniz'de depremler ve yardımlar (1939-1944). *MUTAD Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 6 (2), 151-181.

Çoban M.-Mustafa S.-Yüksel G. (2017). Deprem deneyimini yaşamış kişilerin deprem öncesi hazırlık algılarının belirlenmesi: bir durum çalışması. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 37, 2017, 113-134.

Dayanç M. (2007). Balıkesir ile türkistan'da deprem ve tevfik fikret'e sitem. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2), 123-140.

Demiryürek M. (2003). Tefvik fikret'in bilinmeyen bir şiiri. *İlmi Araştırmalar*, 15, 167-172.

Dirik K., Kastamonu ili ve civarının depremselliği. <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~kdirik/Kastamonu.pdf>. 11.11.2020, s. 1-4.

Eşref Edib (25 Eylül 1924). Erzurum'da zelzele. *Sebilü'r-Reşad [Sırat-ı Müstakim]*, XXIV (618), 320.

E. ÇELEBİ

KAREFAD, ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of the Faculty of Letters
Cilt/Volume: 9, Sayı/Number: 1, (Nisan/April2021): 42-64 (Atf için/To cite).

Filibeli Ahmed Hilmi (13 Ağustos 1911). Hareket-i arz faciaları ve milletin
ûlû cenabı. *Hikmet*, I (13), 1.

Hamzaçebi G.-Murat N.-Özlem V.-Nuriye A. E. (2004). İl afet bilgi sistemi
çalışması (kastamonu ili). 3. *Coğrafi Bilgi Sistemleri Bilişim Günleri*
(6-9 Ekim), 1-5.

Faik Sabri (12 Nisan 1928). İzmir zelzelesi münasebetiyle: zelzeleler,
sebepleri ve tesirleri. *Hayat Mecmuası*, III (72), 389-393.

<https://tosyahaber37.com/1943-buyuk-tosya-depreminin-76-yili/.11.11.2020>.

Hoşgören M. Y. (2000). İstanbul ve deprem. *Türk Coğrafya Dergisi*, 35, 1-
24.

İbret B. Ü. (2003). Tarihi ipek yolu üzerindeki bir anadolu şehri: tosyā
(kuruluşu ve gelişmesi). *Marmara Coğrafya Dergisi*, 8, 2003.

Kastamonu İl Çevre Müdürlüğü (2007). *Kastamonu ili 2006 yılı il çevre
durum raporu*, 8-11.

Kolukırık S.-Meyrem T. (2009). Türk medyasında deprem algısı: marmara
depremi örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (28), 286-298.

Nakajima Ş. (2012). Deprem ve sonrası psikolojisi. *Okmeydanı Tıp Dergisi*,
28, 150-155.

Özmen B. (2001). Kastamonu ilinin deprenselliği ve deprem tehlikesi. 54.
Türkiye Jeoloji Kurultayı (7-10 Mayıs), 1-13.

Özmen B. (2008). Ankara'nın deprem gerçeği. *Sivil Savunma*, 194, 2-6.

Özmen B. (2011). Kastamonu ve yakın çevresi için deprem olasılığı
tahminleri. *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 54 (3), 109-122.

Resul Mesti (1319). *Siper-İ Zelzele [Paratreblements Terre]*. İstanbul:
Ahter Matbaası.

Sakal F. (2015). Tek parti devrinde samsun'da tabii afetler. *Studies Of The
Ottoman Domain*, 5 (8), 1-20.

Şengün M.-Halil K. vd. (1990). Kastamonu yöresinin jeolojisi ve
paleotetis'in evrimine ilişkin jeolojik sınırlamalar. *Türkiye Jeoloji
Bülteni*, 33, 1-16.

Unat Y. (2013). Zelzele. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 44, 231-233.

Üzen İ. (2014). 1942 ve 1943 erbaa depremleri. *Karadeniz Araştırmaları*,
40, 77-93.

E. ÇELEBİ

KAREFAD, ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of the Faculty of Letters

Cilt/Volume: 9, Sayı/Number: 1, (Nisan/April2021): 42-64 (Atf için/To cite).

Yakub Kemal (1 Şubat 1911). Türkistan zelzelesi için. *Tearüf-i Müslimin*, II (32), 127.

Yalçın H.-Levent G.-Murat U. (2013). Türkiye ve yakın çevresinin aktif fay hatları veri bankası ve deprem tehlikesinin araştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Yerbilimleri Uygulama Ve Araştırma Merkezi Bülteni*, 34 (3), 133-160.

Yılmaz A.-Kemalettin Ş.-M. Hazım Ş. (2013). Depreme bağlı yeri değiştirilen bir şehir: erbaa, tokat. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (24), 414-425.

İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI DÖNEMDE TÜRKİYE'DE TARIMA AMERİKAN ETKİSİ

Ömer AĞIR¹

Öz

Osmanlı Devleti döneminde ticaret ve Amerikan misyoner kuruluşları üzerinden başlayan Türk –ABD ilişkileri İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde oluşan yeni dünya düzeninin ve Sovyetler Birliğinin Türkiye'ye karşı tehditkâr politikalarının etkisiyle yeni bir döneme girmiştir. Bu dönemde Türkiye ile ABD arasında gelişen askeri, siyasi ve ekonomik ilişkilerin sonucunda Türkiye'de birçok alanda Amerikan tesiri meydana gelmiştir. Bu etki alanlarının en önemlilerinden biri de tarımdır. İkinci Dünya Savaşı sonrası ABD Batı blokunu güçlendirmek, Rus yayılmasını engellemek ve savaştan ekonomik ve sosyal yönden yıkılmış olarak çıkan Avrupa'yı ayağa kaldırmak amacıyla ortaya koymuş olduğu Marshall Planında Türkiye'yi Avrupa'ya ham madde ve tarım ürünleri üretip ihraç edecek bir ülke olarak konumlandırmıştır. Türkiye ile ABD arasında yapılan ikili anlaşmalar neticesinde bu durum Türkiye tarafından da kabul edilmiştir. Bunun sonucu olarak birçok alanda olduğu gibi Türkiye tarım alanında makineleşme, ziraat eğitimi, tarım alanlarının genişlemesi, tarımın modern usuller ile yapılması ve tarım ürünlerinin pazarlanması gibi konularda ABD ile işbirliği yapmıştır. Bu çalışmada 1945- 1970 yılları arasındaki yirmi yıllık dönemde iki ülke arasındaki ekonomik ve siyasal ilişkilere koşut olarak gelişen tarım alanındaki işbirliğinin Türkiye'ye olan yansımaları değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: ABD, Tarım, Eğitim, Makineleşme, Üretim.

¹ Dr., Elazığ İl Millî Eğitim Müdürlüğü- Okul Müdürü, omeragir76@gmail.com,
ORCID: 000-0002-5098-9211

Makale gönderilme tarihi: 9 Şubat 2021, Makale kabul tarihi:12 Mart 2021

Makale türü: Araştırma Makalesi

THE AMERICAN INFLUENCE ON AGRICULTURE IN TURKEY DURING POST- SECOND WORLD WAR

Ömer AĞIR

Abstract

The Turkish-American relations which had initiated through the trade and missionary organisations at the period of Ottoman Empire paced into a new era both with the effect of new world order emerged at the time of post-Second World War and the Soviet Union's threatening policies against Turkey. In this time, the American influence occurred at many spheres in Turkey as a result of advancing relations in military, politics and economy between Turkey and the US. One of the most significant sphere among those spheres of influence is agriculture. During the post-Second World War, in the Marshall Plan which was generated by the US in order to empower the western bloc, hindering the Russian expansion and stand up the Europe which were destroyed both in social and economic terms at the war, Turkey was seen in a country position producing and exporting raw materials and agricultural products to Europe. As a consequence of the treaties signed between Turkey and USA, this situation has accepted by Turkey also. As a result of this situation, as seen in many spheres, Turkey and USA cooperated in the sphere of agriculture on mechanisation, education, expanding of agriculture fields, modern practices in agricultural production and trade of agricultural products. This study tries to evaluate the reflections of this cooperation on Turkey in the sphere of agriculture which advanced in parallel with the economic and political relations among the both countries in a period of 25 years, between 1945-1970.

Key Words: USA, Agriculture, Education, , Mechanisation, Production.

Giriş

Tarım kavram olarak bitkisel ve hayvansal ürünlerin üretilmesi, üretilirken ürünlerin kalite ve verimlerinin yükseltilmesi, ardından uygun şartlarda muhafaza edilerek işlenmesi ve piyasaya sürülmesi olarak ifade edilmektedir (Türk Dil Kurumu Sözlükleri). Tarım uğraşının başlaması insanoğlunun toplayıcı yaşam kültüründen yerleşik hayata geçmesinin ana nedenini oluşturmaktadır. Tarım faaliyeti insanların yaşadıkları doğal çevrede hazır olarak bulunan, kendiliğinden yetişmiş çeşitli bitkiler ile meyveleri tüketerek yaşamsal ihtiyaçlarını temin ettikleri ve bir tür toplayıcılık dönemini bitirerek insanın kendi çabası ile üretim yaptığı bir dönemi başlatmıştır. Bu dönem insanın büyük bir oranda üretimi kontrol ettiği, yönettiği bir süreçtir. Günümüzde olduğu gibi geçmişte de iklim, toprak yapısı, yağış vb. coğrafi faktörler tarımsal faaliyetin belirleyicileri olmuştur.

Dünyada tarımın bir insan faaliyeti olarak ortaya çıktığı ilk yer olarak Mezopotamya bölgesi kabul edilir. Bunun nedeni ise bu bölgenin uygun iklim ve toprak özellikleri taşımasıdır. İnsan yaşamının idamesi gibi stratejik yönünün dışında tarım faaliyeti, XVII. yüzyılın ortalarından itibaren İngiltere’de başlayan ve dünya ticaretinde mamul ticaretini ön plana çıkaran Sanayi Devrimi’nin gerçekleşmesine kadar olan dönemde dünya ticaretinin de ana unsuru olmuştur. Eski çağlardan itibaren tarımsal üretim konusunda kendine yetebilen ülkeler güçlü devlet olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle devletler askeri ve siyasi güçlerini koruyabilmek ve devam ettirebilmek için tarihin her döneminde tarımsal üretimin artırılmasına önem atfetmişlerdir. Tarım devletler için stratejik önemini günümüzde de artırarak devam ettirmektedir.

Avrupa’nın Sanayi Devrimi ile birlikte ekonomisini hızla büyütüp ekonomide farklı alanlar açtığı XIX. yüzyılda devrime ayak uyduramayan Osmanlı İmparatorluğunda nüfusun büyük bölümü geçimini tarım yoluyla sağlamaya devam etmekteydi. Bu dönemde devletin vergi gelirlerinin ve ihracatının en önemli kısmını yine tarım ürünleri oluşturmaktaydı. Bu ekonomik yapıya paralel olarak ülke nüfusunun yaklaşık %75-80’i kırsal bölgelerde yaşamaktaydı. Devletin gelirlerinin en önemli kısmını da kırsal kesimde yaşayan insanların verdiği çeşitli vergiler oluşturmuştur. Örneğin 1893-94 mali yılında devletin toplam gelirleri 1.829.989.845 kuruş olup bu rakamın içinde en yüksek pay 410.645.000 kuruşla Aşar vergisine aittir. Canlı hayvanlar üzerinden alınan vergiler de dikkate alındığında devletin gelirlerinin %32’sini kırsal kesimde yaşayan tarım ve hayvancılık ile uğraşan kesimin ödediği görülmektedir (Yazan, 2018, s. 281-282).

Bu durum Osmanlı İmparatorluğu'nda, ekonomik düzenin daha çok toprağa ve tarımsal üretime yönelik kurgulandığını ve devam ettirildiğini göstermektedir. Ülkede yapılan tarım faaliyetini yürüten halkın üretimini çoğunlukla kendi iâşesini temin etmek ve artan az bir miktarını da çevre küçük kasaba ve şehirler için gerçekleştirdiği görülmektedir. Tarımsal faaliyetler ise bu dönemde daha çok ilkel ve geleneksel yöntemler kullanılarak devam ettirilmiştir. Temel üretim alanını ise bir çift öküz ile bir ailenin ekebileceği büyüklükte arazi oluşturmuştur. Bir çift öküzün işleyebileceği araziye sahip olmayan kırsal kesimdeki insanlar ise büyük arazi sahiplerine ait arazilerde yarıcı olarak tarımsal faaliyete katılmışlardır (Karabağ, 2017, s. 228).

Bu kısıtlı imkânlar ile üretim yapan çiftçilerin üretimleri Osmanlı Devletinin tüm ihtiyacını karşılamaktan uzak olduğundan İstanbul gibi büyük şehirlerin ihtiyaç duyduğu buğday ve diğer temel besin maddeleri sürekli olarak yabancı ülkelerden ithalat yoluyla karşılanmıştır. Buna rağmen devletin Birinci Dünya Savaşı sırasındaki ekonomik ihtiyaçlarının büyük bölümü tarım kesimi üzerinden sağlamıştır (Toprak, 1981, s. 205). Bu durum zaten kendine zor yetebilen tarım kesimini daha da zor duruma sokmuştur. Ardından Milli Mücadele dönemindeki zorluklar ve savaş bu kesimin ekonomik imkânlarını daha da daraltmıştır.

Bu miras ile cumhuriyetin ilk yıllarında Türk halkı; çoğunluğu kırsal alanlarda tarım ve hayvancılık ile uğraşan fakat ekonomik göstergeler üzerinde etkili olamayan bir topluluğu oluşturmuştur. Bu olumsuz durumun pekişmesinde kuşkusuz Milli Mücadele döneminin ağır şartlarının da etkisi büyüktür. Bu mücadele sırasında kırsal kesim; asker ve vergi toplamak için milli mücadeleyi idare eden meclis hükümetinin elindeki tek seçenek durumundadır. Bu dönemde bütçe gelirlerinin %70'ini tarımsal gelirler teşkil ettiğine göre tarım sektörü Kurtuluş Savaşının finansmanını sağlayan başlıca sektör olmuştur. 24 Nisan 1920'de TBMM'ye verilen bir teklif neticesinde Ağnam vergisinin dört kat gibi büyük bir oranda artırılması ile tarım kesiminde çalışan bu insanların askere alınması tarım sektörünü iyice çıkmaza sokmuştur (Metintaş & Kayıran, 2016, s. 36).

Bu tarımsal yapı ile Türkiye Cumhuriyeti, Osmanlı Devleti'nden bütünüyle geri bir tarımsal yapı devralmıştır. Bu kötü mirasın nedenleri olarak: Köylünün tarım yapacak yeterli toprağa sahip olmayışı, Aşar gibi vergilerin oranlarının fazla olması, devletin sağlam bir toprak, nüfus ve tarım siyaseti oluşturamaması sayılabilir (T.C. Ziraat Vekâleti, 1938, s. 63-74). Tüm bu olumsuzluklara rağmen erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de ihtiyaç

duyulan ana sanayi yatırımları için gerekli sermayenin önemli bir bölümü yine tarım sektörü üzerinden sağlanmıştır. Bu amaçla Milli Mücadele biter bitmez tarım alanında reform sayılabilecek çalışmalara ihtiyaç duyulmuştur. Daha Lozan Antlaşması imzalanmadan ülkenin tarım dâhil olmak üzere içinde bulunduğu zor ekonomik koşullar nedeni ile harekete geçilmiştir.

Ülkenin ekonomik meselelerini görüşmek için İzmir’de İktisat Kongresi’ni toplanmıştır.17 Şubat 1923 günü açılan Kongreye ekonominin her kesiminden olmak üzere 1135 kişi katılmıştır. Kongrede ülke tarımının ve çiftçisinin kalkındırılması için Aşar vergisinin kaldırılarak vergi sisteminde düzenlemeler yapılması kararlaştırılmıştır. Bu kararın ekonomik yansıması devletin maliyesi açısından önemli sonuçlar doğurmuştur. Zira 1924 yılında toplamda 153 milyon lira olan devlet gelirlerinin 27,5 milyon lirası Aşar vergisinden karşılanmıştır (Pelin, 1945, s. 279-307). Bu karar ile devlet çok ciddi bir gelir kaleminden vazgeçmiştir. Ayrıca toprağı olmayan çiftçiye toprak verilmesi, kredi imkânlarının artırılması tarımın imkânlar ölçüsünde kalkındırılması gibi önemli kararlar bu kongrede alınmıştır.

1925’te yapılan yasal bir düzenleme ile köylüyü toprak sahibi yapmak amacı ile düşük bir bedel ve 20 yıl gibi uzun bir sürede ödemek koşulu ile köylüye toprak dağıtılmıştır. Ziraat Bankası faizleri düşürülerek kredi imkânları geliştirilmiştir. Ortak hareket alanının gelişmesi için devletin desteğı ile kooperatifçiliğe önem verilerek ülkede tarım kredi kooperatiflerinin kurulması sağlanmış, köylü kooperatifler yolu ile desteklenmeye çalışılmıştır. Köylünün bilinçli tarım yapabilmesi ve teknik olarak desteklenmesi için ziraat alanında çeşitli okullar açılmıştır. Bunlar Ziraat Okulları ile Yüksek Ziraat Enstitüsü’dür. Tarım sektörünü desteklemek için ise tohum ıslah istasyonları ve örnek çiftlikler açılmıştır.

Tarımda makineleşmenin sağlanabilmesi için kısıtlı da olsa traktör başta olmak üzere çeşitli tarım aletleri uygun fiyatlar ile veya hibe olarak verilmiştir. Çiftçilerin üstünde büyük bir yük oluşturan ve onların üretimden uzaklaşmalarına neden olan Aşar Vergisi, 17 Şubat 1925’te 552 sayılı kanun ile kaldırılarak insanların tarım ile barışmaları sağlanmıştır. 1931 yılında Ankara’da ülke tarımının geliştirilmesi için yapılması gerekenleri planlamak için ziraat kongresi düzenlenmiştir. Bu yoğun çaba içinde ülke tarımının daha çağdaş ve verimli hale getirilmesi için dış ülkelerden yardım alma yoluna gidilmiştir.1930 yılında Sovyet Rusya ile irtibata geçilerek uzman desteğı alınmış tarımsal üretim konusunda çeşitli raporlar hazırlanmıştır. (Kaştan, 2020, s. 1766-1768).

Atatürk bu dönemde Türkiye’de tarımın içinde bulunduğu çıkmazı tespit ettiğinden her fırsatta tarımın bir ülke için ne ifade ettiğini vurgulamıştır. Atatürk 16/03/1923 tarihinde Adana’da Türk Ocağı’nda çiftçiler tarafından verilen özel bir yemekte tarıma bakış açısını şu şekilde ifade etmiştir:

“Arkadaşlar, dünyada fütuhatin iki vasıtası vardır. Biri kılıç, diğeri sapan. Başka yerde de söyledim ve burada bir daha tekrarı faydalı buluyorum. Zaferinin vasıtası yalnız kılınçtan ibaret kalan bir millet, bir gün girdiği yerden koçulur, terzil edilir, sefil ve perişan olur. Öyle milletlerin sefaleti, perişanlığı o kadar azîm ve elim olur ki, kendi memleketinde bile mahkûm ve esir bir halde kalabilir. Onun için hakikî fütihat yalnız kılınçla değil, sapanla yapılandır. Milletleri vatanlarında takarrür ettirmenin, millete istikrar vermenin vasıtası sapanıdır, sapan, kılınç gibi değildir. O kullanıldıkça kuvvetlenir. Kılınç kullanan kol çok geçmeden yorulduğu halde sapanını kullanan kol zaman geçtikçe toprağın daha çok sahibi olur. Kılınç ve sapan bu iki fatihten birincisi, ikincisine daima mağlûp oldu. Tarihin bütün vak’aları ve hâdiseleri hayatın bütün müşahadeleri bunu teyid ediyor. Milletimiz çok büyük elemeler, mağlûbiyetler, facialar görmüştür. Bütün olanlardan sonra yine bu topraklarda bulunuyorsa bunun hikmeti aslîsi şundadır: Çünkü Türk çiftçisi bir eliyle kılınıcı kullanırken, diğeri elindeki sapanla topraktan ayrılmadı. Eğer milletimizin ekseriyeti azîmesi çiftçi olmasaydı biz bugün dünya yüzünde bulunmuyacaktık.” (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, 2006, s. 303).

İkinci Dünya Savaşı Sürecinde Türkiye’de Tarım Sektörünün Durumu

İkinci Dünya Savaşı yıllarına gelindiğinde Türkiye Cumhuriyeti Devleti yeterli oranda sanayileşemediği için tarım ülke ekonomisindeki ağırlığını devam ettirmiştir. Bu ekonomik yapının sonucu olarak 1940 yılında Türkiye’nin nüfusunun 13,5 milyonu köylerde 4,3 milyonu ise şehirlerde yaşamaktadır. Bir başka deyişle %75.8’i kırsal alanlarda, %24.2’si ise şehirlerde hayatını idame ettirmektedir. 1940 yılında tarım sektörünün ülke millî gelirindeki payı ise yaklaşık %44,8’dir. (İstatistik Göstergeler: 1923-1995, 1996, s. 431) .

Bu rakamlar savaş dönemlerinde tarımsal faaliyetin daha fazla önem kazandığı gerçeğinin yanı sıra İkinci Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Türk ekonomisinin ağırlıklı olarak halen tarım üzerinden büyümeye çalıştığını göstermektedir. Bu durum 1927 ile 1954 yılları arasında tarım

sektörünün üretmiş olduğu verginin ülkenin tüm vergi gelirleri içindeki oranını gösteren aşağıdaki tablodan daha iyi anlaşılmaktadır.

Yıllar	Oran	Yıllar	Oran
1927	57,6	1941	55,7
1928	57,2	1942	57,7
1929	62,1	1943	55,6
1930	60,3	1944	54,5
1931	61,4	1945	53,6
1932	56,2	1946	59,7
1933	58,1	1947	54,7
1934	58,5	1948	53,2
1935	57,7	1949	46,9
1936	59,9	1950	50,0
1937	59,8	1951	52,3
1938	58,1	1952	51,3
1939	57,4	1953	50,5
1940	57,6	1954	44,8

Tablo 1: 1924–1950 Arasında Tarım Sektöründe Yaratılan Milli Gelirin, Genel Milli Gelire Oranı (Erdoğan, 1971, s. 238)

Dünyanın çok önemli bir bölümünde olduğu gibi Türkiye’de de tarım politikaları açısından çok önemli değişikliklerinin yaşandığı bir diğer dönem 1938-1946 yıllarını kapsayan İkinci Dünya Savaşı yıllarıdır. Türkiye İkinci Dünya Savaşı’na fiilen girmemiş olsa da savaşa her an girecekmiş gibi hazırlık yapmak zorunda kalmıştır. Takip edilen savaş ekonomisi ülkedeki ekonomik hayatı olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuzluğun en yoğun hissedildiği alanların başında tarım gelmektedir. Üretime katılan kırsal bölgedeki genç nüfusun silahaltına alınmasıyla tarım sektöründe çalışan sayısı azalmıştır. Buna paralel olarak halkın ve ordunun iâşesinde birinci derecede önemli olan tarım ürünlerindeki üretim de önemli oranda azalarak savaş öncesi dönemin gerisine düşmüştür. Öyle ki 1934-1938 arasında 7.303.339 ton olan yıllık toplam tarım üretimi 1945’te 4.013.439 tona gerilemiştir. Ülkede karaborsacılık hızla artmış, halkın içinde bulunduğu fakirlik ise derinleşmiştir (Bülbül, 2006, s. 4-6).

Bu yıllar Türkiye’de tarım politikalarına hem üretim hem de tüketim açısından müdahalelerin yapıldığı, katı devletçilik anlayışının yoğun olduğu bir dönemdir. Savaşla birlikte uygulanan seferberlik nedeni ile çalışma

çağındaki bir milyona yakın insanın silahaltına alınması üretim ve tüketim dengesini bozmuştur (İnci, 2003, s. 270). Savaşın ilk yılında devlet tarım politikalarını asker ve büyük şehirlerin iâşesinin temin etmek, savaş nedeni ile ortaya çıkan piyasadaki mal ve ürün sıkıntısını gidermek ve devletin uyguladığı sıkı politikalar sebebi ile ortaya çıkan karaborsacılığı önlemek üzerine geliştirmiştir (Şener, 2004, s. 76). Bunun için devlet tarımsal üretimi ve tüketimi yakından ilgilendiren kapsamlı düzenlemeler yapmış bazı sert kararlar almıştır. Bunlar;

- Milli Korunma Kanunu
- Varlık Vergisi Kanunu
- Toprak Mahsulleri Vergisidir.

Bu düzenlemeler ile devlet hazinenin gelirlerini arttırarak tarımsal üretimin düşmesini engellemeye çalışmış, piyasada oluşan stokçuluğu ve ordu ile halkın iâşe sıkıntısını gidermeye çalışmıştır. Bu önlemler toplumda sermaye sahipleri ile tarım kesiminde ciddi tepkilere neden olmuşsa da savaş sonunda devlet hazinesinin gelirlerinin bu tedbirler sayesinde ciddi manada arttığı görülmüştür. Ancak halk bu yıllarda ciddi manada yokluk çekmiştir.

Türk- Amerikan Yakınlaşmasının Türkiye’de Tarıma Etkisi

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde dünyada uluslararası politikanın yapısında ciddi değişimler yaşanmıştır (Armaoğlu, 2005, s. 419). Savaşın sonra dünya ABD ve Sovyet Rusya’nın başını çektiği iki kutuplu bir düzene dönüşmüştür. Türkiye bu düzende tercihini batıdan daha doğrusu ABD’den yana yapmıştır. Bu dönemden itibaren Türk-Amerikan ilişkilerinde Kıbrıs meselesinde olduğu gibi bazı dönemlerde ciddi sorunlar yaşanmasına rağmen ilişkiler sürekli gelişerek devam etmiştir. Bu yoğunlaşmada ABD ile Rusya arasındaki küresel rekabet, Türkiye’nin sahip olduğu stratejik konum ile Türkiye’nin güvenlik ihtiyaçlarının etkisi büyüktür (Sander, 2016, s. 21).

ABD İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi Türkiye’nin de içinde olduğu bölgede çok yönlü bir strateji geliştirmiştir. Ortadoğu ve Yakındoğu da İngiltere’nin hâkimiyetinin zayıflamasıyla dünyada Rus etkisinin kuvvet kazanmaması için bu bölgelere Truman Doktrini, Marshall Planı, Eisenhower Doktrini gibi planlar ile müdahale ederek bölgede ekonomik, siyasi ve askeri kazanım elde etmenin yanı sıra bu yolla bölgede hegemonyasını güçlendirmeyi amaçlamıştır.

Türkiye ise savaş sırasında izlediği tarafsızlık politikası nedeniyle içinde bulunduğu yalnızlıktan kurtulmak ve savaş sonunda Türkiye’ye karşı Rus tehditleri ve talepleri nedeni ile ABD ile yakın ilişki kurma noktasında istekli

olmuştur. Özellikle Türkiye’de 14 Mayıs 1950 tarihinde iktidara gelen Demokrat Partinin dış politikada ABD’ye hızlıca yönelme konusunda istekli oluşu zaten Tek Parti döneminde başlamış olan bu ilişkiyi hızlandırmıştır. ABD’nin bölgeye yönelik politikaları içerisinde Türkiye’nin konumu Türkiye’yi ABD için kıymetli bir müttefik noktasına getirmiştir. Truman Doktrini ve Marshall Planları ile Türkiye iktisadi ve askeri yardım kapsamına alınmış, Kore’ye asker gönderilmesi ve NATO üyeliği ile iki ülke arasındaki birliktelik stratejik ortaklık seviyesine ulaşmıştır.

Bu yakınlaşmada kuşkusuz en önemli yapı taşı Marshall Planıdır. ABD Dışişleri Bakanı George Marshall, 5 Haziran 1947’de Harvard Üniversitesi’nde yaptığı bir konuşmada Avrupa’ya yardım planını kısmen açıklayarak, Avrupa devletlerinin ekonomik kalkınmalarını sağlamak için bir araya gelmeleri gerektiğini belirterek şayet ortak bir plan yapılabilirse

ABD’nin yardım konusunda elinden geleni yapacağını belirtmiştir (Ülman, 1991, s. 116-117). İlk dönemde Türkiye’nin ekonomik durumunun Avrupa ülkelerine göre daha iyi olduğu gerekçesi ile Türkiye’ye ekonomik yardım yapılmasını kabul etmeyen ABD Türkiye’nin konuyu tekrar gündeme getirerek iktisadi yardım talep etmesi üzerine, Türkiye’nin bölgesel durumunu da göz önüne alarak Türkiye’nin plan kapsamına alınmasını kabul etmiştir. Marshall Planı çerçevesinde Türkiye tarafından ABD’ye sunulan rapor, Amerikan kongresinde ele alınmış ve 3 Nisan 1948 onaylanmıştır. Kongrenin kararından sonra, söz konusu yardımdan yararlanabilmek için 4 Temmuz 1948 tarihinde ABD ile Türkiye arasında Ekonomik İşbirliği Anlaşması imzalanmıştır (Ertem, 2009, s. 392). Bu anlaşma 10 Temmuz 1948 tarihinde TBMM’de onaylanarak yürürlüğe girmiştir (Resmi Gazete, 1948). Bu anlaşma ile birlikte Türkiye, Amerikan ekonomik yardımlarından diğer Avrupa ülkeleri ile mukayese edilmeyecek kadar az miktarda olmasına rağmen faydalanmaya başlamıştır. Ardından bu yardım programını yürütecek bir Amerikan uzman heyeti Türkiye’ye gelmiştir. Ekonomik İşbirliği İdaresi (ECA) Marshall Planı çerçevesinde 1949 yılından itibaren Türkiye’ye yardıma başlamıştır. Ancak ABD bu yardımı yaparken Türkiye’nin Batı Avrupa ve Amerikan ekonomilerine entegrasyonunu ön planda tutmuştur. Marshall yardımları çerçevesinde 1948 ile 1959 yılları arasında doğrudan yardım olarak 1.207.4341 Amerikan doları dolaylı yardım olarak ise 195.402.000 dolar gönderilmiştir. 23.936.000 dolar ise teknik yardım olarak yapılmıştır. ABD Ekonomik İşbirliği İdaresi (ECA) Türkiye hakkında hazırlanmış olduğu raporda tarım konusunda özellikle Türkiye’de tarımda gübre kullanımının yaygınlaştırılması, makineleşme artırılması, yeni sulama tesislerinin yapılması ile Türkiye’de tarımsal üretimin artacağını

ve Türkiye'nin batı Avrupa'ya tarım ürünleri ihraç edebileceğini öngörmüştür (Sander, 2016, s. 51).

ABD Marshall Planının tümü içinde ekonomik açıdan Türkiye'ye bir tarım ülkesi olarak yer vermiş ona göre politikalar geliştirmiştir. Amerikalı uzmanların da yönlendirmesi ile Türkiye Marshall Planı dâhilinde almış olduğu yardımların büyük bir bölümünü güvenlik harcamalarından sonra tarım alanında kullanmıştır. Amerikalı uzman ve devlet yetkililerince Avrupa'nın kalkınmasını amaçlayan Marshall Planında yardım yapılan ülkelerde tarımsal üretimin artırılması çok önemli görülmüştür. ABD'ye göre Türkiye bu alanda desteklemeye en müsait durumdaki ülkelerden biridir. Türk devlet yetkililerinin de Avrupa'nın gıda tedarikçisi olma sorumluluğunu hemen kabul ettikleri Marshall Planı'na dâhil olmak için ABD'ye sunulacak raporun gerekçesi üzerinde açıklama yapan dönemin Dışişleri bakanı Necmettin Sadak'ın ifadelerinden anlaşılmaktadır. Sadak açıklamasında Avrupa'ya hammadde ve tarım ürünleri konusunda gerektiği şekilde yardımcı olabilmek için Türkiye'nin 615 milyon dolarlık bir yardıma ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir (Aydın Tarihi, 1948, s. 25). Dönemin ABD Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı William H. Draper'da bu konuda yaptığı bir açıklamada Türkiye'nin zirai üretimini artırmasının planın işleyişi açısından çok önemli olduğunu vurgulamaktadır (Akşam , 1948, s. 3).

ABD'nin Türkiye'yi bir tarım ülkesi olarak görmek istemesinin temel nedeni Türkiye'deki toprakların verimli ve tarıma elverişli olmasının yanı sıra Türkiye'deki verimli ovalara sulama gibi altyapı yatırımları yapılacak olursa birim alandan elde edilecek verimin daha üst seviyelere çıkarılabileceği düşüncesidir. Nitekim bu sulama projeleri için yardım planında 2 milyon 816 bin dolar doğrudan, 6 milyon 431 bin dolar ise teknik yardım ve dolaylı yardım fonlarından verilmiştir. Türkiye'nin tarımsal üretime uygunluğunun dışında ABD'nin Türkiye'yi mamul ürün üreten sanayi memleketi olarak görmek istememesinin bir nedeni de Türkiye'yi Avrupa ve ABD sanayisi için pazar olarak görmesidir. Çünkü ABD İkinci Dünya savaşı sırasında birçok ülkenin aksine üretim altyapısını korumuştur. ABD aynı zamanda bu dönemde en fazla dış ticaretini geliştiren ülkedir (<http://www.mfa.gov.tr/>, 2021).

Bu dönemde Türkiye makamlarınca modern tarım araçlarının ABD'den ithal edilmesi ülke tarımının geliştirilmesi için çok önemli görülmüştür. ABD'den getirilen traktörler 2 Mayıs 1949'da düzenlenen bir tören ile çiftçilere dağıtılmıştır. Bu dönemde tarımda makine kullanımının artması ile Türkiye'de tarım alanında verim gerçekten yükselmiştir. Bu makine desteğinin asıl amacı Avrupa sanayisinin ihtiyaç duyduğu tarımsal

ürünü Türkiye'den elde ederek Avrupa'nın hammadde ihtiyacını karşılamaktır. Tarımda Makine kullanımının artması ve verimli ithal tohumların kullanılması neticesinde Türkiye 1948 yılında 58000 ton olan pamuk üretimini 1952'den sonra 170000 tona ulaştırmıştır. Yine 1948 ile 1952 arasında tahıl üretimini de yaklaşık %30 gibi büyük bir oranda artırarak önemli miktarda tarımsal ürün elde etmiştir (Çınar, 2018, s. 339-340). Üretimdeki bu artışta tarımdaki makineleşmenin neticesinde tarım yapılan sahaların artırılmış olmasının yanı sıra bu yıllarda ikliminde ziraat için çok müsait seyretmesinin etkisi olmuştur.

Bu dönemde ABD tarafından yapılan iktisadi yardımların tarım alanında kullanılmasını ABD özellikle şart koşmuştur. Buradan da anlaşılmalıdır ki yenedünya düzeninde ABD'nin Türkiye biçmiş olduğu rol, tarım ürünleri ve hammadde üretimi yapan bir ziraat memleketi olmasıdır. Marshall Planının uygulanması noktasında Türkiye'de görev alan misyonun başkanı Russel Dorr bu konu ile ilgili düşüncesini şöyle ifade etmiştir; “*Türkiye'nin iktisadi program neticesinde çoğalan buğday mahsulü hür dünyanın ordularını ve savunma fabrikaları işçilerini beslemeye yardım edecektir. Hür dünyanın kuvvetlenmesi Türkiye'de istihsalin artması ile dostlarına hayat ihtiyaçları olan gıda maddeleri kömür ve malzeme ihracatı ile elde edilebilir*” (Ayın Tarihi, 1951, s. 56).

Bu dönemde Türkiye'ye gelen Amerikalı ekonomi uzmanları Türkiye'nin tarıma dayalı hafif sanayi kurmasını kalkınma reçetesi olarak sunmuşlardır. Bu görüşler o dönemde Türk burjuvazisi tarafından da kabul görmüştür. (Koraltürk, 2002, s. 593). Bir anlamda cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye'nin bir sanayi ülkesi olması hedeflenerek sanayi alanında önemli yatırımlar yapıp fabrikalar kurulurken, Marshall Planı çerçevesinde Türkiye bir tarım ülkesi yapılmak istenmiştir. Bu tarihten itibaren Türkiye devrimci kalkınma stratejisini bir anlamda Amerikan tipi kalkınma modeline çevirmiştir. Bu kalkınma modelinin içeriğinin ekonomide tarıma ağırlık verilmesi, hammadde üretimin artırılması ve ihraç edilmesi, küçük sanayinin kurularak devlet destekli ekonominin yerine ekonomide yabancı sermaye destekli özel teşebbüsün ön plana çıkarılmasından ibaret olduğu görülmektedir.

Bu dönemde Türkiye'ye çok sayıda Amerikalı uzman gelerek Türkiye'ye kalkınma reçeteleri sunmuştur. Bu raporlarda tarım konusuna da geniş yer verilmiştir. Bu raporların en fazla dikkat çekenleri 1948 tarihli Hilts Heyeti raporu, 1950 tarihli Thornburg Raporu ve Barker Heyeti Raporu dur. Bu raporlar incelendiğinde raporların genelde birbirinin tekrarı ve benzeri olduğu açıkça görülmektedir. Örneğin 1950 tarihli Thornburg raporunun

dokuzuncu bölümünü oluşturan tavsiyeler bölümünde Türkiye'de ziraat makineleri imalatının halen sıfır seviyesinde bulunduğu, Türk çiftçisinin her şeyden önce hiç olmazsa tekli pulluk ve at arabası yapan fabrikalara kavuşturulması gerektiği belirtilmiştir. Thornburg Raporunda önce ülkede yol, sulama kanalları ve gıda işleme tesislerinin kurulması gerektiğini belirtmiştir. Bunlar yapılmadan o dönemde Türkiye'de gündemde olan çok sayıda traktör alınması gibi tercihlerin yanlış olacağını belirtmiştir. Bu nedenle Türkiye'nin 3000 traktör almak için ABD'nden talep etmiş olduğu 23 milyon dolar civarındaki kredinin gereksiz olduğunu belirterek raporunda şu izahata yer vermiştir; *“Zirai Malzeme İdaresi 23 milyon dolar talep etmektedir. Bu diğer tipteki alet fabrikaları arasında 3000 traktör imal edecek bir fabrikaya harcanacaktır. Fakat şu safada istenilen 28 milyon doların bir kısmı hiç şüphesiz ki Çelik pulluklar ot balya makinaları hasat makinaları ve bir miktar çift arabaları yâda ve el arabaları için harcanmalıdır. Traktör kütüğü Türkiye'nin şu anda zirai gelişmesinde henüz zorluk doğurmayan bir unsur haline gelmemiştir. Türkiye'nin şu anda muhtaç olduğu şey ne traktör ne de traktör satın almak veya imal etmek için gerekli olan dolarlardır.”* (Güven, 1998, s. 91).

Bu rapor ile ABD'nin Marshall planındaki Türkiye tasavvuru arasında bir çelişkinin söz konusu olduğu görülmektedir. Marshall planında Türkiye'nin bütün Avrupa'nın gıda deposu olması öngörülürken bu raporda o tarihlere ABD ve Avrupa'da ziraatın en temel aracı haline gelmiş bulunan traktörün Türkiye için adeta lüks olduğu ifade edilmektedir. Buradan anlaşılması gereken ABD'nin bu dönemde yüksek meblağlar tutacak yardımlar yerine küçük yardımlar ile Türkiye'yi yanında saf tutmaya ikna etmeye çalıştığıdır. Bu amaç Marshall Planı çerçevesinde ABD tarafından Avrupa'ya yapılan yardımların tümünün %0,7' sinin Türkiye'ye yapılmasından anlaşılmaktadır (Erhan, 1996, s. 287). Bu raporların tümünde genel olarak Türkiye'nin tarıma yönelmesi, ağır sanayi sayılabilecek yatırımlardan özellikle kaçınması tavsiye edilmektedir. Yapılacak iktisadi yardımın miktarına gelince Türkiye'ye tarımda bu sıçramayı yaptıracak bir yardım öngörülmemektedir. Türkiye Marshall Planı çerçevesinde en az yardım alan beş ülkeden biridir. Buna rağmen, 14 Mayıs 1950 seçimleriyle iktidara gelen Demokrat Parti bu yardımların da katkısı ile tarımsal üretimde ciddi bir gelişme sağlamıştır. Demokrat Parti bu kısıtlı yardımlar ile çiftçinin takdirini kazanmış 1954 seçimlerinde oy oranını artırarak seçimi tekrar kazanmıştır (Erhan, 1996, s. 285). Bu kadar az yardım ile bile tarımda ciddi üretim artışının meydana gelmesi bize o dönemde Türk çiftçisinin sermaye açısından ne kadar kötü durumda olduğunun göstergesidir.

Tarımda Makine Kullanımına ABD'nin Etkisi

İnsanın toplayıcılık dönemini kapatıp üreticilik dönemine geçtiği neolitik devrimden günümüze tarım faaliyetlerinde çok önemli değişimler yaşanmış olup bu değişimlerin en önemlileri kuşkusuz üretimde kullanılmaya başlanan enerji kaynakları ve tarım araçlarıdır. İlk dönemlerde tarımsal üretimde insan ve hayvan gücünden faydalanılmıştır (Doğan, 2005, s. 67). Bu dönemin ardından çeşitli aletler yapılarak bu işi daha kolay şekilde yapma yolları aranmıştır. 18.yüzyılın son çeyreği ile 19.yüzyılın ilk çeyreğinde tarımsal üretimde büyük bir devrim olan buhar gücüyle çalışan traktör üretilmiş ve tarım sahasında kullanılmaya başlanmıştır. Bu makineleşme süreci gelişmiş ülkelerde 1920 ile 1950 yılları arasında hızını artırdığından tarımsal üretimde ciddi üretim artışları yaşanmıştır. Bu tarihlerden itibaren tarımsal üretimin artışındaki ana faktörlerden biri de makine kullanımı olmuştur. Tarım sektöründe kârlılık bir anlamda üretimde makine kullanımı ile ölçülür hale gelmiştir (Multifarm Use of Agricultural Machinery, 1986, s. 66).

Türkiye’de tarım sektörü bu süreci oldukça geriden takip etmesine rağmen 1914 yılına gelindiğinde üretimde insan gücüne destek sağlamak amacıyla özellikle Almanya ve ABD’den bir takım tarım makineleri ithal edilmeye başlanmıştır. Erken cumhuriyet devrinin hemen başında 1924 yılında Tarım Vekâleti tarafından 221 adet traktör yurtdışından alınarak çiftçiye dağıtılmıştır. Yine 1926-29 yılları arasında Ziraat Bankasının vermiş olduğu krediler ile Amerikan Ford traktörleri alınarak çiftçilere verilmiştir. Ancak o dönemde hızlı bir şekilde artan petrol fiyatlarına karşın tahıl fiyatlarının düşmesi, servis ve yedek parça imkânlarının yeterince oluşturulamaması nedeni ile 1930’larda bu traktörlerin çoğu kullanılamaz hale gelmiştir (Odman, 2011, s. 74). Bu nedenle 1936 yılında tarım makinaları ile ilgili ilk istatistikler tutulmaya başlanarak tarım makinalarının kullanılabilirlik durumları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında tarımda kullanılan motorlu araçların yurt içinde üretilmesi için bazı girişimleri desteklemişse de arzu edilen mesafe alınmamıştır. Örneğin 1928 yılında ABD Detroit merkezli Ford Motor şirketinin Türkiye temsilcisi olduğu anlaşılan M. Şükrü aracılığı ile dönemin başbakanına gönderilen mektupla İstanbul’da Ford firması tarafından bir otomobil ve traktör montaj fabrikası kurulması için İstanbul’da yer tahsis edilmesi istenmiştir (BCA, Yer: 171-187-15 Ek:184., 1928). Bu talep devlet tarafından kabul edilerek 1929 yılında İstanbul Tophane’de serbest bölge şeklinde bu şirkete yer verilerek çalışmasına izin verilmiştir. Ancak bu girişim döviz sıkıntısı ve talep düşüklüğü gibi çeşitli nedenlerden dolayı

başarılı olamadığından 1944 yılında faaliyetine son vermiştir. (Odman, 2011, s. 91). 1944 yılına gelindiğinde Türkiye Zirai Donatım Kurumu kurularak halen çoğunlukla hayvan ve insan gücüne dayalı tarım faaliyeti yürüten Türk çiftçisine makine desteğinin yanı sıra tohum ve gübre konusunda destek vermeye çalışılmıştır. Bu süreç 1954'te Ankara'da Etimesgut Uçak Motoru Fabrikası kullanılarak bir traktör fabrikası kurmaya kadar gitmiştir (<https://www.moment-expo.com/tr/dergiler/37/tarih/turkiyede-tarim>). Bu amaçla 1954 yılında Türkiye'den MKE, TZDK, Ziraat Bankası, Tariş ve Çukobirlik gibi tarım sahasında faaliyet gösteren kuruluşlar ile ABD merkezli Minneapolis-Moline firması bir araya gelmiştir. Bu konsorsiyum Minneapolis-Moline-Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş. adında Ankara'da bir şirket kurarak Türkiye'de yarı yerli traktör üretimine başlanmıştır (<https://www.turktraktor.com.tr/kurumsal/tarihce>). Bu şirket kurulurken MKE'ye ait olan bir kısım tesislerin Minneapolis-Moline-Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.Ş.'ye satış yolu ile devredildiği görülmektedir (BCA, Yer: 30-10-1-2/136-54, 1954). Bu fabrika kısa sürede bazı parçaları yerli olmak üzere traktör ve bazı tarım aletleri üretmeye başlamıştır.

1962 yılına gelindiğinde fabrikanın üretimde sermaye kaynaklı bazı zorluklar yaşaması üzerine bu zorlukları aşabilmek için fabrika ile ilgili kapsamlı bir rapor hazırlatılarak başbakanlığa sunulmuştur. 05.04.1962 yılında şirketin Murahhas Azası Halil Kaya tarafından hazırlanarak başbakanlığa sunulan yedi sayfalık raporda özetle Minneapolis-Moline Türk Traktör ve Ziraat Makineleri AŞ-Türk Traktör fabrikasının Türk tarımı için önemi üzerinde durularak hükümet programında da tarımsal kalkınmanın en önemli başlık olarak görüldüğü belirtilmiştir. Bu nedenle traktör sanayinin ülke için en önemli konulardan biri olduğu belirterek bu sanayinin önemi izah edilmiştir. İzahatta ülkenin traktör ihtiyacının oldukça fazla olduğu, bu nedenle üretiminin derhal arttırılmaya çalışılması gerektiği, traktör fabrikası işinin memlekette iş sahası yaratacağı ve diğer yardımcı sanayi kollarını geliştireceği, ayrıca traktör üretiminin otomotiv üretim noktasının ilk basamağı olduğu bu nedenle traktör üretmeden diğer motorlu araçların üretiminin mümkün olamayacağı belirtilmiştir.

Her alanda olduğu gibi traktör endüstrisinin de geliştirilmesinin bilgili ve tecrübeli eleman bulunmasına bağlı olduğu belirtilerek 1962 yılı itibari ile bu fabrikada üretilen traktörlerin parçalarının %40 oranında yerli sanayi ile yapıldığı, şirketin bu tarih itibariyle sermaye konusunda yetersiz olduğu ve sermayesinin güçlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Fabrikanın asıl amacının traktör parçalarının %80'ini yerli imkânlarla yapmak ve yılda 5000 traktör imal etmek olduğu belirtilmiştir.

Raporda şirketin ilk kuruluşu esnasında Amerikalı ortak Minneapolis-Moline şirketine patent karşılığında %30 sermaye hakkı tanınmasından dolayı şirketin zarar ettiği iddia edilerek kamuoyunda haksız yere eleştiriler yapıldığı, bunun doğru olmadığını, asıl sorunun piyasada yerli traktör fabrikasını saf dışı bırakmak için birçok yabancı traktör fabrikasının indirim yapmak suretiyle maliyetine mal vererek şirketi saf dışı bırakmak istemelerinin olduğu belirtilmektedir. Halen aynı özellikte bir traktörün Amerika'daki FOB fabrikasındaki kıymetinin %40,5 'ine tekabül eden 975 dolarlık kısmının yerli imalat ile elde edildiği için ülkeden döviz çıkışının engellendiği belirtilerek bu anlamda aslında piyasadaki en ucuz traktörün bu fabrikada üretilen yerli traktör olduğu belirtilmiştir. Bugün Türkiye'de üretilen bu traktörün fiyatının ucuz olmasının yanında sahip olmuş olduğu teknik özellikler açısından ABD'de üretilen en üst seviye standarttaki bir traktörle aynı özelliklerde olduğu ifade edilmiştir.

Bu traktörün fabrikasının kapatılması halinde böyle büyük bir deneyimin ve bilgi birikiminin yok olacağı belirtilerek şirket için 20 milyon lira devletten sermaye aktarılması istenmiştir. Eğer şirkete belirtilen miktarda sermaye aktarılsa fabrikanın Türkiye'nin traktör meselesini çözeceği belirtilmektedir. Raporda dikkat çekici olan diğer bir husus 1962 yılı itibariyle Türkiye'de 42000 traktörün mevcut olduğu fakat bunların sadece % 75'inin faal durumda kullanılabildiği geriye kalan traktörlerin yedek parça ve servis imkânlarından yoksun oldukları için çalışamaz durumda olduğu ifade edilmektedir. Bu olumsuz durumun en önemli nedeninin de son dört yıl içerisinde Türkiye'ye dünyadaki muhtelif 66 imalatçıdan 250 değişik model ve tipte traktör ithal edildiğini ancak değişik markalardaki bu traktörlerin servis ve yedek parça problemleri olduğundan dolayı kullanılmayarak atıl durumda bırakıldığı ifade edilmektedir. Sırf bu nedenle dahi olsa önemli oranda parçalarının Türkiye'de üretildiği bu yerli traktör firmasının mutlaka Maliye Bakanlığınca desteklenmesi hususunun gerekli olduğu ifade edilmiştir (BCA, Yer: 30-1-0-0/81-512 , 1962).

Amerikalı ortağı ile 8 Mart 1955 tarihinde ilk yerli traktörü üreten fabrika maddi sıkıntıları aşamayınca 16 Mayıs 1963'te FIAT ile lisans anlaşması imzalayarak Amerikalı ortağından ayrılarak üretime devam edebilmiştir (<https://www.turktraktor.com.tr/kurumsal/tarihce>).

Traktör dışında tarımda makine kullanımı konusunda İkinci Dünya Savaşı sonrasında Marshall Yardımları ile birlikte ABD orjinli tarım makinelerinin önemli miktarda Türkiye'de kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bu döneme kadar tarım makineleri büyük oranda Avrupa ülkelerinden ithal edilirken bu dönemde yoğun olarak ABD menşeli tarım makineleri

kullanılmaya başlanmıştır. Marshall yardımları öncesinde 1756 olan toplam traktör sayısı Marshall Yardımları kapsamında traktörlerin gelmeye başlanması ile birlikte 1949 yılında kısa bir süre içinde 9170 rakamına ulaşmıştır. 1960 yılına ise bu rakam 42136 gibi bir rakama ulaşarak önemli oranda artış göstermiştir (Cankaya, 2013, s. 145).

1929 yılındaki dünya ekonomik bunalımı ve ardından İkinci Dünya Savaşı sürecindeki sıkıntılar nedeni ile Türkiye tarımındaki makineleşme hızı yavaşlamış olsa da savaş sonrasında artış göstermiştir. Ancak aşağıdaki istatistiki bilgi incelendiğinde 1960 yılında Türkiye’de tarımda halen iki milyon civarında karasaban kullanılmaktadır. Bu da 1960 yılında Türkiye’de tarımsal üretimde yoğun olarak hayvan gücünden faydalandığını makineleşme konusunda arzu edilen noktaya gelemediğini göstermektedir.

Makineler	1940	1960
Traktör	1.066	42.136
Traktör Pulluğu	-	30.763
Kültivatör	2.744	20.088
Mibzer	11.227	8.343
Biçerdöver	-	5.554
Selektör	253	1.415
Karasaban	-	1.991.259

1940 ile 1960 yılları arasında Türkiye’deki Tarım Makinelerinin Sayısal Durumu (Malkoç, 1973, s. 367)

Tarımsal Ürünlerin Ticareti İle İlgili İşbirliği

Araştırmaya konu edilen dönemde Türkiye ile ABD arasında tarım ürünlerinin pazarlanması ve karşılıklı ticareti ile ilgili anlaşmalar imzalanmıştır. Özellikle 15 Kasım 1954’te Türkiye ile ABD arasında imzalanan Emtia Mübadelesi ve Hububat Satışı Anlaşması ve bu anlaşmaya yapılan ek anlaşma önemlidir. Bu anlaşma incelendiğinde Türkiye’nin ABD’den 100.000 ton buğday ile 75.000 ton yem sanayinde kullanmak üzere tarım ürünü ve yün almayı buna karşılık olarak da krom ve magnezyum vermeyi taahhüt ettiği görülmektedir. Bu anlaşmada: “*Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, 1 Temmuz 1955 tarihine kadar hâlen ekmeklik un imalâtında kullandığı düşük kaliteli durum buğdayından 75.000 ton İtalya’ya ihracına müsaade edebilir.*” (Resmi Gazete, 1956).

Bu anlaşma maddesinden anlaşılan ABD Türkiye’de üretilen tarım ürünlerinin pazarlanması noktasında etkili olmaktadır. Türkiye’nin tarımda dış piyasaya açılmasını kontrol etmektedir. Türkiye ABD’nin dostu olmayan ülkelere tarım ürünü satmamayı kabul ederek bu dönemdeki ABD eksenli dış politikasına bağlı kalsa da bu durum Türkiye’nin iktisadi bağımsızlığının yara almasına sebep olmuştur (Arzu Güvenç Saygın, 2019, s. 92). 15 Kasım 1954 tarihli Türk-Amerikan anlaşması ile ABD Türkiye’ye tarım ürünleri verme karşılığında Türkiye’den sanayi için çok önemli olan krom ve magnezyum gibi madenler almaktadır (<https://www.tbmm.gov.tr>, 1956).

Türkiye bu dönemde ihtiyaç duyduğu tarımsal ürünlerin bir bölümünü ABD’nden ithalat yolu ile sağlamıştır. 12 Mart 1956 yılında imzalanan Zirai Emtia Anlaşmasına göre Türkiye ABD’den pamuk yağı ithal etmiştir. Anlaşmanın gerekçesi anlaşma mecliste görüşülürken şöyle ifade edilmiştir; *“1955 - 1956 yılı kampanyasında zeytin istihsalinin memleketimizin ihtiyaçlarına kâfi gelmeyeceği anlaşılmış olması üzerine, rafine edilmek üzere kâfi miktar pamuk yağının en münasip şartlar dâhilinde temini için teşebbüslerde bulunulmuştur”* (TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:10, İçtima:3, 1956).

Bu anlaşmaların haricinde 12 Kasım 1956, 25 Ocak 1957 ve 26 Ocak 1958’de Türkiye ile ABD arasında tarım ürünleri ile alakalı anlaşmalar imzalanmıştır. Türkiye ABD’den bu dönemde mısır, arpa, buğday gibi çeşitli tarım ürünleri almaya devam edilmiştir (Kavanin Mecmuası, 1959, s. 833-850). Bu anlaşmaların hemen hemen tümünde ABD Türkiye’nin elindeki fazla tarım ürünlerinin Amerika’nın dostu olmayan ülkelere satmaması konusunda madde koymuştur. Türkiye’deki bazı çevreler bu anlaşma maddelerinin ABD’nin Rusya’yı çevreleme politikasına hizmet ettiğini değerlendirmişlerdir. Bu anlaşmalarda dikkati çeken diğer bir husus ABD’nin anlaşmalar neticesinde Türkiye’ye satmış olduğu zirai ürünlerin bedelini peşin olarak tahsil etmeyip Türk Lirası olarak Türkiye’de ABD namına açılmış olan hesaba yatırılmasını istemesidir. Bu hesaba yatan paranın Türkiye’ye ABD tarafından yardım ve kredi olarak verildiği ancak harcama kalemlerinin ABD tarafından belirlenecek kalemler olmasının şart koşulduğu görülmektedir. Bu durum 12 Kasım 1956 tarihli anlaşmanın ikinci maddesinin birinci fıkrasında şu şekilde ifade edilmiştir; *“Türk liralınının kullanılma tarzı iki hükümet bu anlaşma gereğince yapılacak satışlar dolayısı ile Amerika Birleşik Devletleri hesabında birikecek Türk Liralınının, Amerika Birleşik Devletler i Hükümetince tespit edilecek tarz ve öncelik sırası dâhilinde, aşağıda gösterilen maksat ve miktarlar a göre sarf edilmesi hususunda mutabıktırlar”* (Resmi Gazete, 1959, s. 21876).

Belirtilen hesaplara yatırılan paralar ABD tarafından Sovyet Rusya'ya karşı batı blokunu güçlendirmek ve ortak bir anlayış oluşturmak için milletlerarası eğitim mübadelesi, kitap ve gazetelerin tercüme, neşir ve dağıtım faaliyetleri gibi alanlarda kullanılması istenmiştir.

Ziraat Eğitimi Alanındaki Amerikan Etkisi

Osmanlı Devletinden Cumhuriyete Türkiye'de ziraat eğitiminin gelişimine bakıldığında Osmanlıdaki ziraat eğitimi alanında açılan ilk eğitim kurumunun 1847'de açılan Ziraat Mektebi olduğu görülmektedir. Açıldıktan bir yıl sonra 1848 yılında teorik ve uygulamalı olarak eğitime başlayan okul o dönemde özellikle pamuk üretiminin kalitesini artırma gayesi ile açılmıştır. Ancak okulda bahçıvanlık, baytarlık, ipek böceği yetiştiriciliği, şeker üretimi gibi alanlarda da eğitim verilmiştir. Bu okulun öğretim kadrosunda Osmanlı vatandaşlarının yanı sıra yabancı ziraat uzmanları da bulunmuştur. Örneğin Amerikalı Dr. Davis bunlardan biridir. Dr. Davis özellikle bu dönemde pamuk üretiminde verimi artırmak için yeni tohum geliştirilmesi konusunda çalışmıştır (Atam, 2020, s. 96). Okul modern anlamda ziraat eğitimi yapmaya çalışmış ve ilk başta 50 civarında öğrenci ile eğitime başlamıştır. Ancak bu okula kendisine ait bir bina kazandırılmaması ile okuldaki bazı karışıklıklardan dolayı okul sadece dört yıl eğitime devam edebilmiş dört yılın sonunda kapatıldığından bu girişim başarılı olamamıştır (Sarıkaya, 2016, s. 25-26).

Bu başarısız girişimin ardından Osmanlı Devleti döneminde modern anlamda tarım eğitimi 1891 yılında Halkalı Yüksek Ziraat Okulunun eğitime açılması ile başlamıştır. Cumhuriyet devrinde ise 1930 yılında Ankara Yüksek Ziraat Okulu açılarak Türkiye'de ziraat eğitimi alanında önemli bir adım atılmıştır. Daha çok ziraat eğitiminde Alman ekolünün benimsendiği bu okul üç yıl sonra Yüksek Ziraat Enstitüsüne dönüştürülmüştür. 1948 yılına kadar eğitim öğretime bu şekliyle devam eden enstitünün bölümleri bu tarihten sonra Ankara Üniversitesine devredilerek ülkede 1955 yılına kadar Ankara Üniversitesine ziraat eğitimi konusunda önemli bir görev yüklenmiştir. Çünkü bu tarihe kadar ülkenin ziraat eğitimi ile ilgili ihtiyacı bu üniversite tarafından karşılanmaya çalışılmıştır (Tarım Orman Dergisi, 2019).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye yetişmiş insan gücünü Kurtuluş Savaşı ve öncesindeki savaşlarda kaybettiği için birçok alanda yetişmiş insan gücüne ihtiyaç duymuştur. Bir dönem bu ihtiyaç çoğunluğunu Almanya'daki nasyonal sosyalist idarenin baskılarından kaçan Yahudi kökenli bilim adamları üzerinden karşılanmaya çalışılmıştır. Bunun dışında da dönemin

devlet yetkililerinin temaları neticesinde tarım sahasında yetkin Alman uzmanların Türkiye'ye bu anlamda müşavirlik desteği sağladığı görülmektedir (Koçak, 1991, s. 38). 1928 yılında Türkiye'ye gelecek Türk tarımı hakkında rapor hazırlayan Almanya Zirai Kurumlar Genel Müdürü olan Dr. Oldenburg ve ekibinin raporu bu anlamda önemlidir (Gözcü, 2018, s. 118). Rapor Türk tarımının nasıl geliştirilebileceği ile ilgili görüşlerin yanı sıra ziraat eğitimi ile ilgili görüşler içermektedir.

Almanya'nın dışında Atatürk döneminde Rusya ile olan iyi münasebetler doğrultusunda Rus uzmanlardan da faydalanılmıştır. Örneğin daha cumhuriyetin ilk yıllarında Ziraat Vekili Mehmet Sabri Bey, 1925 yılı sonunda, Rusya'nın resmi bir daveti üzerine bu ülkeye uzun bir gezi yaparak bu ülkenin tarımsal faaliyetlerini yakından incelemiştir. Bu gezi sırasında Türkiye'ye davet edilen Prof. Mihailov, 1926 yılında Türkiye'ye gelmiş özellikle hayvan hastalıkları konusunda veterinerlere yönelik kurslar açmıştır. Rus Ziraat Bilimci Profesör P. Zhukovsky ve heyeti 1925 ile 1927 yılları arasında 3 kez Türkiye'ye gelerek çeşitli araştırmalarda bulunmuşlardır (Yıldırım, 2008, s. 531-533).

İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ise Türk-Amerikan yakınlaşmasına koşut olarak bu eksiklik ABD üzerinden giderilmeye çalışılmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye ile ABD arasında Türk tarımının geliştirilmesi ve tarım eğitimi konusunda da dikkate değer bir işbirliği oluşmuştur. 1950 yılından sonra Türkiye'de Amerikan üniversiteleri tarzında özel yasa ile kurulan üniversiteler dönemi başlamış bu doğrultuda Ege, Atatürk ve Çukurova Üniversitelerine bağlı ziraat fakülteleri açılarak ülkede ziraat eğitimi yaygınlaştırılmıştır.

7 Haziran 1957 yılında Erzurum'da açılan Atatürk Üniversitesi ABD'de çok yaygın olan Land-grant tipi üniversite modeli ile açılmış bir üniversite olup bünyesinde 17 Kasım 1958'de eğitime başlayan bir ziraat fakültesi de bulundurmaktadır. Ziraat fakültesi kuruluşundan itibaren ABD-Nebraska Üniversitesi ile uzun süreli bir işbirliği anlaşması yaparak çok sayıda öğretim elemanının karşılıklı değişim yolu ile ABD'de eğitim almasını sağlamıştır. Özellikle bünyesinde gelişmiş bir ziraat fakültesi barındıran Nebraska Üniversitesi Ziraat Fakültesinin öğretim üyeleri bu fakültenin gelişimini desteklemişlerdir (<https://atauni.edu.tr/ziraat-fakultesi/tarihce>, 2020). Ayrıca bu dönemde Amerikalı akademisyenler Türkiye'deki ziraat fakültelerine gelerek yabancı öğretim üyesi statüsünde ziraat eğitimine katkı sunmuşlardır. Örneğin 1959 yılında Amerikalı Prof. Dr. M. D. Weldon Türkiye'ye gelerek Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Toprak Kürsüsü'nde çalışmıştır (BCA, 30-18-1-2-153-54-2, 1959). Yine bu

dönemde Türkiye'deki birçok ziraat fakültesine Amerikan üniversiteleri tarafından çeşitli ders araç gereçleri gönderildiğini arşivlerdeki resmi belgelerden anlaşılmaktadır. Örneğin 1957 yılına Nebraska Üniversitesinden Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesine bağış olarak çeşitli ders malzemeleri gönderilmiştir (BCA, 30-18-1-2 / 153 - 56 - 17, 1959).

Sonuç

Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde ABD'den iktisadi olarak yardım almaya başlamasının Türkiye açısından olumlu ve olumsuz sonuçları olmuştur. Tarım alanında olumlu değerlendirilmesi gereken yönü bu dönemde Türkiye makineli tarım ile tanışarak alınan tarım makineleri sayesinde tarım yapılan alanlar genişletilmiştir. Tarım alanlarının genişlemesi doğal olarak elde edilen ürün miktarının artmasına sebep olmuştur. Olumsuz yönü ise Türkiye bu dönemde erken cumhuriyet devrinden itibaren devlet politikası haline getirdiği sanayi memleketi olma amacından saptırılmıştır. Bu dönemde Türkiye Marshall Planında Türkiye'ye biçilen Avrupa'nın gıda ambarı olma ve Avrupa sanayisi için hammadde üreten ülke görevi yüklenmiştir.

ABD tarafından gönderilen ekonomik yardımlar tarımsal altyapının güçlendirilmesi için kullanılmıştır. Bu dönemde Türkiye yardımların etkisinin yanı sıra iklim koşullarının da o yıllarda elverişli olması nedeni ile 1950'lerin başlarında dünyanın en önemli buğday üreticilerinden biri olmuştur. Ancak tarım aletlerin birçoğunun ithalat yolu ile alınması nedeniyle bu aletlerin bakım, onarım ve yedek parça maliyetleri Türkiye'nin dış ticaret dengesini olumsuz olarak etkilemiş olup devlet hazinesinde döviz açığına neden olmuştur. Bir anlamda yardım olarak gelen para bir şekilde ABD'ye geri dönmüştür. Tarım makinalarının ithalatının yanı sıra bu dönemde Amerikalı uzmanların tavsiyelerine uygun olarak basit tarım makineleri üretilerek yeni oluşturulan zirai kuruluşlar üzerinden çiftçilere dağıtılmıştır. Bu dönemde tarım sahasında Türkiye için en önemli girişim Amerikalı bir firma ile işbirliği yapılarak yerli traktör üretme çabasıdır. Ancak bu girişim yabancı tedarikçilerin ekonomik baskıları nedeniyle başarısızlığa uğramıştır.

Bu dönemde ziraat eğitimi alanında ABD ile işbirliği yapılarak yeni ziraat fakülteleri kurulmuştur. Bu fakültelerin öğretim elemanları ABD'de lisansüstü eğitimlerini yaparak ziraat eğitimi konusunda bilgi transferine aracılık yapmışlardır. Ayrıca birçok Amerikalı akademisyen bu zaman zarfında Türkiye'ye gelerek ziraat sahasında akademisyen ve uzman yetişmesine katkı vermiştir. Bu dönemde ziraat sahasındaki işbirliği

Ö.AĞIR

KAREFAD, ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of the Faculty of Letters

Cilt/Volume: 9, Sayı/Number: 1, (Nisan/April2021): 65-89 (Atf için/To cite).

neticesinde çeşitli tarım ürünlerinin yeni tür tohumları ABD'den getirilerek üretilen ürünlerin çeşitlendirilmesi sağlanmıştır.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, 30-18-1-2 / 153 - 56 - 17.

BCA, 30-18-1-2-153-54-2.

BCA, Yer: 171-187-15 Ek:184.

BCA, Yer: 30-1-0-0/81-512.

BCA, Yer: 30-10-1-2/136-54.

Resmi Yayınlar

Kavanin Mecmuası, Cilt 38, 1956. ss. 1131-1135. Ankara: TBMM Matbaası.

Kavanin Mecmuası, Cilt 41, 1959, ss. 833-850. Ankara: TBMM Matbaası.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre:10, İçtima:3. Yıl: 1956, Ankara: TBMM Matbaası.

Resmi Gazete. No. 6956. 13/ 7 /1948.

Resmi Gazete. No. 9360. 17/ 07 /1956.

Sürelî Yayınlar

Dergiler

Ayın Tarihi, Aralık 1948.

Ayın Tarihi, Şubat 1951.

Gazeteler

Akşam, 13/ 07 /1948

Tetkik Eseler

- Armaoğlu, F. (2005). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Atam, Ş. (2020). *Tarih Araştırmaları III*.(Ed: A. Efe, M. F. Sansar) Ankara: Akademisyen Kitapevi.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*. (2006) İstanbul: Divan Yayıncılık.
- Bülbül, İ. (2006). "İkinci Dünya Savaşı'nın Türkiye'de Sosyal Hayata Olumsuz Yansımaları." *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, S.9, ss. 1-51.
- Cankaya. M. (2013). "Cumhuriyet Döneminde Tarım Alet ve Teknolojileri, Demir Çelik ve Üretim Teknolojileri ve Demiryolu Teknolojilerine Kısa Bir Bakış." *Dörtöğe Felsefe ve Bilim Tarihi Yazıları Dergisi*, S.3, ss. 139-164.
- Çınar, Y. (2018). "Modernleşme ve Bağımlılık Teorisi Ekseninde Marshall Yardımı Ve Türkiye." *MCBU Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 16, S. 2, ss. 325-350.
- Doğan, M. (2005). "Türkiye Ziraatında Makineleşme: Traktör ve Bıçerdöverlerin Kullanımı." *İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, S.14, ss. 66-75.
- Erdoğan, M. R. (1971). "Türkiye'de Tarımın Vergilendirmesi ve Kalkınma." *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*", S. 30, s. 238.
- Erhan, Ç. (1996). "Ortaya Çıkışı ve Uygulanışı İle Marshall Planı." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, C.51, S.1, ss. 265-279.
- Ertem, B. (2009). Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı.» *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 12, S.21, ss.377-397.

- Gözcü, A. (2018). Atatürk Döneminde Türkiye’de Tarımın Gelişiminde Alman Etkisi" *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C 18, S. 36, ss.107-137.
- Güven, S. (1998). *1950’li Yıllarda Türkiye Ekonomisi üzerine Amerikan Kalkınma Reçeteleri*, Bursa: Ezgi Kitapevi.
- İnci, İ. (2003) . "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye’de Tek Parti Hükümetlerinin İaşe Politikaları" *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S 50, ss. 269-288.
- İstatistik Göstergeler: 1923-1995*.(1996). Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü.
- Karabağ, H.(2017) “Osmanlı’nın Tarımsal Mirası ve Erken CumhuriyetDöneminde Kırsal Kesimin Kalkınmasına Yönelik Çalışmalar (Bursa Örneğinde). *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.18, S. 32, ss. 225-257.
- Koçak, C. (1991) *Türk-Alman İlişkileri (1923-1939)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Koraltürk, M. (2002). “Türkiye Ekonomisi(1920-1960)”, C.17, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara: Yeni Türk Yayınları.
- Malkoç, S.(1973). *50 Yılda Türk Sanayii*, Ankara: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı.
- Metintaş, M.Y. ve Kayıran, M. (2016). “1929 Dünya Ekonomik Krizinin Türk Tarımına Etkileri ve 1931 Dünya Ziraat Kongresi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 36, ss.33-82.
- Multifarm Use of Agricultural Machinery*. (1986) Roma: Food & Agriculture Organization of the United Nations (FAO).
- Odman, A. (2011) "Serbest Mıntıka’dan Amerikan Pazarı’naTophane Rihtımı: Ford Motor Company Exports Inc İstanbul Otomotiv Montaj Fabrikası1925-1944." *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, S 12, ss.71-93.

- Pelin, İ. F. (1945) *Finans İlimi ve Finansal Kurumlar. Cilt 1.* Ankara: İstanbul Üniversite Yayını.
- Sander, O. (2016). *Türk Amerikan İlişkileri 1947-1964.* Ankara: İmge Kitabevi.
- Sarkaya, M. 2016. "Ziraat Mektepleri", *Kafdağı Dergisi*, C 2, S1, ss. 24-37.
- Saygın, A. ve Saygın, M. (2019). *Türkiye'de Tarım Politikaları ve Ülke Ekonomisine Katkıları.* Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Şener, S. (2004). "İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Türkiye'de Tarım Politikası Arayışları." *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C.1, S. 7, ss. 73-92.
- Toprak, Z.(1981). "Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı Finansmanı." *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 1979-1980." Özel Sayı, ss. 205-238.
- Türk Ziraatine Bir Bakış.*(1938).İstanbul: T.C. Ziraat Vekâleti.
- Ülman, H.(1991) *Türk-Amerikan Münasebetleri.* Ankara: Sevinç Matbaası.
- Yazan, Ö.(2018). "19. yy. Sonlarında Osmanlı Tarım İşletmelerinde Yönetim ve Muhasebe Uygulamaları: Çiftlik İdaresi Örneği." *Accounting and Financial History Research Journal*, Özel sayı, ss. 280-332.
- Yıldırım, S.(2008) "Osmanlı'dan Cumhuriyete Bir Bürokrat ve Siyasetçi: Mehmet Sabri Toprak (1878-1938)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C 24, S 71, ss. 513-542.

İnternet Kaynakları

<https://sozluk.gov.tr/> , Erişim Tarihi:01/01/2021.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Başkanlığı. <https://atam.gov.tr/wp-content/uploads/S%C3%96YLEV-ORJ%C4%B0NAL.pdf>, Erişim Tarihi: 01/01/2021

Ö.AĞIR

KAREFAD, ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of the Faculty of Letters
Cilt/Volume: 9, Sayı/Number: 1, (Nisan/April2021): 65-89 (Atf için/To cite).

Aydın, A. K. *Amerika Birleşik Devletleri'nin Dış Ticaret Politikasında Serbest Ticaret Anlaşmalarının Yeri*. 05 02 2021. http://www.mfa.gov.tr/amerika-birlesik-devletleri_nin-dis-ticaret-politikasinda-serbest-ticaret-anlasmalarinin-yeri., Erişim Tarihi: 01.01.2021.

<https://atauni.edu.tr/ziraat-fakultesi/tarihce>.<https://atauni.edu.tr/ziraat-fakultesi/tarihce>,Erişim Tarihi:20/12/2020

<https://www.moment-expo.com/tr/dergiler><https://www.moment-expo.com/tr/dergiler>, Erişim Tarihi: 01/ 09/ 2021 .

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbm-nuntbmmc03806789.pdf Erişim Tarihi: 01. 09. 2021.

<https://www.turktraktor.com.tr/kurumsal/tarihce>. , Erişim Tarihi:20.12.2020.

Kaştan, Y. *Atatürk Döneminde Tarım Alanında Yapılan Yenileşme Hareketleri*. <https://www.ayk.gov.tr>. , Erişim Tarihi: 20/11/2020.

Tarım Orman Dergisi. 01 10 2019. <http://www.turktarim.gov.tr>, Erişim Tarihi: 12. 14. 2020.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ BİLGİ VE BELGE YÖNETİMİ BÖLÜMÜ ACİL DURUM UZAKTAN ÖĞRETİM CANLI DERSLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Coşkun POLAT¹

Kasım Binici²

Öz

Salgın, doğal afet, savaş gibi durumlarda uzaktan öğretim, eğitim sürecinin içinde daha önemli bir yer tutmaktadır. Dünya geneline yayılan COVID-19 salgını sürecinde tüm dünyada eğitim büyük oranda uzaktan öğretim yolu ile yürütülmüştür. Eğitim kurumları bu salgın sürecinde geniş bir katılım ile uzaktan öğretimi deneyimlemiştir. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de yükseköğrenim bu ortamdan etkilenmiştir. Bu çalışmanın amacı, ülkede salgının başladığı 2020 yılının bahar döneminde çevrimiçi yürütülen eğitim üzerine Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü (BBY) öğrencilerine yönelik bir durum tespiti yapmak ve öğrencilerin bu eğitimle ilgili memnuniyetini ortaya koymaktır. Dönem sonunda uzaktan eğitim derslerini deneyimleyen öğrencilere anket uygulanarak veri toplanmıştır. Çalışmada, öğrencilerin yeterli donanıma sahip olduğu, ancak öğrencilerin yarısından fazlasının internet sorunu yaşadığı tespit edilmiştir. Öğrencilerin uzaktan eğitim canlı derslerine ilişkin memnuniyet düzeyleri genelde yüksektir. Buna karşılık lisans öğrencilerinin yarısından fazlası, sonraki süreçte derslerin uzaktan verilmesine karşı olumsuz görüş bildirmişlerdir. Lisansüstü öğrenciler ise bu konuda büyük ölçüde olumlu görüştedir. Çalışmanın bulguları ve değerlendirmeleri, uzaktan eğitim planlaması ve politikalarının belirlenmesi açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Uzaktan eğitim, yükseköğrenim, salgın döneminde eğitim, acil uzaktan öğretim, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Çankırı Karatekin Üniversitesi.

¹ Prof. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, polatcoskun@karatekin.edu.tr, ORCID:0000-0003-2508-7459

² Dr. Öğr. Üyesi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, kbinici@karatekin.edu.tr, ORCID:0000-0002-8071-9693

**AN ASSESSMENT ON EMERGENCY DISTANCE
EDUCATION LIVE SESSIONS IN DEPARTMENT OF
INFORMATION AND RECORDS MANAGEMENT, ÇANKIRI
KARATEKİN UNIVERSITY**

Coşkun POLAT

Kasım Binici

Abstract

Distance education has an important place in situations such as epidemics, natural disasters, and war. During the COVID-19 epidemic that spread around the world, education was largely carried out by distance education. Educational institutions have experienced distance education with a wide participation in this epidemic process. This environment affected higher education in Turkey as well as all over the world. The purpose of this study is to determine the situation of students in Department of Information and Records Management, Çankırı Karatekin University on online education in the spring of 2020, and to understand the students' satisfaction with this education when the epidemic started in the country. The data were collected by applying a questionnaire to students who experienced distance education lessons at the end of the term. In the study, it was determined that the students had sufficient equipment, but more than half of the students had internet problems. Students' level of satisfaction with distance education live sessions is generally high. On the other hand, more than half of the undergraduate students stated negative opinions about the distance teaching of the lessons in the following period. Graduate students are mostly positive. The findings of the study are important in terms of distance education planning and determination of policies.

Key Words: Distance education, higher education, education during the epidemic, emergency distance education, Department of Information Management, Çankırı Karatekin University, Turkey.

1. Giriş

Dünya genelinde bir buhranın yaşanmasına neden olan COVID-19 salgını ilkin 31 Aralık 2019 tarihinde Çin’de ortaya çıkmış (WHO, 2020a), kısa sürede yeryüzünün tüm coğrafyasına yayılmıştır. Bir koruma refleksi olarak insanlar kendilerini izole etmiş veya devlet yaptırımıyla mecburen karantinaya alınmıştır. Maske takmak tüm insanlık için zorunluluk olmuş, ülkeler sınırlarını kapatmış, yurtiçi ve yurtdışı seyahatler ertelenmiştir. Salgın, fabrika çarklarının durmasına neden olmuş, -bazı sektörlerde daha fazla olmak üzere- ekonomiyi derinden etkilemiş, eğitimi kesintiye uğratmış ve tüm dünyada ölümcül sonuçlar ortaya koymuştur. Kısacası, yıkıcı gücü olan bu salgın, insan sağlığının korunması önceliği ile sosyal, ekonomik ve kültürel düzeninin altüst olduğu bir ortam oluşturmuştur. Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization – WHO) verilerine göre 3 Şubat 2021 itibariyle küresel çapta 2.232.233 kişi ölmüş ve 102.942.987 kişi COVID-19 hastalığına yakalanmıştır (WHO, 2020b). Hızlı yayılan, ölümcül ve yıkıcı sonuçları olan bu hastalık, tüm dünyada yüz yüze eğitimi durma noktasına getirmiştir. Türkiye’deki eğitim sistemi de bu salgının kaçınılmaz sonuçlarından etkilenmiş ve ülkemizde bir yıla yakın bir süredir eğitimin uzaktan yapılmasına neden olmuştur.

Salgın sürecinde eğitime her ne kadar uzaktan eğitim yöntemleri ile devam edilse de, mevcut uygulamaların uzaktan eğitim gibi düşünülmemesi gerektiği konusu tartışılmaktadır. Bu konunun açığa kavuşturulmasında fayda vardır. Toplum hayatını derinden etkileyen salgın, doğal afet, savaş gibi durumlarda eğitim ortamları değişmektedir. Bilgi teknolojileri imkânları kullanılarak eşzamanlı, eşzamansız olarak veya sadece dijital içerikli ders kaynakları ile süreç yönetilmektedir. Çevrimiçi verilen bu eğitim, uzaktan eğitim (distance education) olarak belirtilen modelden ayrı olarak ele alınmakta, olgusal anlamda farklı dinamiklere, kurgulara, özelliklere ve gerekliliklere sahip olduğu öne sürülerek başka şekilde adlandırılmaktadır. Daha çok COVID-19 salgını döneminde yaygınlık kazanarak yürütülen bu uzaktan eğitim, “bir kriz anında yüz yüze eğitimin geçici olarak teknoloji ortamına aktarılması” olarak tanımlanmakta ve “acil uzaktan öğretim” (emergency remote teaching)” (Bardakçı, 2020a) veya acil uzaktan eğitim (emergency remote education) olarak isimlendirilmektedir. Burada, İngilizcedeki “remote” ve “distance” kavramlarının Türkçede “uzaktan” olarak kullanılıyor olması anlam karmaşasına neden olmaktadır. Kavramsal olarak acil uzaktan öğretimdeki “remote” kelimesi sadece fiziksel uzaklığa vurgu yaparken, uzaktan öğretimdeki “distance” kelimesi de fiziksel, etkileşimsel ve psikolojik uzaklığa vurgu yapmaktadır (Bozkurt, 2020, s. 117). Bunun yanı sıra, acil uzaktan eğitimi uzaktan eğitim modelinden

ayırırken bazı nedenler ileri sürülmektedir. Kapsamı çok daha geniş olan bu farklılıkları şu şekilde özetlemek mümkündür (Bardakçı, 2020a; Bozkurt, 2020, s. 117).

- Acil uzaktan eğitim uygulaması seçenek değil bir zorunluktur.
- Kriz zamanlarında eldeki olanaklar ile eğitimi sürdürme çabası vardır.
- Kriz zamanlarında veya olağanüstü durumlarda ihtiyaca yönelik acil bir şekilde geçici çözümler ile eğitim ve öğretim sürdürülmektedir.
- Sürecin sorunsuz yürütülmesi için eğitim planlamalarında karar vericilerin acil sorunlara geçici çözüm olarak hızlı ve anlık karar alma zorunluluğu vardır.
- Sınav, sınav süresi, not verme, ödev, proje değerlendirme ve süreye ilişkin politikalar farklılık göstermektedir.

Türkiye’de ilk COVID-19 vakasının görüldüğü 11 Mart 2020 tarihinden hemen sonra Cumhurbaşkanının başkanlığında yapılan toplantı sonrası Milli Eğitim Bakanı’nın yaptığı açıklama ile ilk, orta ve lise düzeyindeki okulların 16-30 Mart 2020 tarihleri arasında 2 hafta süreyle tatil edildiği duyurulmuştur (MEB, 2020). Bir gün sonra, 13 Mart’ta, YÖK’ün (Yükseköğretim Kurulu) yaptığı açıklama ile 16 Mart 2020 tarihinden itibaren 3 hafta süreyle yükseköğretimde de eğitime ara verilmiştir (YÖK, 2020b). Yüz yüze eğitime verilen bu kısa süreli ara, takip eden gün ve dönemlerde uzaktan eğitim ile ikame edilerek bugüne kadar kalıcılığını devam ettirmiştir.

Salgının yayılım sürecinde Türkiye yükseköğretiminin eğitim ve öğretime yönelik reflekslerini ve gelişmelerini kısaca hatırlamakta fayda vardır. Ülkede daha salgının tespit edilemediği tarihten önce, 6 Mart 2020’de, YÖK’ün yaptığı duyuru ile seyahat ve yurtdışı toplantılarla, ülkede düzenlenen uluslararası katılımlı toplantılarda yapılması gerekenler önerilmiştir. Bir de ülkede bulunan yabancı öğrenci ve akademisyenlerin salgının kaynağı ve taşıyıcısı olarak görülmemesi ve ayrımcılık konusu haline getirilmemesi için yükseköğretim kurumları uyarılmıştır (YÖK, 2020a). İlk vaka görüldükten sonra, içinde belirsizliklerin ve tutarsızlıkların da olduğu daha radikal kararlar alınmaya başlanmıştır. Kimi üniversiteler hemen yüz yüze eğitime son vererek okulları tatil etmiş, çevrimiçi olarak devam etme kararı almıştır. Ancak, belki de pandeminin boyutuyla ilgili belirsizlikten kaynaklı olarak, YÖK başkanı tatile giren ve çevrimiçi eğitime geçen üniversiteleri eleştirerek bunu yanlış bulmuştur (Erkut, 2020, s. 126; Özönur, 2020). Fakat Cumhurbaşkanlığı nezdinde yapılan toplantı sonrasında alınan karar gereğince, bir gün sonra, yani 13 Mart’ta, ülkedeki bütün yükseköğretim kurumlarında 16 Mart 2020 tarihinden itibaren 3 hafta

süreye eğitime ara verildiği bizzat YÖK tarafından duyurulmuştur. Aynı duyuruda, dijital ortamda derslerin verilebilmesine imkân sağlanması amacıyla bünyesinde uzaktan eğitim araştırma ve uygulama merkezleri bulunan 120 üniversite ile uzaktan eğitim veren üniversitelerden talep ve tekliflerin alınacağı kararına yer verilmiştir (YÖK, 2020b). 18 Mart'ta yapılan basın açıklamasında da "Pandemi Dönemi Uzaktan Öğretim Uygulamaları Yol Haritası"nın belirlendiği duyurulmuştur. Üniversitelerin içerik ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla hâlihazırda web ortamında erişilebilir durumda olan "YÖK-Dersleri" platformunun devreye girileceği bildirilmiştir. Burada başta Anadolu Üniversitesi, Atatürk Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi'nin ders havuzlarında yer alan daha çok dijital ortamdaki kitaplar erişime açılmıştır³. Ayrıca 23 Mart'ta uzaktan öğretim kapasitesine sahip olan bütün üniversitelerde dijital imkânlar ile uzaktan öğretim sürecinin resmen başlayacağı ilk defa burada açıklanmıştır. Yine aynı duyuruda ilginç olarak eşzamansız (asenكرون) uygulamalara yönelimin çok olacağı öngörülmüş, bunun önüne geçmek için de daha çok etkileşim içeren eşzamanlı (senكرون) uygulamaların tercih edilmesi teşvik edilmiştir (YÖK, 2020c). Söz konusu teşvik, YÖK'ün uzaktan öğretime bakış açısını göstermesi açısından manidardır. Nitekim o tarihteki uzaktan öğretime ilişkin usul ve esaslarda uzaktan öğretim "...eşzamanlı biçimde verildiği öğretimi" ifade ediyordu.

Yüz yüze eğitime verilen kısa ara 26 Mart'taki basın açıklaması ile tüm dönemi kapsayacak şekilde uzatılmıştır. Bahar döneminde yüz yüze eğitimin yapılmayacağı, eğitim öğretim sürecinin sadece uzaktan eğitim, açık öğretim ve dijital öğretim imkânları ile sürdürüleceği, uygulamaya dayalı derslerin de yaz döneminde tamamlanacağı açıklanmıştır (YÖK, 2020d). YÖK'ün 5 Mayıs'ta yaptığı duyuruda normalleşmeye dönülebileceğine yönelik bir beklenti oluşmuştur. Bir önceki gün yapılan kabine toplantısındaki karar aktararak, salgının kontrol altına alınması koşuluyla 15 Haziran 2020'den itibaren üniversitelerin normal akademik takvime dönebileceği açıklanmıştır (YÖK, 2020g). Ancak kısa bir süre sonra, 11 Mayıs'ta, üniversitelerdeki dönem sonu sınavları ile bahar dönemine ait diğer sınavların yüz yüze gerçekleştirilmeyeceğine yönelik karar alındığı duyurulmuştur (YÖK, 2020h). Salgın sürecinin uzaması takip eden güz döneminde de eğitim ve öğretimin yüz yüze yapılmasındaki belirsizliği sürdürmüştür. Nihayetinde, 13 Ağustos'taki açıklamayla üniversitelerin eğitim öğretim takvimlerini 1 Ekim 2020 tarihi sonrasında planlamaları istenmiştir. Fakülte ve program

³ Bkz. <https://yokdersleri.yok.gov.tr/> (25 Ocak 2021)

bazında farklı uygulamaların yapılmasına da izin verilmiştir (YÖK, 2020j). Ancak salgının devam etmesi nedeniyle, sürecin uzaktan öğretim ile devamına mecbur kalınmıştır.

Geniş bir alanda kendini gösteren salgın döneminde, eğitim-öğretime devam etme amacıyla her ne kadar teknolojik olanaklardan yararlanarak alternatif yöntemler denense de mağduriyetlerin önüne geçilememiştir. Birçok öğrencinin eğitimine devam edemediğinin/edemeyeceğinin anlaşılmış olması gerekir ki 1 Nisan'da, bahar dönemine mahsus olmak şartıyla, üniversite öğrencilerine kayıt dondurma ve erteleme hakkı tanınmıştır. Lisansüstü eğitime ilişkin tez savunma ve yeterli sınavlarının da video konferans gibi dijital olanaklar ile yapılabilmesine izin verilmiştir (YÖK, 2020e). Uzaktan öğretimin internet teknolojisine bağımlı olması, öğrencilerin bağlantı problemini ortaya koymuştur. Çözüm olarak, 29 Nisan'da yapılan duyuru ile öğrencilere 6 GB'lık kota desteğinin mobil operatörler tarafından sağlanacağı bildirilmiştir. Burada popüler video konferans platformları (Zoom, Teams, Youtube vb.) hariç tutularak, sağlanan internet kotası kullanımı YÖK-Dersleri, üniversitelerin sağladığı ders içerikleri ve çevrimiçi eğitimler ile sınırlandırılmıştır (YÖK, 2020f).

Pandemi döneminde yegâne çarenin uzaktan öğretim olması, yükseköğretimde konuyla ilgili politika geliştirilmesine neden olmuştur. Buna yönelik olarak 17 Eylül'deki duyuruda uzaktan öğretim politikalarının geliştirilmesinde YÖK'e akademik destek sağlaması amacıyla "Uzaktan Öğretim Politikaları Komisyonu" oluşturulduğu ve ilk toplantısını yaptığı bildirilmiştir (YÖK, 2020l). YÖK nezdinde uzaktan eğitime yönelik teknolojik yatırımın somut örneklerinin görünmesinde de yine salgın sürecinin etkisi olduğu söylenebilir. Nitekim 27 Ağustos'taki duyuruda yerli bir "Uzaktan Eğitim Platformu"nun geliştirildiği, YÖK koordinasyonunda ve TÜBİTAK-ULAKBİM işbirliği ile 15 üniversitenin kullanımına sunulacağına yönelik protokolün imzalandığı açıklanmıştır (YÖK, 2020k).

Salgının seyri Yükseköğretim Kurulu'nda yönetmelik, usul ve esasların gözden geçirilmesine neden olmuştur. Afet ve salgınlarda, tez aşamasındaki lisansüstü eğitim öğrencilerine ek süre hakkı verilmiş ve aynı zamanda "Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği"ne de eklenmiştir (YÖK, 2020i). "Yükseköğretim Kurumlarında Uzaktan Öğretime İlişkin Usul ve Esaslar"larda da değişikliğe gidilmiştir. Daha önce öğrenim programlarında derslerin en fazla %30'u uzaktan öğretim yoluyla verebilir koşulu %40'a çıkartılmıştır. Aynı usul ve esaslarda yapılan diğer değişiklikler şu şekilde özetlenebilir:

- Uzaktan öğretim yeniden tanımlanmıştır.

- Birinci ve ikinci öğretim programlarında bazı derslerin uzaktan öğretim yoluyla verilmesine yönelik yöntem değişikliğine gidilmiştir. Daha önceki uygulamada sadece “eşzamanlı” olan hüküm değiştirilerek “ve/veya eşzamansız olarak çevrimiçi ve/veya çevrimdışı teknolojilerle” verilme hükmü getirilmiştir.
- Yüz yüze derslerde uzaktan öğretim yöntemlerinden yararlanabilme olanağı tanınmıştır.
- Uzaktan öğretimin uygulanması ile ölçme ve değerlendirmenin kapsamı genişletilmiştir.

Aynı usul ve esaslarda uzaktan öğretim aşağıdaki gibi tanımlanmıştır:

“Yükseköğretim kurumlarında öğretim faaliyetlerinin bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı olarak planlandığı ve yürütüldüğü, öğrenci ile öğretim elemanı ve öğrencilerin kendi aralarında karşılıklı etkileşimine dayalı olarak derslerin öğretim elemanı tarafından aynı mekânda bulunma zorunluluğu olmaksızın eşzamanlı ve/veya eşzamansız biçimde verildiği öğretimi ifade etmektedir” (YÖK, 2020m).

Uzaktan eğitim yükseköğretim kurumlarının uzun süredir deneyimledikleri bir yöntem olmasına karşın, yüz yüze eğitim ile eşdeğer olarak görülmemektedir. Eğitimin her düzeyine ilişkin uygulamalar uzun süreli deneyimlere dayalı planlı, programlı ve sistematik olarak gerçekleştirilir. Uzaktan eğitim programlarına da rehberlik eden bu düzenlemeler, aslen yüz yüze eğitim programlarının doğasına ve özelliklerine uygun olarak planlanmıştır. Eğitimi veren ve alan açısından düşünüldüğünde de, deneyimlenmiş ve aşına olunan bir eğitim yönteminde verimin yüksek olması beklenen bir durumdur. Böylece, yüz yüze eğitimdeki sınıfların sanal sınıflara taşınması ile tam esneklik sağlanamamaktadır (Bardakçı, 2020a). Bu nedenle uzaktan eğitim çevrimiçi ortamda yüz yüze derslerin bir simülasyonu veya taklidi (Bozkurt, 2020, s. 132) olarak kabul edilmemelidir. Çünkü çevrimiçi derslerin planlama ve uygulama yönleri, örgün eğitiminkinden çok farklıdır (Erkut, 2020, s. 128).

Genel olarak, etkin bir çevrimiçi dersin içeriğini hazırlamak için ayrıntılı bir ders planı tasarımı, ses ve video içerikleri gibi öğretim materyalleri ve teknoloji destek ekipleri gerekmektedir (Bao, 2020, s. 114). Tamamen çevrimiçi bir ders için tipik planlama, hazırlık ve geliştirme süresi, dersin verilmesinden altı ila dokuz ay öncesini kapsamaktadır (Hodges, Moore, Lockee, Trust ve Bond, 2020). Ancak salgının hızlı yayılması, acil koduyla tüm yükseköğretim kurumlarını uzaktan eğitime geçmek zorunda bırakmış, eğitimciler ve öğrenciler bu duruma hazırlıksız yakalanmıştır. Gün

kurtarabilme adına ders materyalleri dijital ortama aktarılmış, yüz yüze eğitimde kullanılan yöntemlerin taklit edilmesi suretiyle dersler çevrimiçi ortama taşınmıştır. Bu süreçte birçok ders sorumlusu uzaktan eğitim ilk defa deneyimlemiştir. Eğitim teknolojisi araç ve gereçleri kullanım becerilerinden yoksun bir şekilde derslere devam etmek zorunda kalan ders sorumluları olmuştur. Yüz yüze eğitim görmeye alışık olan öğrenciler de olanakların elverdiği çerçevede bu yeni ortama katılım sağlamış veya olanaksızlıktan derslere devam edememiştir.

Türkiye'deki yükseköğretimde, salgın sürecinde uzaktan öğretimin daha çok öğrencinin pasif katılım sağladığı, etkileşimin çok olmadığı canlı dersler ile yürütüldüğü bilinmektedir. Fiziksel yüz yüze derslerin çevrimiçi sanal ders ortamlarından taklit edilerek verilmesi, salgın sırasında yapılan en sık hata olarak görülmektedir (Bozkurt, 2020, s. 120). Dolayısıyla salgın sürecinde yürütülen acil uzaktan öğretim modeli, uzaktan eğitimin tüm özelliklerini barındırmamaktadır. Acil uzaktan öğretimi uzaktan ve yüz yüze eğitimden ayıran söz konusu nedenler, eğitimde fırsat eşitliği, teknolojik olanaklar, eğitim yoksulluğu gibi durumlar ile birlikte değerlendirildiğinde önümüzdeki süreçte öğrenme, öğretme, ölçme ve değerlendirmeyi önemli ölçüde etkileyeceği de bir gerçektir.

Uzaktan eğitim, teknolojiye tamamen bağımlı olan bir modeldir. Öğrencinin ve eğitmenin eğitim sürecini ergonomik ve kesintisiz bir şekilde devam ettirebilmesi için, bant genişliği yüksek olan internet bağlantısının yanı sıra bilgi işlem gücü makul seviyede olan cihazlara sahip olması gerekmektedir. Diğer taraftan yükseköğretim kurumları da güçlü bir ağ alt yapısı ve işlevsel yazılımları tedarik etmekle yükümlüdür. Her ne kadar Türkiye'de 120 üniversitenin uzaktan eğitim araştırma ve uygulama merkezi bulunsa da, salgın sürecinde birçok kurumun sanal derslerini online toplantı platformlarının ücretsiz olan versiyonları ile devam ettirdiği bilinmektedir. Öğrencilerin birçoğu cihaz ve bağlantı olanağına sahip olmadığından, bu süreçte derslere katılım sağlayamamıştır. Türkiye'de salgının başlangıç sürecinde ülkedeki yükseköğretim kurumlarının dâhil edildiği geniş kapsamlı bir anket çalışmasında (Karadağ ve Yücel, 2020) internet bağlantısına sahip olmayan öğrencilerin oranı %37 bulunmuştur. Öğrencilerin %34'ü bilgisayar veya tablete sahip değildir. Öğrencilerin %23'ünün de eğitimini sürdüremediği bulgular arasındadır. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesinde 2781 öğrenci katılımının olduğu ankette, öğrencilerin %23'8'i canlı derslerin çok azına katıldığını ve bunlardan yaklaşık %75'i de internet bağlantı sorunu nedeniyle katılamadığını ifade etmişlerdir (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, 2020, ss. 10-11).

Salgın sürecinde yürütülen derslerde öğrenci memnuniyeti dikkate alınması gereken önemli bir konudur. Karadağ ve Yücel'in (2020, s. 10) Türkiye genelindeki üniversite öğrencileri üzerine yaptığı araştırmaya göre, birçok öğrenci uzaktan eğitim sürecinden memnun değildir. Salgın sürecinde büyük bir devlet üniversitesinde çevrimiçi ders alan üniversite öğrencileri üzerine yapılan bir araştırmada da, esnek öğrenme ortamı ve dersi tekrar edebilme gibi olanakları nedeniyle öğrencilerin uzaktan eğitimden memnun oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Buna karşılık öğrencilerin çoğunluğunun yüz yüze eğitimle ders almayı daha çok tercih ettikleri de raporlanmıştır (Turan ve Gürol, 2020). Kapsamı geniş olan bu araştırmalar daha geneli temsil ettiğinden, daha özeldeki grup veya kitlenin durumunu ortaya koyamamaktadır. Bu nedenle dar kapsamda ve belli gruplar üzerinde yapılacak araştırmaları gerekli kılmaktadır. Bu türden çalışmalar, uzaktan eğitim süreci ve öğrencilerin konuyla ilgili düşüncelerinin çok yönlü ve ayrıntılı olarak ele alınabilmesine olanak sağlayacaktır.

Her ne kadar salgın döneminde verilen acil uzaktan öğretimin geçici olduğu kabul edilse de bu denli büyük bir krizde yaşanan deneyimin, eğitim kurumlarının politikalarında değişiklik yaşatacağı aşikârdır. Uzaktan eğitim modeli şüphesiz uzun süre eğitim kurumların öncelikli gündem konularından olacaktır. Bu yöntemin COVID-19 salgınından sonra da "yükseköğretimin tam kalbinde" yer alacağı belirtilmektedir (Bardaççı, 2020b). Kaldı ki, salgının meydana getirdiği bu olağanüstü dönemin, YÖK'ün uzaktan eğitime bakış açısını da değiştirdiği vakıdır. Söz konusu bu durum, yukarıda aktarılan tanım ve işleyişte görülen söylem değişikliğinin yanı sıra, usul ve esaslara getirilen yeni hükümler ile politika geliştirme çabalarından da anlaşılmaktadır. Salgın sonrası yükseköğretimin ve üniversitelerin edindiği tecrübeler, örgün öğretimin zenginleştirilmesi bağlamında değerlendirilecektir. Erkut'a (2020, s. 129) göre, uzaktan eğitim kısmen de olsa devam edecektir. Eğitim artık eskisi gibi olmayacak, normalleşme döneminde uzaktan eğitim örgün öğretim ile birlikte yürütülebilecek, karma bir model veya alternatif çözümler benimsenecektir. Salgın sürecinde yükseköğretimde görülen strateji değişiklikleri bunun en somut göstergesidir. Bu durumda yeni normalleşme döneminde geleneksel eğitim kurumlarının daha esnek roller üstlenmesi, öğrencilerin de bilgiyi farklı ortamlarda erişme çabalarının sonucu olarak enformel öğrenme süreçleri daha değerli olacaktır (Bozkurt, 2020, s. 117).

Çalışmanın yöntem kısmına geçmeden önce, salgın sürecinde uzaktan eğitime yönelik olarak üniversite ve bölüm bazında yapılanları özetlemekte fayda vardır. Yükseköğretimin üniversitelerde eğitime ara vermesinden bir hafta sonra bölüm yönetimi, daha üniversite yönetiminin uzaktan eğitime

yönelik işleyiş çerçevesini belirlemeden, bir yöntem arayışı içerisine girmiştir. Piyasadaki mevcut çevrimiçi toplantı platformlarının ücretsiz sürümleri üzerine odaklanılarak, seçim ve öğrenmeye yönelik bir dizi deneme aktivitesi yürütmüştür. Popüler platformlar üzerinde yapılan hızlı bir değerlendirme sonucunda, “8X8 meet” (<https://8x8.vc/>) platformunun o tarihte ücretsiz olması yanı sıra ara yüzünün basitliği ve süre kısıtlamasının bulunmaması nedeniyle bölüm yönetimi derslerin bu platformda yürütülmesine karar vermiştir. İlk ders sorumluları arasında bu platformda çevrimiçi bir toplantı yapılmış ve toplantı sonucunda bir tanıtım gösterimi düzenlenmiştir. Daha sonra platformun derslerde uygunluğunu ve uygulanabilirliğini test etmek için lisansüstü düzeydeki öğrenciler ile ilk toplantı gerçekleştirilmiştir. Alınan olumlu geribildirimler sonucunda bölümün, öğrencilerin ve sınıfların sosyal medya hesaplarında hızlı bir şekilde öğrenciler koordine edilerek, sözü edilen platformda çevrimiçi eşzamanlı dersler yürütülmeye başlanmıştır. Bölümün derslere başlamasından yaklaşık iki hafta sonra üniversite yönetimi uzaktan eğitimde izlenecek yol ve yöntemleri açıklayıcı kararları birimlere tebliğ etmiştir. Buna göre üniversite, kendi imkânları ile tasarladığı KLMS adındaki öğrenim yönetim sistemi ile süreci yönetmeye karar vermiştir. Sistem ders dokümanları paylaşılabilir, öğrenci ödevlerini yükleyebilecek, sınav yapılabilecek ve harici çevrimiçi toplantı platformlarının oturumlarında yapılmış olan kayıtlara link verilebilecek kabiliyette tasarlanmıştır. Online toplantı platformu olarak da Zoom’un (<https://zoom.us/>) 40 dakika ile sınırlı olan ücretsiz sürümü tavsiye edilmiş olmasına karşılık, eşzamanlı sanal derslerin yapılması ve derslerin yürütüleceği platformlar zorunlu tutulmamıştır. Canlı dersler tamamen ders sorumluları ve bölümlerin inisiyatifine bırakılmıştır. Bu nedenle bazı birimlerde ders sorumluları eşzamanlı dersler yerine sisteme ders notlarının yüklenmesi ile yetinmiştir. Ancak BBY Bölümü daha önce belirlediği platformun linklerini KLMS sistemi üzerinde paylaşarak, yüz yüze eğitim için belirlenen ders programı takvimine uygun olarak neredeyse tüm dersleri eşzamanlı ders oturumlarıyla yürütmeyi tercih etmiştir. Burada belirtilmesi gereken diğer bir durum da, salgının devam ettiği 2020 yılının güz döneminde, üniversite yönetiminin aynı ders için isteyen çevrimiçi isteyen de yüz yüze katılım sağlayacağı “yüzyüze online” şeklinde bir modelin uygulanacağı kararını almış ve tanıtımını yapmış olmasıdır. Ancak zamanla hem teknolojik altyapı yetersizliği hem de salgının oluşturduğu koşullar modelin uygulanamayacağını ortaya çıkarmış ve daha hayata geçirilmeden sonlandırılmıştır.

Gerek salgın süreçlerine hazırlık babında, gerekse yüz yüze eğitim ile birlikte düşünülün, uzaktan eğitim modelinin daha etkili kullanılabilmesi, planlanma ve süreç düzenlenmesinde alınacak kararlarda kanıtla dayalı hareket edilmesini gerektirir. Bu bağlamda halen devam eden salgın sürecinde öğrenci tercihi, katılımı, motivasyonu ve izleniminin değerlendirilmesi önem arz etmektedir. Dolayısıyla, Çankırı Karatekin Üniversitesi (ÇAKÜ) BBY Bölümü'nde 2020 yılının bahar döneminde uzaktan öğretim yoluyla yürütülen canlı derslere yönelik yürütülen bu çalışmada, öğrencilerin uzaktan eğitimle ilgili tespitleri, görüşleri, memnuniyetleri ve önerileri ortaya konmaya çalışılmıştır.

2. Yöntem ve hipotez

Çalışma, pandemi sürecinde zorunlu olarak yürütülen uzaktan eğitim faaliyetlerine yönelik öğrenci memnuniyetinin çeşitli değişkenlerle incelenmesi amacıyla taşımaktadır. “Öğrenciler, kendi istekleri dışında yürütülen uzaktan eğitim derslerinde genel anlamda memnun kalmış olmakla birlikte, sistemin kalıcılığı konusunda aynı memnuniyeti göstermeyeceklerdir” varsayımı çalışmaya kaynaklık etmiştir.

Çalışma anket formatında tasarlanmıştır. Anket, pandemi sürecinde yazarların görev yaptıkları bölüm öğrencileri örnekleminde gerçekleştirilmiş ve öğrencilerin katılımında gönüllülük esası gözetilmiştir. Deneyimlenen bir sürecin tarafları ile gerçekleştirilen çalışmada herhangi bir Etik Kurul beyanına gereksinim duyulmamıştır. Anket sorularının memnuniyete yönelik söylemlerin yapılandırılmasında, Karadağ ve Yücel'in (2020) Türkiye genelinde pandemi döneminde üniversitelerde uzaktan eğitim konusundaki araştırma makalesinde işlenen değişkenler referans alınmıştır. Çalışmanın amacına uygun olan gerekli bazı değişkenleri tanımlayan ifadeler de anket sorularına dâhil edilmiştir. İki bölümde tasarlanan anketin birinci kısmında öğrencilerin demografik bilgileri (cinsiyet, sınıf düzeyi), salgın döneminde ikamet edilen bölge ve yerleşim yeri, sahip olunan cihazlar, internet bağlantı durumu, canlı dersleri takip etme durumu ve öğrenci izlenimleri ile ilgili çoktan seçmeli on iki soruya yer verilmiştir. İkinci kısımda ise öğrencilerin uzaktan öğretim yöntemi ile ilgili memnuniyet düzeylerini belirtmeleri için beşli likert ölçeğinden oluşan (1 Çok kötü – 5 Çok iyi) otuz soru hazırlanmıştır. Burada üniversite yönetimi, bölüm yönetimi, dijital içerik ve ders materyalleri, öğretim elemanları ve uzaktan eğitim sistemi olgularında memnuniyet düzeyini ortaya koyacak ifadeler yer verilmiştir.

Tablo 1: Bölümdeki kayıtlı öğrencilerin sınıf ve öğrenim türüne göre dağılımı

	I. Öğretim	II. Öğretim	Toplam
1. Sınıf	58	-	58
2. Sınıf	37	11	48
3. Sınıf	71	73	144
4. Sınıf	53	48	101
Yüksek Lisans	52	-	52
Doktora	10	-	10
Toplam	281	132	413

Çevrimiçi olarak hazırlanan anket formu, ÇAKÜ BBY Bölümü öğrencilerinin ve hocalarının adeta bir iletişim platformu olarak kullandıkları Facebook sosyal medya hesabı ile öğrencilerin WhatsApp gruplarından yayımlanarak, bir haftalık kısa bir süre içerisinde yanıtlanması sağlanmıştır. Anketi toplamda 413 bölüm öğrencisinden (Tablo 1) 292'si yanıtlamıştır.

Çalışmanın araştırma soruları şu şekildedir.

- Öğrencilerin ikamet ettiği bölge ve yerleşim yeri ile sürekli internet bağlantısına sahip olma durumu arasında bir farklılık var mıdır?
- Öğrenciler hangi teknolojik olanaklara sahiptir?
- Öğrencilerin dersleri takip etme yoğunluğu ile sürekli internet bağlantısı durumu arasında bir fark var mıdır?
- Öğrencilerin dersleri takip etme durumu nedir?
- Öğrencilerin canlı dersleri takip edememelerinin nedenleri nelerdir?
- Yürütülen uzaktan eğitim derslerine yönelik olarak öğrencilerin izlenimleri nasıldır?
- Öğrencilerin gelecekte bölüm derslerini uzaktan eğitim yöntemi ile alma konusundaki tercihleri nedir?
- Öğrencilerin uzaktan eğitim canlı derslerinden memnuniyet düzeyleri nedir?

3. Bulgular

Toplamda 292 öğrenci tarafından yanıtlanan anketin ilk bölümünde, katılımcılara ilişkin demografik bilgiler yer almaktadır. Anketi cevaplayan katılımcı öğrencilerin %65,1'i (n=190) kadın, %34,9'u (n=102) erkektir. BBY Bölümünün kadınlar tarafından daha fazla tercih edildiği göz önüne alındığında, söz konusu dağılım normal bir durumdur. Ankete cevap veren öğrencilerin %69,2'si (n=202) birinci öğretim, %30,8'i (n=90) ikinci öğretimde eğitim görmektedirler. Öğrencilerin %13,3'ü (n=39) birinci sınıf, %11'i (n=32) ikinci sınıf, %40,8'i (n=119) üçüncü sınıf, %26,7'si (n=78)

dördüncü sınıf, %8,2'si (n=24) ise lisansüstü öğrencileridir (Tablo 2). Birinci ve ikinci sınıf öğrenci sayılarının azlığı, ikinci öğretim programında birinci sınıfların olmaması ile ikinci sınıfların sayısının azlığından kaynaklanmaktadır. Üçüncü sınıfta öğrenci sayısının fazla olmasının nedeni ise ilgili yılda YÖK tarafından bölüm kontenjanının artırılmış olmasıdır. Lisansüstü öğrencilerden yanıtlayanların oranının kayıtlı öğrenci oranına göre az olması, eğitimlerine aktif olarak devam etmeyen öğrencilerden kaynaklanmaktadır. Bu durumda anketi yanıtlayanların cinsiyete ve sınıflara göre dağılımı, genel dağılım ile benzerlik göstermektedir (Tablo 1).

Tablo 2: Öğrencilerin cinsiyet, öğrenim türü ve sınıfa göre dağılımı

		N	%
Cinsiyet	Erkek	102	34,9
	Kadın	190	65,1
	Toplam	292	100,0
Öğrenim türü	I. Öğretim	202	69,2
	II. Öğretim	90	30,8
	Toplam	292	100,0
Sınıfınız/Öğretim düzeyi	1. Sınıf	39	13,3
	2. Sınıf	32	11,0
	3. Sınıf	119	40,8
	4. Sınıf	78	26,7
	Lisansüstü	24	8,2
	Toplam	292	100,0

Salgının devam ettiği süre içerisinde, uzaktan eğitimin hangi bölgede ve yerleşim yerinde takip edildiği ve öğrencilerin bulunduğu konumdan canlı derslere sürekli ulaşılabilirliği merak edilen bir konu olmuştur. Canlı derslere devam eden öğrencilerin %61,9'u İç Anadolu Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinden katılım sağlamıştır. Katılımın daha az olduğu bölgeler ise Marmara, Güney Doğu Anadolu ve Ege'dir. Yerleşim yeri türüne göre öğrencilerin %80'e yakını il ve ilçede ikamet etmiştir. Köyde ikamet ederek eğitime devam eden öğrencilerin oranı %18,2'dir. Uzaktan eğitime katılımın sağlanması için hiç kuşkusuz internet bağlantısı gereklidir. Öğrencilerin %61,3'ü (n=179) cep telefonu internet paketi hariç sürekli internet bağlantısına sahip olduğunu, %38,7'si (113) ise sahip olmadığını belirtmişlerdir. Sürekli internet bağlantısı, yeterli teknolojik alt yapı ve ekonomik alım gücüyle bağlantılı bir konudur. Bu bağlamda öğrencilerin bulunduğu bölge ve yerleşim yeri ile sürekli internet bağlantısı arasında bir ilişki olup olmadığı Ki-Kare (χ^2) ile test edilmiştir. Buna göre ikamet edilen bölge ile sürekli internet bağlantısına sahip olma durumu arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($\chi^2_{(6)} = 23,385$; $p = 0,001$). Bu farklılığın daha çok İç Anadolu, Karadeniz ve Marmara

bölgelerinde olduğu anlaşılmaktadır. İç Anadolu bölgesinde ikamet edenlerin %69,4'ü (n=68), Karadeniz bölgesinde ikamet edenlerin %84,2'si (n=32) ve Marmara bölgesinde ikamet edenlerin %64,5'i (n=20) cep telefonu hariç sürekli internet bağlantısına sahiptirler. Diğer bölgelerde sürekli internet bağlantısına sahip olanlar ile olmayanların dağılımı arasında çok fazla bir fark gözükmemektedir. Sürekli internet bağlantısının istatistiksel açıdan anlamlı bir fark bulunduğu bir diğer durum da yerleşim yeri türüdür ($\chi^2_{(3)} = 28,338$; $p = 0,00$). İlde ikamet edenlerin %73,3'ü (n=99) ile ilçede ikamet edenlerin %61,9'u (n=60) sürekli internet bağlantısına sahip iken, köyde ikamet edenlerin %67,9'u (n=36) sürekli internet bağlantısına sahip değildir (Tablo 3).

Tablo 3: İkamet edilen bölge ve yerleşim yerine göre sürekli internet bağlantısı

		Sürekli İnternet Bağlantısı					
		Hayır		Evet		Toplam	
		N	Satır %	N	Satır %	N	Sütün %
İkamet Edilen Bölge	Akdeniz	25	55,6	20	44,4	45	15,4
	Doğu Anadolu	16	53,3	14	46,7	30	10,3
	Ege	10	41,7	14	58,3	24	8,2
	Güney Doğu Anadolu	15	57,7	11	42,3	26	8,9
	İç Anadolu	30	30,6	68	69,4	98	33,6
	Karadeniz	6	15,8	32	84,2	38	13,0
	Marmara	11	35,5	20	64,5	31	10,6
	Toplam	113	38,7	179	61,3	292	100,0
Yerleşim yeri.	İl	36	26,7	99	73,3	135	46,2
	İlçe	37	38,1	60	61,9	97	33,2
	Kasaba	4	57,1	3	42,9	7	2,4
	Köy	36	67,9	17	32,1	53	18,2
	Toplam	113	38,7	179	61,3	292	100,0

Uzaktan eğitimin en temel gereksiniminden biri, uygun cihaza sahip olma durumudur. Sahip olunun cihazları öğrenmek için yöneltilen birden fazla seçenekli soruda alının yanıtlardan anlaşılacağı üzere, katılımcıların neredeyse tamamı akıllı cep telefonuna sahiptir. İletişim çağının gereği olarak bu sonuç olağan bir durumdur. Ancak derslerin takibi, ödevlerin yapımı ve sınavlara katılım gibi eğitim faaliyetlerinin daha ergonomik yapılabilmesi için, işlem kapasitesi yüksek olan bilgisayar ve tablet cihazlara ihtiyaç vardır. Bu bağlamda katılımcı öğrencilerin %80,5'inde (n=235) bilgisayar, %10,6'sında tablet bilgisayar olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 4). Öğrencilerin büyük bir çoğunluğunda cep telefonu ve bilgisayar olduğu göz önüne alındığında, uzaktan eğitimde canlı dersleri takip etmek için yeterli cihaza sahip olduğu söylenebilir. Ancak burada öğrencinin hangi cihaza

sahip olduğundan çok, hangi cihaz ile eğitimini takip ettiği konusu önem arz etmektedir. Bu duruma yönelik yöneltilen birden fazla seçenekli sorudan katılımcıların akıllı cep telefonu ve bilgisayar eşit oranda (%67,6) kullanarak (n=196), canlı derslere katılım sağlandığı anlaşılmaktadır. Bu soruya verilen cevaplar üzerinde yapılan ayrı bir değerlendirme sonucunda öğrencilerin %30,8'inin (n=90) sadece cep telefonu, %31,5'inin (n=92) sadece bilgisayar, %34,5'inin (n=101) ise hem cep telefonu hem de bilgisayar kullanarak canlı dersleri takip ettiği tespit edilmiştir.

Tablo 4: Öğrencilerin sahip olduğu ve canlı derslerin takibinde tercih ettiği cihazlar

		N	%
Sahip Olunan Cihazlar	Akıllı cep telefonu	276	94,5
	Bilgisayar	235	80,5
	Tablet bilgisayar	31	10,6
	Diğer	1	0,3
Canlı Derslerin Takibinde Tercih Edilen Cihazlar	Akıllı cep telefonu	196	67,6
	Bilgisayar	196	67,6
	Tablet bilgisayar	7	2,4

Canlı dersleri takip etme durumunu belirlemek için öğrencilere çoktan seçmeli bir soru yöneltilmiştir. Alınan cevaplara göre öğrencilerin %20,9'unun (n=61) derslerin tamamını takip ettiği, % 49,3'ünün (n=144) de büyük ölçüde takip ettiği belirlenmiştir. Öğrenim düzeyine göre bölüm öğrencilerinin dersleri takip etme durumuna bakıldığında, lisansüstü öğrencilerin dersleri daha fazla takip ettiği görülmektedir. Derslerin tamamını veya büyük çoğunluğunu takip eden lisansüstü öğrencilerin oranı %91,7'dir. Bu oran lisans öğrencilerinde %68,3 olup genel dağılıma yakındır. Bilindiği üzere dersleri takip edebilmek için internet bağlantısı bir ön koşuldur. Bu bağlamda yapılan Ki-kare testi sonucuna göre dersleri takip etme yoğunluğu ile sürekli internet bağlantısı durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($\chi^2_{(4)} = 67,823$; $p = 0,000$). Söz konusu bu durumun dağılımlarına bakıldığında, derslerin tamamını takip ettiğini belirtenlerin %90,2'si (n=55), büyük ölçüde takip ettiğini belirtenlerin ise %68,1'i (n=98) sürekli internet bağlantısına sahiptir. Diğer taraftan, zaman zaman takip ettiğini belirtenlerin %59,3'ü (n=32), çok az takip ettim diyenlerin %85,7'si (n=24), takip edemedim diyenlerinin tümü (n=5) sürekli internet bağlantısına sahip değildir (Tablo 5).

Tablo 5: Dersleri takip etme yoğunluğu ile sürekli internet bağlantısı ve öğrenim düzeyine göre öğrencilerin dağılımı

Dersleri takip etme yoğunluğu	Sürekli İnternet Bağlantısı						Öğrenim Düzeyi					
	Hayır		Evet		Toplam		Lisans		Lisansüstü		Toplam	
	N	Satır%	N	Satır%	N	Sütün%	N	Sütün%	N	Sütün%	N	Sütün%
Tamamını	6	9,8	55	90,2	61	20,9	45	16,8	16	66,7	61	20,9
Büyük ölçüde	46	31,9	98	68,1	144	49,3	138	51,5	6	25,0	144	49,3
Zaman zaman	32	59,3	22	40,7	54	18,5	54	20,1	0	,0	54	18,5
Çok az	24	85,7	4	14,3	28	9,6	26	9,7	2	8,3	28	9,6
Takip etmedim	5	100,0	0	,0	5	1,7	5	1,9	0	,0	5	1,7
Toplam	113	38,7	179	61,3	292	100,0	268	100,0	24	100,0	292	100

Dersleri takip etmeyen öğrencilerin oranının tespitinden daha önemli olan konu, dersleri takip edememe nedenidir. Bu durumu ortaya koymak için öğrencilere birden fazla seçenekli bir soru yöneltilmiştir. İnternete dayalı olarak belirtilen nedenlere bakıldığında, sorunu katılımcıların %34,6'sı (n=101) kotanın yetersiz olmasına, %33,9'u (n=99) internet bağlantı hızının yavaş olmasına, %21,2'si (62) internet bağlantısının olmamasına bağlamıştır. Söz konusu soru birden fazla seçenekli olduğundan, internete yönelik sorunu tam isabetle yansıtmamaktadır. İnternet kotasının yetersiz olması, bağlantı hızının yavaş olması ve bağlantısının olmaması seçenekleri üzerinde yapılan ayrı değerlendirmede, nedeni üç seçenektan en az birine bağlayanların toplam oranı %57 (n=168) olarak bulunmuştur. Bu sonuç uzaktan eğitim sürecini etkileyen en büyük neden olarak kabul edilebilir. Diğer taraftan dersi takip edememe durumunu donanımsal olarak bilgisayara sahip olamama nedenine bağlayanların oranı %9,9'dur (n=29). Bu soruya ilişkin dikkat çekici bulgu, öğrencilerin %31,2'sinin (n=91), canlı dersleri takip edememe nedenini başka bir iş yapmak zorunda kalmasına bağlanmış olmasıdır (Tablo 6).

Tablo 6: Öğrencilerin dersleri takip edememe sorunu

	N	%
Bilgisayarının olmaması	29	9,9
Sınıf kotasının olması	55	18,8
İnternet bağlantı hızının yavaş olması	99	33,9
İnternet kotanın yetersiz olması	101	34,6
İnternet bağlantısının olmaması	62	21,2
Başka bir iş yapmak zorunda olmam	91	31,2
Ders saatlerinin erken olması	31	10,6
Akıllı cep telefonunun olmaması	1	,3
Ders süresinin uzun olması	13	4,5
Diğer	9	3,1

Örgün öğretime aşına olan bölüm öğrencileri, salgın nedeniyle adeta kendilerini bilinmeyen bir mecra olan uzaktan eğitimin içerisinde bulmuşlardır. Geçen süreç içerisinde öğrencilerin izlenimleri bu açıdan dikkate alınması gereken önemli bir husustur. Bu bakımdan, bölümde yürütülen canlı dersler ile ilgili izlenimleri almak için öğrencilere olumlu ve olumsuz durumlardan oluşan bir soru yöneltilmiştir. Birden fazla seçeneğin işaretlenebileceği soruda öğrencilerin %38'i (n=111) ilgi çekici, %20,2'si (n=59) uzaktan öğretimi eğlenceli bulmuştur. Diğer taraftan %38'i (n=111) sıkıcı, %9,9'u korkutucu (n=29), %6,5'i (n=19) gereksiz seçeneğini işaretleyerek, olumsuz olarak değerlendirebilecek görüş beyan etmişlerdir. Öğrenim düzeylerine göre bakıldığında ise lisans öğrencilerinin izlenimleri genel dağılıma yakınken, lisansüstü öğrencilerin %48,8'i (n=11) eğlenceli, % 78,8'i (n=17) ise uzaktan öğretimi ilgi çekici bulmuştur (Tablo 7). Burada öğrencilerin öğrenim düzeyine göre uzaktan öğretim izleniminin farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin sonraki eğitim hayatlarında bölüm derslerini uzaktan öğretim yaklaşımıyla alma konusundaki tercihlerini öğrenmek için kendilerine dört seçenekten oluşan bir soru yöneltilmiştir. Bu soruya öğrencilerin %54,1'i (n=158) hayır yanıtını vererek, uzaktan eğitim yöntemini tercih etmeyeceğini belirtmiştir. Diğer tarafta öğrencilerin %20,2'nin (n=59) yanıtı evet olmuştur. Bu sorudaki hayır cevabı olumsuz yönde kesin yargı içermektedir. Kararsız ve kısmen seçenekleri de değerlendirmeye alındığında, uzaktan eğitim yöntemini tercih etmeyecek öğrencilerin oranının ağırlıkta olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, genel dağılımdan farklı olarak lisansüstü öğrencilerin tercih durumunun farklı olduğu anlaşılmaktadır. Bu grupta ileride bölüm derslerini uzaktan eğitim yaklaşımıyla verilmesini tercih edeceğini evet olarak belirtenlerin oranı %50 (n=12), kısmen olarak belirtenlerin oranı ise %33,3'tür (n=8). Lisans öğrencilerinin tercihleri ise genel dağılıma yakındır (Tablo 7). Uzaktan öğretime yönelik izlenimde olduğu gibi bu öğretimi tercih etme durumunda da lisansüstü öğrencilerin görüşü lisans öğrencilerine göre farklıdır.

Tablo 7: Uzaktan eğitimde öğrencilerin izlenimleri ve tercih durumları

		Öğrenim Düzeyi					
		Lisans		Lisansüstü		Toplam	
		N	%	N	%	N	%
Canlı Derslerle Sürdürülen Uzaktan Eğitim Yaklaşımı İle İlgili İzlenim	Sıkıcı	106	39,6	5	20,8	111	38,0
	Eğlenceli	48	17,9	11	45,8	59	20,2
	İlgi çekici	94	35,1	17	70,8	111	38,0
	Korkutucu	29	10,8	0	,0	29	9,9
	Gereksiz	18	6,7	1	4,2	19	6,5
İleride bölüm derslerini uzaktan eğitim yaklaşımıyla alma tercihi	Diğer	33	12,3	4	16,7	37	12,7
	Evet	47	17,5	12	50,0	59	20,2
	Hayır	157	58,6	1	4,2	158	54,1
	Kararsızım	31	11,6	3	12,5	34	11,7
	Kısmen	33	12,3	8	33,3	41	14,0
	Toplam	268	100,0	24	100,0	292	100,0

Salgın sürecinde sürdürülen uzaktan öğretim yöntemine bölüm öğrencilerinin üniversite yönetimi, bölüm yönetimi, ders/materyal içerikleri, öğretim elemanı, uzaktan eğitim sistemi ve öğrenci katkısı durumlarına karşılık memnuniyet düzeylerini ortaya koymak amacıyla öğrencilere çeşitli sorular yöneltilmiştir. Otuz maddeden oluşan bu bölümde, her bir ifade için beşli likert ölçeği kullanılarak öğrencilerden durumlarını *çok kötü*, *kötü*, *ne iyi ne kötü*, *iyi* veya *çok iyi* şeklinde cevaplamaları istenmiştir.

Öğrenciler arasında tüm ifadelerle yönelik memnuniyet düzeylerini olumlu yönde belirtenlerin, yani *iyi* ve *çok iyi* yönünde cevaplayanların oranı %51,7 ile %80,8 arasında değişmektedir. Öğrencilerin en fazla memnuniyet duyduğu durum “bölüm öğretim elemanlarının öğrencileri süreçle ilgili bilgilendirmeleri” olmuştur (%80,8, n=236). Diğer taraftan *iyi* veya *çok iyi* cevabını verenlerin toplam oranının en düşük olduğu durum, “üniversitenin uzaktan eğitime hazırlık sürecinin yeterlilik (teknik altyapı, teknoloji desteği, psikolojik, vb. altyapı) düzeyi”dir (%51,7, n=151). Memnuniyetlerini çekimser veya olumsuz yönde bildirenlerin dağılımlarına bakıldığında, *ne iyi ne kötü* yönde memnuniyet duyanların oranları %11,3 ile %28,8 aralığında değişmektedir. *Çok kötü* ve *kötü* şeklinde görüş bildirenlerin toplam oranı ise %5,5 ile %19,5 aralığında olmuştur (Tablo 8).

Tablo 8: Uzaktan öğretim uygulaması durumlarından öğrenci memnuniyeti

		Çok Kötü		Kötü		Ne iyi ne kötü		İyi		Çok iyi	
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Üniversite	uzaktan eğitim sürecindeki açıklama ve bilgilendirmeleri	8	2,7	19	6,5	69	23,6	104	35,6	92	31,5
	uzaktan eğitime hazırlık sürecinin yeterliliği	20	6,8	37	12,7	84	28,8	101	34,6	50	17,1
	uzaktan eğitim sürecine yönelik tutum ve yaklaşımları	10	3,4	24	8,2	78	26,7	103	35,3	77	26,4
Bölüm	uzaktan eğitim sürecindeki açıklama ve bilgilendirmeleri	10	3,4	7	2,4	47	16,1	88	30,1	140	47,9
	uzaktan eğitime hazırlık sürecinin yeterliliği	13	4,5	15	5,1	50	17,1	96	32,9	118	40,4
	sürece ilişkin tutum ve yaklaşımları	12	4,1	13	4,5	33	11,3	103	35,3	131	44,9
Dijital içerik / öğrenim materyalleri	derslerin amacıyla örtüşme başarısı	10	3,4	23	7,9	55	18,8	104	35,6	100	34,2
	görsellerin ders metinleriyle uyumu	6	2,1	21	7,2	51	17,5	114	39,0	100	34,2
	metin, yazım ve dilbilgisi kurallarına uyumluluğu	6	2,1	12	4,1	51	17,5	116	39,7	107	36,6
	orijinalliği	5	1,7	12	4,1	63	21,6	112	38,4	100	34,2
	öğreticilik düzeyi	9	3,1	24	8,2	64	21,9	114	39,0	81	27,7
	tutarlılıkları	7	2,4	14	4,8	56	19,2	126	43,2	89	30,5
Öğretim elemanları	uzaktan eğitim derslerini düzenli yapmaları	11	3,8	10	3,4	47	16,1	93	31,8	131	44,9
	uzaktan eğitim derslerini yeterince yapmaları	11	3,8	15	5,1	49	16,8	85	29,1	132	45,2
	teknoloji kullanım becerisi düzeyi	6	2,1	10	3,4	41	14,0	111	38,0	124	42,5
	öğrenciye yönelik tutumları	9	3,1	14	4,8	52	17,8	92	31,5	125	42,8
	ulaşılabilirlik	10	3,4	11	3,8	39	13,4	82	28,1	150	51,4
	uzaktan öğretime becerileri	9	3,1	12	4,1	59	20,2	111	38,0	101	34,6
	öğrencileri süreçle ilgili bilgilendirmeleri	9	3,1	12	4,1	35	12,0	102	34,9	134	45,9
	öğrencileri yönlendirme, destek verme ve yardım etme baş.	12	4,1	13	4,5	44	15,1	101	34,6	122	41,8
	sınavları/ödevleri değerlendirme başarısı	15	5,1	32	11,0	53	18,2	98	33,6	94	32,2
Uzaktan eğitim sistemi	ulaşılabilirlik	13	4,5	26	8,9	66	22,6	97	33,2	90	30,8
	bağlantı düzeyi	12	4,1	22	7,5	53	18,2	116	39,7	89	30,5
	anlaşılabilirliği	17	5,8	27	9,2	60	20,5	105	36,0	83	28,4
	ses ve görüntü kalitesi	12	4,1	41	14,0	80	27,4	96	32,9	63	21,6
	canlı derslerin süresi	10	3,4	22	7,5	65	22,3	117	40,1	78	26,7
	derslerin video kayıtlarıyla desteklenmesi	20	6,8	30	10,3	59	20,2	86	29,5	97	33,2
Ödevler	sınav yerine verilen ödevler	16	5,5	27	9,2	59	20,2	96	32,9	94	32,2
	ödevlerin yapımında bireysel katkı düzeyi	6	2,1	11	3,8	38	13,0	93	31,8	144	49,3
	ödevlerin değerlendirilmesi	25	8,6	29	9,9	60	20,5	79	27,1	99	33,9

Salgın sürecinde üniversite ve bölümün aldığı rollere ilişkin olarak her iki kategori için öğrencilerin memnuniyet düzeyine yönelik üç soru sorulmuştur. *İyi* ve *çok iyi* düzeyi birlikte değerlendirildiğinde öğrencilerin %67,1'i (n=196) üniversite yöneticilerinin salgın sürecinde yaptığı açıklama ve bilgilendirmelerinden memnundur. Üniversitenin uzaktan eğitime hazırlık sürecinin yeterliliği (teknik altyapı, teknoloji desteği, psikolojik, vb. altyapı) konusunda ise öğrencilerin memnuniyet düzeyi %51,7'dir. Söz konusu bu oran, tüm ifadeler içerisinde en düşük olanıdır. Üniversitenin uzaktan eğitim sürecine yönelik tutum ve yaklaşımlarından memnun olanların oranı ise %61,7'dir (n=180). Bölüm yönetimine yönelik memnuniyet düzeyine bakıldığında, oranların üniversite yönetimine duyulan memnuniyetten daha fazla olduğu görülmektedir. Yine *iyi* ve *çok iyi* düzeyi birlikte

değerlendirdiğinde, bölümün uzaktan eğitim sürecindeki açıklama ve bilgilendirmelerinden memnun olanların oranı %78 (n=228); bölümün uzaktan eğitime hazırlık sürecinin yeterliliği (platform tespiti, kullanım bilgilendirmesi, psikolojik destek, vb.) konusunda memnun olanların oranı %73,3 (n=214); bölümün sürece ilişkin tutum ve yaklaşımlarından memnun olanların oranı %80,2'dir (n=237) (Tablo 8).

Dijital içerik ve öğretim materyalleri kategorisinde öğrencilerin *çok iyi* ve *iyi* düzeyde memnuniyet oranları %69,8 ile %76,3 arasında değişmektedir. *Ne iyi ne kötü* yönde görüş bildirenlerin oranları ise %17,5 ile %21,9 arasındadır (Tablo 8).

Öğretim elemanlarını ilgilendiren kategorideki durumlara bakıldığında, diğer kategorilere nazaran memnun olan öğrencilerin oranı daha yüksektir. Çok iyi ve iyi düzeyleri birlikte değerlendirildiğinde, memnuniyet oranının %70'lerin üzerinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu kategoride memnuniyet oranının en düşük olduğu durum, öğretim elemanlarının sınavları/ödevleri değerlendirme başarısıdır. İlgili durumdan memnun olan öğrencilerin oranı %65,8'dir (Tablo 8).

Uzaktan eğitim sistemi grubunda yer alan ifadelerde öğrencilerin memnuniyet düzeyleri değerlendirildiğinde ulaşılabilirlik, bağlantı düzeyi, anlaşılabilirlik, canlı derslerin süresi ve derslerin video kayıtlarıyla desteklenmesi durumlarında memnun olanların oranı %62,7 ile %70,2 arasında değişmektedir. Sistemin ses ve görüntü kalitesinde memnun olanların oranı %54,5'dir. Aynı duruma ne iyi ne kötü yönde görüş bildirenlerin oranı %27,4'dür. Uzaktan eğitim sistemi kategoride memnuniyet düzeyi en düşük olan durum olmuştur (Tablo 8).

Salgın sürecinde tüm yükseköğretim kurumlarında olduğu gibi bölüm hocaları da uzaktan eğitim yöntemine hazırlıksız yakalanmışlardır. Uzaktan eğitim yöntemi ile verilen derslerin değerlendirmesinde hocalar çoğunlukla ödev vermeyi tercih etmiştir. Bu duruma ilişkin verilen yanıtlardan anlaşılacağı üzere, sınav yerine ödev verilmesinden memnun olan öğrencilerin oranı %67,1, öğrencilerin ödevlerin değerlendirilmesinden duydukları memnuniyet oranı ise %61'dir. Grup çalışması gerektiren ödevlerin yapımında öğrencilerin bireysel katkı düzeyine ilişkin olarak memnun olanların oranı %81,1'dir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Dünya genelinde ve yaşamın her alanını etkileyici düzeyde kendini hissettiren COVID-19 salgınıyla ilgili üzerinde en çok konuşulan konulardan biri eğitim olmuştur. Küresel düzeyde eğitime verilen arada, sorunun yegâne

çözümü olarak görülen uzaktan öğretim, ilk defa bu kapsamda deneyimlenmiştir. Örgün öğretimin alternatifi olmaksızın genellikle yükseköğretimde olmak üzere daha önceden uygulama örnekleri olsa da, örgün öğretim yerine ve bu kapsamda gerçekleşen bir uygulama, uzaktan öğretimi sonraki dönemlerde de üzerinde çok konuşulacak konular arasına yerleştirmiştir. Ancak, bir zorunluğun neticesi olması nedeniyle, bu dönemde yürütülen uzaktan eğitim uygulamalarının farklı bir bakışla değerlendirilmesi gerekmektedir. Literatürde, olağanüstü dönemlerde örgün eğitimin çevrimiçi ortamlara taşınması “Acil Durum Uzaktan Öğretim” olarak tesmiye edilmektedir. Resmi olarak bu şekilde adlandırılmasa da Türkiye yükseköğretiminde 2020 yılının bahar döneminde Mart ayı ortasından itibaren yüz yüze eğitime ara verilerek, eğitim-öğretim faaliyetlerinin çevrimiçi platformlardan yürütülme girişimleri tam anlamıyla acil durum uzaktan öğretimidir.

Salgın süreci içerisinde YÖK’ün aldığı kararlar üzerinde yapılan değerlendirme sonucunda, gidişata bağlı olarak uzaktan öğretime yönelik söylem değişikliğine gidildiği, çeşitli stratejilerin ve politikaların geliştirildiği, usul ve esaslarda değişiklik yapıldığı, uzaktan öğretimin yeniden tanımlandığı görülmüştür. Özetle bu dönemde YÖK’ün uzaktan eğitime bakış açısında belirgin bir değişim yaşanmıştır.

ÇAKÜ BBY Bölümü öğrencilerinin deneyimlediği uzaktan öğretim dersleri üzerine yürütülen bu çalışma sonucunda bir durum tespiti yapılmış ve öğrencilerin farklı yaklaşımlardan memnuniyet düzeyi öğrenilmeye çalışılmıştır. Araştırmada öğrencilerin uzaktan öğretime katılımı için gerekli olan yeterli donanımına sahip olduğu, ancak yarıdan fazlasının da internet sorunu ile karşılaştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bölüm öğrencilerinin %38,7’si cep telefonu dışında başka bir sürekli internet bağlantısına sahiptir. Bu oranda ikamet edilen bölge belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrencilerin salgın döneminde ikamet ettiği bölge ve yerleşim yeri ile sürekli internet bağlantısına sahip olma durumu arasında fark olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İç Anadolu, Karadeniz ve Marmara bölgelerinde ikamet edenlerin sürekli internet sahipliği daha yüksektir. Diğer bölgelerde ise sahip olanlar ile olmayanların arasında çok fazla bir fark bulunmamıştır. Benzer bir durum yerleşim türünde de tespit edilmiştir. İl ve ilçelerde bulunanların sürekli internet sahipliği yüksek iken köylerde sahip olma durumu çok düşüktür. Çevrimiçi uzaktan eğitime devam edebilmek için hiç kuşkusuz uygun cihazlara sahip olmayı gerektirmektedir. Öğrencilerin neredeyse tamamında akıllı cep telefonu olduğu, %80’in üzerinde öğrencide de bilgisayar/tablet olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgular Karadağ ve Yücel’in (2020) çalışması ile kıyaslandığında, internet bağlantısına sahip

olma durumu benzerlik göstermektedir. Ancak bilgisayar veya tablet sahipliğinde farklılık vardır. Çankırı’da okuyan BBY Bölümü öğrencilerinin Türkiye genelindeki üniversite öğrenci kitlesine kıyasla, %15 gibi bir farkla, daha şanslı olduğu söylenebilir. Bölüm öğrencilerinin dersleri takip etme yoğunluğu ile sürekli internet bağlantısı durumu arasında farklılık olduğu çalışmada ulaşılan bir diğer sonuçtur. İnternete bağlı olarak takip edememe sorununu belirtenlerin oranı %57 olarak bulunmuştur. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi tarafından yapılan ankete göre bu oran %75’dir (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, 2020, ss. 10-11). Bu veriler birlikte değerlendirildiğinde, derslere katılımın sağlanamamasının en başat faktörünün internet olanağı olduğu açıktır. Diğer taraftan bu çalışmanın bulgularından biri olan, %31,2 oranında öğrencinin başka bir işte çalışmak zorunda olması nedeniyle, derslerini takip etmemesi, yükseköğretim sisteminin ötesinde üzerinde düşünülmesi gereken bir diğer önemli konudur.

YÖK’ün uzaktan eğitim uygulamasıyla ilgili tamamen bağlayıcı kararlar almak yerine, olanaklar nispetinde uygulamaları üniversitelere bırakmış olması, benzer refleksle üniversitelerin de tercihi ders sorumlularına bırakmasıyla sonuçlanmıştır. Böylece yürütülen faaliyetlerde üniversiteler arasında, aynı üniversitedeki birimler ve aynı birimdeki ders sorumluları arasında bile farklılıkların yaşanmasına neden olmuştur. Tüm paydaşların uzaktan eğitime hazırlıksız yakalanmış olmasıyla birlikte düşünüldüğünde, öğrencilerin uzaktan eğitimle ilgili bakış açıları ve memnuniyetlerinde de farklılıkların olması beklenen bir durumdur. Çalışmaya örnek olan ÇAKÜ ve BBY Bölümü’nde yürütülen uzaktan öğretim faaliyetlerine ilişkin öğrenci memnuniyetleri %51,7 ile %80,8 arasında değişmektedir. Öğrencilerin en memnun oldukları durum, Bölüm öğretim elemanlarının süreç ile ilgili bilgilendirmeleri, en az memnun oldukları durum da üniversitenin uzaktan eğitime hazırlık sürecinin yeterlilik düzeyidir. Üniversite yönetiminde görülen memnuniyetsizlik Karadağ ve Yücel’in (2020) çalışmasında da tespit edilmiştir. Ancak diğer tüm durumlarda ÇAKÜ BBY Bölümü öğrencilerinin memnuniyeti ilgili çalışma ile farklılık göstermektedir. Öğrencilerin genellikle uygulamalardan memnun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Söz konusu bu sonuç, öğrencilerin birçoğunun üniversitenin uzaktan öğretime yönelik teknik altyapı ve teknoloji desteğinin yeterli düzeyde olmadığını farkında olduğu biçiminde yorumlanabilir. Bu durum uzaktan öğretimin öğrenci ve öğretmenlerin kişisel çabaları ile yürütüldüğünün bir sonucu olarak da değerlendirilebilir. Öğrencilerin geneli uzaktan öğretim uygulamasından memnun olmasına rağmen, seçenek sunulması durumunda lisans öğrencilerinin yarısından fazlası bölüm derslerini uzaktan öğretim yaklaşımıyla tercih etmeyeceğini ifade etmişlerdir. Lisans

öğrencilerinin aksine lisansüstü öğrencilerinin büyük çoğunluğu tercih edeceklerini belirtmişlerdir. Lisans öğrencilerine ilişkin tercih, Turan ve Gürol'un (2020) araştırmalarında ulaştıkları yüz yüze eğitimi tercih etme sonucu ile örtüşmektedir. Dolayısıyla uzaktan öğretimin sürdürülebilir hale getirilmesi için hedef kitlenin tercihleri göz ardı edilmemesi gereken bir konudur. Olağanüstü durumlar hariç tutularak, üniversite ders müfredatlarında uzaktan öğretimin ağırlığının belirlenmesinde öğrenci tercihlerinin referans alınması önemlidir. Salgın dönemleri hariç tutularak yapılacak bir değerlendirmede; kitlenin yarısından fazlasının tercih etmediği bir uygulama, kişi tercihlerinin öğrenme ve motivasyon üzerindeki etkisi ile birlikte düşünüldüğünde, YÖK'ün bu dönemde almış olduğu bölüm müfredatlarının %40'ının uzaktan öğretim biçiminde verilmesi kararının pek rasyonel olmadığı sonucu çıkaracaktır. Her ne kadar uzaktan öğretimin usul ve esaslarında bu oran üniversitelerin inisiyatifine bırakılmış olsa da, devlet geleneğinde bu tür yaklaşımlar muhatapları tarafından yerine getirilmesi gereken bir direktif olarak algılanmaktadır. Nitekim ÇAKÜ'de adı geçen kararın uygulaması bu şekilde olmuştur. Üniversitelerdeki söz konusu bu uygulamaları uzaktan öğretimin bir tercih olduğu gerçeğini göz ardı etmektedir. Üniversitelerin teknolojik alt yapı yetersizliği, işlevsel yazılım gereksinimi ve öğrencilerin evde veya yurtlarındaki teknolojik olanakları, uzaktan öğretimin öğrenciye getirdiği maddi külfet (cihaz ve internet bağlantısı) kolektif olarak değerlendirildiğinde ciddi mağduriyetleri yaşatacağı ve olumsuzlukları ortaya çıkaracağı düşünülmektedir. Önlem olarak uzaktan öğretim için hazırlanan usul ve esasların yerine getirilmeli, eğitimi sekteye uğratan altyapı yetersizliği ve yazılım yoksunluğu gibi olumsuzluklar giderilmeli, kitlenin teknolojik ve psikolojik olarak buna hazır olmasına yönelik faaliyetler yürütülmeli, bağımsız organlarca denetlenebilir bir yapıyla üniversitelerde uzaktan öğretim uygulamasına bir seçenek olarak izin verilmelidir.

İçinden geçilen bu olağanüstü dönemde eğitimin ağırlıklı olarak canlı dersler ile yürütülmesi, öğrenci ve öğretmenlerin uzaktan öğretim algısının farklı olmasına neden olmuş olabilir. Dahası üniversite ile anlaşması olmayan, yönetimi tamamen ticari firmaların elinde olan, veri güvenliği ve içerisinde birçok etik problemi taşıyan yabancı menşeli popüler çevrimiçi toplantı platformlarının ücretsiz sürümleri ile eğitimi yürütme yaklaşımı, ulusal ve kurumsal kimlik açısından olumsuz bir algı oluşturmaktadır. Söz konusu bu durum, uzaktan eğitimin haksız olarak yadırganmasına da neden olmaktadır. Bu olumsuzlukları bertaraf etmenin yanı sıra, uzaktan öğretimin salgın döneminde verilen acil uzaktan öğretim ile aynı olmadığı gerçeği göz önüne

alındığında, normalleşme döneminde benimsenecek uzaktan öğretim modelinde daha rasyonel uygulama ve politikalara ihtiyaç vardır.

Çalışmada elde edilen veriler ve yapılan değerlendirmeler doğrultusunda, üniversitelerde uzaktan eğitim uygulamalarının geleceğine ilişkin yapılması gerekenleri şöyle özetlemek mümkündür:

- Uzaktan eğitimin, salgın öncesi dönemde, dünya üniversitelerinde yaygınlığı gittikçe artan bir uygulama olduğu bilinmektedir. Pandemi sürecinde yaşanan mecburi deneyim, önümüzdeki dönemde de konunun üniversitelerin önceliklerinden olacağını göstermiştir. Uzaktan eğitim, yüz yüze eğitimin çevrimiçi ortamlarda yürütülmesinin ötesinde yeni bir yöntemi ifade eder. Uzaktan eğitimin verimi ve başarısı ilkeler, sistemler, araçlar, programlar ve uygulayıcılar boyutuyla ele alınarak ayrıntılı planlamaların yapılmasına bağlıdır. Bu nedenle üniversitelerin uzaktan eğitimle ilgili birimlerini ve altyapısını bir an önce, ancak nitelikten ödün vermeksizin özenle oluşturması gerekmektedir.
- Uzaktan öğretimde altyapı ve yazılım gereksinimi ve hatta ders içerik ve materyallerinin hazırlanması maliyet, zaman ve emek gerektirdiğinden yükseköğretim kurumlarında işbirliği yapma zorunluğunu ortaya koymaktadır. Yükseköğretim kurumları özellikle yazılım geliştirme konusunda işbirliğine gitmelidir.
- Üniversiteler, pandemi süreci uzaktan eğitim tecrübelerine ilişkin eğitimi veren ve alanlardan elde edeceği verilerle kapsamlı araştırmalar yürüterek kamuoyu ile paylaşmalıdır. Böylece uygulamanın güçlü ve zayıf yönleri ortaya konabilecek, aksayan yönlerin tespiti mümkün olacak, altyapı gereksinimleri anlaşılacak ve tüm bunlar YÖK nezdinde yapılacak çatı düzenlemelere rehberlik edecektir.
- YÖK, salgın sürecindeki gelişmeler doğrultusunda uzaktan eğitimle ilgili ilke ve uygulamalar belirlemiş olsa da, uzaktan eğitimin salgın sonrasında da yükseköğretimde gündemi işgal edeceği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu doğrultuda uzaktan eğitimin tanımı, kapsamı, ilkeleri, uygulama biçimlerini belirleyici yasal düzenlemeler yapılmalı, uygulama ilkelerine ilişkin yol gösterici dokümanlar oluşturulmalıdır.
- Uzaktan eğitim müfredat planlaması, uygulama ve değerlendirme aşamalarından oluşan bir bütünü ifade eder. Öğrencilerin değerlendirme aşamasına ilişkin memnuniyet düzeylerinin diğer aşamalara oranla görece düşük olması, uzaktan öğretim

değerlendirme yöntem ve araçlarının gereğince planlanmasını zorunlu kılmaktadır.

- Çevrimiçi ortam uzaktan eğitimin ön koşuludur. Eğitimin verimliliği öğrenci ve ders sorumlularının uygun teknolojik araçlar kullanarak kesintisiz ve sağlıklı çevrimiçi iletişim kurabilmeleri ile ilişkilidir. Eğitim planlamacıları ve yürütücüleri uzaktan eğitime ilişkin alacakları her kararda, bu konunun sorun olmasını ortadan kaldıracak önlemleri de birlikte düşünmelidir.
- Uzaktan öğretimin başarısı öğrenci ve öğretim elemanlarının dijital okuryazarlık becerileri ile de yakından ilişkilidir. Salgın sürecinde bu becerilerin önemi bir kez daha deneyimlenmiştir. Üniversiteler uzaktan eğitim uygulamalarında öğretim elemanları ve öğrencilerin dijital okuryazarlık becerilerine sahip olmalarına yönelik önlemler almalıdırlar.
- Uzaktan eğitime ilişkin lisansüstü eğitim gören öğrencilerin görüşleri, yöntemin lisansüstü düzeyde yüz yüze eğitimi destekleyici ve zenginleştirici bir uygulama olarak değerlendirilmesinin gerekliliğine işaret etmektedir. Uzaktan öğretim uygulamalarına ilişkin planlamada öğretim düzeyi yanında disiplinlerin doğası, birimlerin olanakları ve insan gücü gibi unsurların farklılıklara yol açabileceği dikkate alınmalıdır.
- Öğrenmeyi öğrenme, bağımsız öğrenme, aktif öğrenme, kaynaklara dayalı öğrenme gibi eğitimin merkezinde yer alan yenilikçi yaklaşımlar, uzaktan eğitim ile de yakından ilgilidir. Öğreticinin öğrenciyi bilgi kaynaklarına yönlendirmesi olarak özetlenebilecek bu yaklaşımda, bilgi kaynakları ve hizmetleri aracılığıyla eğitim, öğretim ve araştırma faaliyetlerine destek veren üniversite kütüphanelerinin de önemi artmaktadır. Üniversite kütüphaneleri hizmetlerini uzaktan öğretim öğrencilerini de kapsayacak biçimde planlamalıdır.
- Uzaktan öğretimin esnekliği ve ulaşılabilirliği öğrencilerin farklı zamanlarda ve farklı yükseköğretim kurumunda ders alma olanağını ortaya koymaktadır. Bu durumda öğrencilerin farklı yükseköğretim kurumlarında aldığı uzaktan öğretim derslerinin eşdeğer olarak saydırılmasına yönelik altyapı unsurlar oluşturulmalı, bağlayıcı ve yol gösterici yönergeler hazırlanmalıdır.

Eğitim-öğretim, toplumsal bir gereksinim olduğu kadar her bireyin sahip olduğu evrensel geçerlikte bir haktır. Bu özelliğiyle hem veren hem de alan açısından hangi koşullarda olursa olsun kesintiye uğramaksızın yerine getirilmesi gereken bir eyleme işaret eder. Pandemi sürecinde dünya

genelinde mevcut haliyle yürütülmesine ara verilen eğitim, teknolojinin sunduğu olanaklar çerçevesinde uzaktan eğitimle ikame edilmeye çalışılmıştır. Böylece uzun süredir eğitimi meşgul eden bir konunun deneyimlenmesi de mümkün olmuştur. Acil durum kapsamında yürütülen bu uygulamalarla uzaktan eğitime ilişkin kapsamlı değerlendirmelerin yapılması mümkün değildir. Ancak, halen yaşanmaya devam eden bu deneyim, uzaktan eğitim faaliyetlerinin gerek geleneksel yöntemi zenginleştirici gerekse bağımsız olarak gerçekleştirilmesinin, önümüzdeki dönemde daha gür sesle konuşulacağı açıktır. Teknoloji temelli bu eğitim yönteminin, nitelikten ve hedeflerden ödün vermeksizin eğitim sistemine adaptasyonunun yararlı olacağı konusunda görüş birliği söz konusudur. Buna karşın, mevzuat düzenlemeleri, hedef kitlenin ve öğretmenlerin özellikleri, gereksinim duyulan teknolojik alt yapı ve donanımlar, ölçme ve değerlendirme yöntemleri gibi konuların uzaktan eğitimin başarısı için etraflıca ele alınması gereken konular olduğu da göz ardı edilmemelidir.

Kaynakça

- Bao, W. (2020). COVID-19 and online teaching in higher education: A case study of Peking University. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 2(2), 113-115. doi: <https://doi.org/10.1002/hbe2.191>
- Bardakçı, S. (2020a). Pandemi döneminde uzaktan eğitim – Bilgi Portalı. <https://portal.yokak.gov.tr/makale/pandemi-doneminde-uzaktan-egitim/> adresinden erişildi.
- Bardakçı, S. (2020b). Günümüz ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir uzaktan eğitim sistemi için bazı anahtar özellikler – Bilgi Portalı. <https://portal.yokak.gov.tr/makale/gunumuz- ihtiyaclarina-cevap- verebilecek-bir-uzaktan-egitim-sistemi-icin-bazi-anahtar-ozellikler/> adresinden erişildi.
- Bozkurt, A. (2020). Koronavirüs (Covid-19) pandemi süreci ve pandemi sonrası dünyada eğitime yönelik değerlendirmeler: Yeni normal ve yeni eğitim paradigması. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(3), 112-142.
- Erkut, E. (2020). Covid-19 sonrası yükseköğretim. *Yükseköğretim Dergisi*, 10(2), 125-133. doi:10.2399/yod.20.002
- Hodges, C., Moore, S., Lockee, B., Trust, T. ve Bond, A. (2020). The difference between emergency remote teaching and online learning. 11 Ocak 2021 tarihinde <https://er.educause.edu/articles/2020/3/the->

[difference-between-emergency-remote-teaching-and-online-learning](#) adresinden erişildi.

Karadağ, E. ve Yücel, C. (2020). Yeni tip Koronavirüs pandemisi döneminde üniversitelerde uzaktan eğitim: Lisans öğrencileri kapsamında bir değerlendirme çalışması. *Yükseköğretim Dergisi*, 10(2), 181-192. doi:10.2399/yod.20.730688

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi. (2020). *Kriz döneminde farklı bir yönetim yaklaşımı raporu* (s. 20). https://dosyayukleme.ahievrn.edu.tr/dosyalar/aydep_rapor.pdf adresinden erişildi.

MEB. (2020, 12 Mart). Bakan Selçuk, Koronavirüs'e karşı eğitim alanında alınan tedbirleri açıkladı. 5 Ocak 2021 tarihinde <https://www.meb.gov.tr/bakan-selcuk-koronaviruse-karsi-egitim-alaninda-alinan-tedbirleri-acikladi/haber/20497/tr> adresinden erişildi.

Özonur, N. (2020, 12 Mart). Corona Virüs nedeniyle üniversiteler tatil edilecek mi? YÖK Başkanı'ndan açıklama. *Hürriyet*. 6 Ocak 2021 tarihinde <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/son-dakika-haberi-coronavirus-nedeniyle-universiteler-tatil-edilecek-mi-yok-baskanindan-aciklama-41467260> adresinden erişildi.

Turan, Z. ve Gürol, A. (2020). Eğitimde acil bir dönüşüm: COVID-19 pandemisi döneminde çevrim içi ders alan üniversite öğrencilerinin stres algıları ve görüşleri. *Hayef: Journal of Education*, 17(2), 222-242. doi:10.5152/hayef.2020.20018

WHO. (2020a). Coronavirus disease (COVID-19). 10 Ocak 2021 tarihinde <https://www.who.int/news-room/q-a-detail/coronavirus-disease-covid-19> adresinden erişildi.

WHO. (2020b). WHO Coronavirus Disease (COVID-19) dashboard. 3 Şubat 2021 tarihinde <https://covid19.who.int> adresinden erişildi.

YÖK. (2020a, 6 Mart). YÖK Koronavirüs (COVID-19) hastalığına ilişkin üniversitelerde alınacak tedbirler. 5 Ocak 2021 tarihinde <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/coronavirus-hastaligina-iliskin-universitelerde-alinacak-tedbirler.aspx> adresinden erişildi.

YÖK. (2020b, 13 Mart). YÖK Koronavirüs (Covid-19) bilgilendirme notu-1. 5 Ocak 2021 tarihinde https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/coronavirus_bilgilendirme_1.aspx adresinden erişildi.

- YÖK. (2020c, 18 Mart). YÖK üniversitelerde uygulanacak uzaktan eğitime ilişkin açıklama. 5 Ocak 2021 tarihinde <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/universitelerde-uygulanacak-uzaktan-egitime-iliskin-aciklama.aspx> adresinden erişildi.
- YÖK. (2020d, 26 Mart). YÖK YKS ertelenmesi basın açıklaması. 5 Ocak 2021 tarihinde <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/YKS%20Ertelenmesi%20Bas%C4%B1n%20A%C3%A7%C4%B1klamas%C4%B1.aspx> adresinden erişildi.
- YÖK. (2020e, 1 Nisan). YÖK erteleme ve kayıt dondurma hakkı. 5 Ocak 2021 tarihinde <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/erteleme-ve-kayit-dondurma-hakki.aspx> adresinden erişildi.
- YÖK. (2020f, 29 Nisan). YÖK öğrencilere ücretsiz 6 GB'lık "uzaktan eğitim destek" kotası. 5 Ocak 2021 tarihinde <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/ogrencilere-egitime-destek-kotasi.aspx> adresinden erişildi.
- YÖK. (2020g, 5 Mayıs). YÖK üniversitelerde akademik takvime dönülmesine ilişkin açıklama. 5 Ocak 2021 tarihinde <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/akademik-takvime-donulmesine-iliskin-aciklama.aspx> adresinden erişildi.
- YÖK. (2020h, 11 Mayıs). YÖK'ten sınavlara ilişkin karar. 5 Ocak 2021 tarihinde <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/yok-ten-sinavlara-iliskin-karar.aspx> adresinden erişildi.
- YÖK. (2020i, 10 Haziran). YÖK'ten tez aşamasındaki lisansüstü öğrencilerine ek süre hakkı. 5 Ocak 2021 tarihinde <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/lisansustu-ek-sure-hakki.aspx> adresinden erişildi.
- YÖK. (2020j, 13 Ağustos). Yükseköğretim kurumlarımızdaki 2020-2021 Eğitim ve Öğretim Dönemine yönelik açıklama. 5 Ocak 2021 tarihinde https://www.yok.gov.tr/HaberBelgeleri/BasinAciklamasi/2020/2020_2021_akademik_yili_baslangici_aciklama.pdf adresinden erişildi.
- YÖK. (2020k, 27 Ağustos). "Uzaktan eğitim platformu" sağlama protokolü. 5 Ocak 2021 tarihinde <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/uzaktan-egitim-platformu-saglama-protokolu.aspx> adresinden erişildi.
- YÖK. (2020l, 17). Uzaktan eğitim politikaları komisyonu kuruldu. 5 Ocak 2021 tarihinde <https://www.yok.gov.tr/Sayfalar/Haberler/2020/uzaktan-egitim-politikalari-komisyonu-kuruldu.aspx> adresinden erişildi.

C. POLAT, K. BİNİCİ

KAREFAD, ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of the Faculty of Letters

Cilt/Volume: 9, Sayı/Number: 1, (Nisan/April 2021): 90-118 (Atf için/To cite).

YÖK. (2020m, 24 Eylül). Yükseköğretim kurumlarında uzaktan öğretime ilişkin usul ve esaslar. 7 Ocak 2021 tarihinde https://www.yok.gov.tr/Documents/Kurumsal/egitim_ogretim_dairesi/Uzaktan_ogretim/yukseko_gretim_kurumlarinda_uzaktan_ogretime_iliskin_usul_ve_esaslar.pdf adresinden erişildi.

1946 VE 1950 SEÇİMLERİ: SİYASET, BÜROKRASI, PROPAGANDA VE DEMOKRASİYE GEÇİŞ EĞİLİMLERİ

Pervin DEMİRCİ¹

Öz

Türkiye’de çok partili siyasi hayata geçebilmek için ilk deneme sayılan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’nın kapanması üzerine, hemen ardından hem Cumhuriyet Halk Fırkası’na karşı giderek artan muhalefeti bir çatı altına toplamak hem de batılıların Türkiye’deki tek parti iktidarına yönelik eleştirilerini ortadan kaldırmak için Türk siyasi hayatının ikinci muhalefet partisi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Ancak çok partili hayata halkın hazır olmadığı görülmüş ve bu parti de kendisini feshetmiştir. Böylelikle Atatürk’ün kurmuş olduğu Cumhuriyete uygun olarak hayata geçirmeyi planladığı, demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan çok partili hayata geçiş uygulamaları başarısızlıkla neticelenmiştir. 1946 yılına kadar Türkiye tek partili bir sistemle yönetilmiştir. Ancak II. Dünya savaşı sonrasında ülkede iç ve dış unsurların etkisiyle demokrasi gereksinimi ortaya çıkmış ve CHP hükümeti bu taleplere karşılık verme durumunda kalmıştır. Çalışmada, sancılı çok partili hayata geçiş süreci, Demokrasinin ilk sınavı olan 1946 seçimleri ve bu seçimler ile halkın ilk defa kendi özgür iradesiyle oy kullandıkları, gerçek manasıyla Demokrasinin vücut bulduğu 1950 seçimleri, bu iki seçimin ülke genelinde yansımaları, halk üzerindeki etkileri, rekabetin ortaya çıkışı ile birlikte siyasi partilerin seçim hazırlıkları ve propaganda gereksinimleri ve uyguladıkları yöntemler ele alınacaktır. Ayrıca her iki seçim, uygulanış yöntemleri, mevcut sonuçları, seçim hazırlıkları ve partilerin propaganda yöntemleri bakımından mukayese edilecektir. Amacımız, Demokrasinin ülkemizde geçirdiği sancılı, zor süreci ve Demokrasinin yerleşmesi için verilen mücadeleleri okuyucuya aktarmaktır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Çok Partili Hayat, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti, Seçim.

¹ Doktora öğrencisi, Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, pervindemirci79@gmail.com. Orcid: 0000-0003-1865-4857

1946 VE 1950 SEÇİMLERİ: SİYASET, BÜROKRASİ, PROPAGANDA VE DEMOKRASİYE GEÇİŞ EĞİLİMLERİ

Pervin DEMİRCİ

Abstract

In Turkey multiparty order to pass the political life of the first trial considered the Terakkiperver Republican party on the closer immediately after both Republican People's Party against growing opposition under one roof as well as to eliminate the criticism of one-party rule Westerners in Turkey The Free Republic Party, the second opposition party of Turkish political life, was established. However, it was seen that the people were not ready for multi-party life and this party dissolved itself. Thus, the implementation of transition to multi-party life, which is an indispensable element of democracy, which Atatürk planned to implement in accordance with the Republic he founded has failed .Turkey was governed until 1946 with a one-party system. However, II. After the World War, the need for democracy emerged in the country under the influence of internal and external factors, and the CHP government had to respond to these demands. In the study, the transition to the painful multi-party life, the 1946 elections, which is the first test of Democracy, and the 1950 elections in which the people voted for the first time with their own free will, in which Democracy in its true sense came into being, the reflections of these two elections throughout the country ,their effects on the public, the emergence of competition. Election preparations and propaganda needs of political parties and the methods they apply will be discussed. In addition, both elections will be compared in terms of their implementation methods, current results, election preparations and propaganda methods of the parties. Our aim is to convey to the reader the painful and difficult process of Democracy in our country and the struggles for the establishment of Democracy.

Key Words: Multi-party life, Republic People's Party, Democrat Party, Election.

Giriş

Cumhuriyetin ilanından sonra hayata geçirilmek istenen ilk girişimlerden biri, çok partili siyasi hayata geçiş denemesi olmuştur. Nispeten de olsa mecliste temsil edilen ve edilemeyen muhalefetin bir veya daha fazla parti çatısı altında toplanmasını sağlayarak bu oluşumların meclis içerisinde kontrol altında tutulmasının amaçlandığı görülmektedir. Bu girişimin diğer amacı Osmanlı Devleti'nin son elli yılında iki defa denenmiş olmasına rağmen başarısız olan çoğulcu idarenin kurulmasını sağlamaktır. Fakat bunu gerçekleştirmek hiç de kolay değildir (Köse, 2014: 156). Çünkü Cumhuriyet henüz kurulmuştur ve Cumhuriyeti kuran temel kadro, devletin yeni yönetim biçimini rayına oturtabilmek ve bazı devrimler gerçekleştirebilmek için mümkün olduğunca hızlı bir şekilde düzenlemeler yapmak, kararlar almak ve bu kararları uygulamak durumundaydı. Muhalefet edecek bir gücün varlığı reformların uygulanması sürecinde yarardan çok engel teşkil edebilirdi. II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iç ve dış koşullar Türkiye'de çok partili hayata geçişi zorunlu hale getirmiştir. Ortaya çıkan demokrasi havasının bir neticesi olarak da önce Milli Kalkınma Partisi, daha sonra da Türk siyasi hayatında oldukça önemli bir rol oynayacak olan Demokrat Parti kurulmuştur. Bundan sonra iktidarı elinde bulunduran CHP, dış politikanın gereklerini yerine getirme ve muhalefetin taleplerini karşılama adına, anti-demokratik kanunları yürürlükten kaldırma ya da yumuşatma yolunu denemiş, iki dereceli seçim sistemini yürürlükten kaldırarak tek dereceli seçim sistemini getirmiştir.(Akandere, 2009:6)

Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş

Türkiye'de demokrasiyi kurma çabaları, yaklaşık iki yüz yıllık bir geçmiş sahiptir. Demokrasinin oluşturulabilmesi amacıyla, yerel ve ulusal düzeyde temsili kurumlar oluşturulmuş, iktidarın sınırlandırılması girişimlerinde bulunulmuştur. İktidarın adil seçimlerle belirlenmesi ve barışçı yollarla el değiştirmesi, muhalefet hareketlerinin başlangıcı ve diğer demokratikleşme gelişmeleri belli bir süre içinde gelişmiştir. Türkiye'de demokratikleşme, değişim ve dönüşüm süreci hareketleri 19. yüzyılın başlarından itibaren ortaya çıkmış, Tanzimat dönemi ve Meşrutiyet'in ilanı ile devam etmiştir. Osmanlı Devleti'ndeki değişim ve dönüşüm sürecinde Sened-i İttifak, Tanzimat Fermanı ve I. ve II. Meşrutiyet dönemleri önemli bir yer tutmuştur (Akandere, 2009:6). Cumhuriyet tarihinin daha önceki çok partili siyasal hayata geçme denemeleri, 1924 yılındaki Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TCF) ve 1930 yılındaki Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın (SCF) kurulmasıdır. Bunlardan, TCF Şeyh Sait ayaklanması bahanesi ve laiklikten taviz verildiği gerekçesiyle hiçbir seçime katılmadan kapatılmış, SCF ise 1930 Mahalli

İdareler Seçimleri'ne katılmış ve bir süre sonra bu parti de kapatılmıştır. Üçüncü çok partili siyasi hayata geçiş denemesinin ilk partisi, 1945 yılında Nuri Demirbağ tarafından kurulan Milli Kalkınma Partisi'dir (MKP) (Köse,2014:157).CHP'nin tek parti döneminde yapmış olduğu bazı uygulamalar ülkede hükümete ve Partiye karşı giderek artan bir muhalefetin doğmasına neden olmuştur. Bu süreçte II. Dünya Savaşının etkisi ile hayat pahalılığı, yoksulluk, istismarlar çoğalmış, Toprak Kanununun yanı sıra azınlıklar, köylü, büyük toprak sahibi kişiler, şehirlerde esnaf ve tüccarlar CHP'den uzaklaşmaya başlamış, savaşa girmemiş olduğu halde ülkede yaşanan sıkıntıların sorumlusu CHP Hükümeti ve İnönü olarak görülmeye başlanmıştır. Toplumda tüm kesimleri kucaklama, herkese hitap etme iddiasında olan CHP, homojen bir yapıda değildir. Bünyesinde pek çok farklı yapıda birbirinden farklı fikirlere sahip kişileri bulunduruyordu. Ancak tek parti döneminde biraz da koşullar gereği sağlanmış olan ittifak, 1945'li yıllara gelindiğinde artık sürdürülemez hale gelmiş ve ülkede yeni siyasi oluşumlara gereksinim duyulduğu ortaya çıkmıştı (Büyüktolu, 2017:45-46).

Demokrat Parti'nin kurulmasında en önemli faktör CHP içerisinde bürokratik-devletçi kanadın giderek güçlenmesi ve bu kanadın en önemli projelerinden biri olan toprak reformu projesini uygulamaya koymak için büyük bir çaba göstermesidir. Tek parti dönemi CHP'si eski tip kadro partisi özellikleri taşımasına rağmen, geniş çatılı bir partidir ve toplumun tüm kesimlerini kucaklamayı amaçlamıştır. Bu nedenle CHP milletvekilleri toprak reformu konusunda uzlaşa sağlayamamış ve parti içerisindeki toprak sahibi kişilerin ve liberal kanadın toprak reformu aleyhtarlığı çok partili rejime uzanan süreçte etkili bir rol oynamıştır. Toprak reformu karşılığı "dörtlü taktır" adı verilen Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan ve Fuat Köprülü gibi isimlerden oluşan CHP içerisindeki liberal grubun partiden ayrılmalarıyla son bulmuştur. O dönemlerde Demokrat Parti'yi kuracak olan bu grubun güçleri son derece sınırlıdır ve halkla bağları da yeterince kuvvetli değildir. Bu yüzden çok partili bir rejime geçmek için CHP'yi zorlamaları gibi bir durum söz konusu değildir. Ancak başta İsmet İnönü olmak üzere birçok CHP'li üst düzey yönetici, Mustafa Kemal'in de, önceden uygulamaya çalıştığı, düşüncelerini göz önüne alarak çok partili rejime geçilmesine olumlu bakmaktadır (Örmeci, 2010:-2-7).Türkiye'nin yeniden çok partili döneme geçmesinin hemen ardından, 1946 yılında genel ve yerel seçimler bir yıl öne çekilerek, 21 Temmuz 1946 tarihinde ilk defa tek dereceli seçim sistemi ile genel seçimler yapılmış, ancak bu seçimler açık oy gizli sayım yöntemiyle yapıldığı için, muhalefet tarafından sert eleştirilerin hedefi olmuştur. Bu seçimlerin hemen ardından çok sert muhalefete başlayan DP, önce "Hürriyet Misakı (Özgürlük Andı)" nı

yayımlayarak, mevcut iktidardan seçim yasasının değiştirilmesi, bireysel haklarda iyileştirmeler yapılması, anti- demokratik yasaların lağv edilmesi ve Cumhurbaşkanlığı ile parti genel başkanlığının ayrılması taleplerinde bulunmuştur. İktidara var gücüyle yüklenen ana muhalefet partisinin baskılarına dayanamayan Cumhurbaşkanı Milli Şef İsmet İnönü, 12 Temmuz 1947 tarihinde bir bildiri yayımlayarak, iktidar- muhalefet arasında adeta bir ara bulucu rolü üstlenmek istemiştir. Ancak bu durum her iki kesim için de yeterli olmamıştır. Bu gelişmelere bazı partililer tepki göstermişler, Başbakan Recep Peker, partisinden gelen muhalefete karşı, hükümeti meclisten güvenoyu almasına rağmen, sağlık sorunlarını gerekçe göstererek görevinden istifa etmiştir. Ayrıca Behçet Kemal Çağlar, Nadir Nadi, Falih Rıfkı Atay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu gibi aydınlar da bu gelişmelere karşı tepkilerini göstermişlerdir. CHP İktidarı 1950 genel seçimleri öncesinde seçim yasasını değiştirmiş, çoğunluk sistemini öngören, gizli oy açık sayım ve seçimlerde yargı denetimini kabul eden seçim yasasını muhalefetle işbirliği içinde yürürlüğe koymuştur (Albayrak, 2014:299).

1946 seçimleri iki başarısız teşebbüsten sonra çok partili hayat denemesinin ilk seçimleri olması nedeniyle oldukça önemlidir. Seçimler, 21 Temmuz 1946 tarihinde gerçekleşmiştir. Cumhuriyet tarihinin ilk çok partili hayat denemesi olan bu seçimlerde CHP 397, DP 61 ve bağımsızlar 7 milletvekili çıkarmışlardır (Köse,2014:158).

1946 Seçimleri

Türkiye’de I. Meşrutiyet’ten 1946 yılına kadar iki dereceli ve çoğunluk esasına dayalı bir seçim sistemi uygulanmaktaydı. Milletvekilleri önce basit çoğunluğa göre seçilirken daha sonra mutlak çoğunluk sistemine göre seçilme usulü getirilmiştir. Bu sistem halkın seçimlerde tam olarak söz sahibi olmasını engellemekteydi. 1946 yılına dek milli irade ancak dolaylı olarak tecelli edebilmektedir. Liberalleşme konusunda iktidar tarafından atılan adımlar resmiyet kazanmıştı. İnönü, 1 Kasım tarihli meclis açılış konuşmasında demokrasinin gelişmesine engel olan bazı kanunların değiştirileceğini belirtmiş, 1947 yılında yapılacak seçimlerin tek dereceli olmasını, seçimlere kadar geçecek sürenin de demokratik olmayan kanunların yürürlükten kaldırılması için hazırlık evresi olmasını istediklerini açıklamıştır. CHP yönetimi mevcut rejimin demokratik esaslara göre yönetilmesi ilkesini benimsiyordu. Ancak demokrasiye geçiş sürecinde kendi istekleri dışında çalışacak olan engelleyici bir siyasi gücün varlığını elbette istemiyordu (Yeşil, 1988:74-75). Seçime; Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi, MKP, Liberal Demokrat Parti, Türkiye İşçi ve

Çiftçi Partisi ve Yalnız Vatan İçin Partisi olmak üzere 6 parti katılmıştır (Büyüktolu, 2017:60).Çok partili hayatın ilk günlerindeki ılımlı hava kısa bir süre sonra yerini gerginliğe bıraktı. DP büyüdükçe CHP'nin dostane tavırları da değişmeye başladı. 1946 baharında memleketin her yanında bir DP rüzgârı esmeye başlamıştı. Halk tarafından DP'nin henüz parti olarak kabul edilmiş bir programı olmaması dikkate bile alınmıyordu. CHP'ye muhalif oluşu en önemli özelliği olmuştu. DP, iktidar partisinin tüm engelleme girişimlerine rağmen örgütlenme ve tabana yayılma çalışmaları konusunda oldukça önemli mesafe kaydetmişti. Ancak iktidar muhalefet mücadelesi yeni gerginlikleri beraberinde getirmekteydi. CHP'nin önce belediye seçimlerini ardından genel seçimleri bir yıl önceye alması DP'nin örgütlenmesini engellemek amacıyla yapılmış bir manevraydı. DP'ye karşı ilk hareket belediye seçimlerinde yapılmıştır. Seçimlerin, planlanan tarihten yaklaşık dört ay önce yapılması DP tarafından büyük tepki ile karşılanmıştır. DP'li yöneticiler yeni kurulmuş olan partilerinin henüz örgütlenmemiş olması ve kendilerine yeterli zaman bırakılmadığı görüşündedir.

CHP'nin seçimleri erkene alması ile ilgili olarak Demokrat Parti, 13 Mayıs 1946'da bir bildiri yayınlamıştır. Yayımlanan bildiri ile "Milli iradenin gereği gibi tecellisini engelleyen hükümler kaldırılmadan seçimlere gidilmiş olması, seçimlerin öne alınması ile güdülen maksadın partilerin teşkilatlanması için kısa bir zaman dahi bırakılmaması, yazı, söz, toplanma ve cemiyet kurma gibi vatandaşın siyasi hakları yeteri kadar teminat altına alınmadan, rey ve seçim serbestisinden bahsetmenin zor olacağı, Cumhurbaşkanının CHP Genel Başkanı olması yüzünden tarafsız davranamayacağı, bu nedenle Cumhurbaşkanlığı ile CHP Genel Başkanlığı'nın ayrılması gerektiği" kamuoyuna duyurulmuştur. Ayrıca DP yapılacak seçimleri boykot ederek Belediye seçimlerine katılmamıştır (Akkaya, 2011: 56-57).

1946 seçimleri, 21 Temmuz Pazar günü gerçekleştirilmiştir. Seçim günü yayınlanan gazeteler atmış oldukları manşetlerle, hem günün önemini hem de seçimlere olan bakış açılarını yansıtmışlardır. Seçim günü, genel olarak sakin geçmiştir. Ancak sonuçlar açıklanmaya başladıktan sonra seçim sonuçları üzerine farklı tepkiler gelmeye başlamıştı (Akandere,2010:8), 1997: 169).

Partilerin Seçim Hazırlıkları ve Propagandaları

1-Cumhuriyet Halk Partisinin Seçim Hazırlıkları ve Propaganda Yöntemi

CHP'nin 1946 seçimlerindeki temel stratejisi, DP'nin eleştirilerine cevap vermek ve aksini ispat etmeye çalışmak oldu. Yani propaganda konusunda çoğu zaman savunma pozisyonunda kaldı. İnönü yaptığı seçim konuşmasında hayat pahalılığı eleştirilerine değindi. Bu durumun nedeninin İkinci Dünya Savaşı olduğunu, daha önceden bütçenin % 40'ı ordu ihtiyaçlarına harcanırken, savaş süresince bunun % 60'a tırmandığını ve bu durumun ülkedeki pek çok kesimi özellikle de sabit gelirlili vatandaşları çok olumsuz yönde etkilediğini belirtti. Savaş döneminde tüm dünyada genel olarak bir hayat pahalılığı sorununun baş gösterdiğini söyleyen İnönü, yeni dönemde öncelikli amaçlarının bu hayat pahalılığına çözüm bulmak olduğunu açıkladı. CHP'liler, ekonomik alanda çeşitli zorluklar çekilmekle birlikte, İsmet İnönü'nün başarılı politikası sayesinde İkinci Dünya Savaşı'nın kazasız belasız atıldığını vurgulayarak karşı propaganda yaptılar (Burgaç, 2013:169-170).

İktidar partisi olan CHP, seçim propagandalarının daha başlangıcında, parti örgütlerine belli konularda uyarılarda bulunmuştur. Bu uyarılar arasında; seçim kampanyalarında zor yöntemlere başvurulmaması, muhalefet partisini dışarıdan para almakla suçlamama ve muhalif partilerin kapatılacağı yönündeki söylemlerden kaçınılması yer alıyordu. İçişleri Bakanlığı da illere bir genelge göndererek ilk defa yapılacak seçimlerde vatandaşın serbest oyunu kullanması, memurların herhangi bir parti lehinde ya da aleyhinde konuşmaması yönünde uyarılarda bulunmuştur. CHP'nin seçim propagandalarının temelini oluşturan konulardan birisi de dış politika olmuştur. Özellikle dış politikadaki belirsizlik ve tehdit vurgulanmış ve halk milli birlik ve beraberlik açısından İnönü'nün bayrağı altında toplanmaya çağırılmıştır. Parti yöneticileri, mutabık kaldıkları dış politika konusunda, DP'yi itham etmekten imtina etmişlerdir. Ancak parti örgütünde herkes aynı hassasiyete sahip olmadığı için bazı partililer, DP'yi "Rus siyaseti yaymakla", "Rus taraftarı" olmakla suçlamışlardır. Moskova radyosunun DP'yi destekleyici yayınlar yapmasıyla birlikte CHP'liler, DP'nin Rus istekleri ve dış politika konusunda açıklama yapması konusunda beklentiye girmişlerdir (Akandere, 2010:455-456). CHP, seçim kampanyası boyunca, DP'nin sıkça eleştirdiği Çiftçiye Topraklandırma Kanunu'nu savundu. CHP, kanunu savunmanın ve köylünün yanında olduğunu göstermiş olmasının dışında DP'yi zenginlerin partisi olmakla itham ederek, onları halkın

gözünden düşürmeye de çalışmaktaydı. CHP'nin ülkeyi kurtaran, Cumhuriyeti kuran, ülkeyi bugünlere getiren parti olduğu halka sık sık hatırlatıldı. Bu minvalde üç seçim broşürü yayınlayan CHP, broşürlerde üç konuyu vurguluyordu. Bu broşürlerden ilki “Neleri Unutmamalıyız?” başlığını taşıyor ve CHP iktidarı döneminde hangi işlerin başarıldığına yer veriyordu. DP tarafından CHP iktidarına yapılan eleştiriler bu broşürde yanıtlanıyordu. İkinci broşürde CHP'nin “dünya ve cemiyet görüşü” açıklanıyordu. Üçüncü broşürde ise CHP'nin ekonomi siyaseti ele alınıyor özellikle “Devletçilik” ilkesi vurgulanıyordu. CHP'nin bir diğer seçim propagandası ise kadınlara yönelik çalışmalarıydı. “Türk Kadını Sandık Başına” başlıklı bir afiş hazırlatan Parti, Türk kadınının yüzyıllarca süren “esir hayatından” CHP'nin başlattığı “inkılap” sayesinde kurtulduğu ve bugün erkek vatandaşlarla eşit hakka sahip olduğuna işaret ediliyordu (Burgaç,2013:171).

2-Demokrat Partinin Seçim Hazırlıkları ve Propaganda Çalışmaları

1946 seçimlerinde kullanılan propaganda yöntemlerinden en önemlisi mitinglerdir. Mitingleri ilk olarak DP kullanmış ve daha başarılı olmuştur. DP, 30 Haziran'da Adana'da düzenlediği mitingle seçim çalışmalarını ve propaganda faaliyetlerini başlatmıştır. DP'nin seçim mitinglerinde yaptığı propaganda, iktidar olması durumunda neler yapacaklarını anlatan bir şekilde gerçekleşmedi. Yani DP, iktidara gelmeleri durumunda neler yapacaklarını anlatmak yerine, CHP'nin icraatlarını eleştirmeyi tercih etmiştir. Tüm seçim propagandası bu çerçevede şekillenmiştir. Propagandanın temeli CHP'nin ekonomi politikasının eleştirilmesi oldu. DP'ye göre, savaşa girilmediği halde ülkede oluşan sıkıntıların nedeni alınan yanlış ekonomik kararlar (Burgaç,2013:166). DP, tek parti sisteminden kaynaklanan güçlüklerden, işçilerin yaşadığı sorunlardan, yanlış uygulanan Devletçilik politikası nedeniyle problemlerin çoğaldığından söz etmiş, ülke şartlarına uygun olmayan ve zorla çıkarılan toprak kanunu, köylüye yaptırılan köy okul ve yollarının aslında devletin görevi olduğu vurgusunu yaparak CHP'yi baskıcı, anti-demokratik bir iktidar olmakla suçlamıştır. Ayrıca Demokrat Parti adayları seçim kampanyası süresince, CHP'lilerin aksine halkla iç içe olmuştur (Yeşil, 1988: 85-87).

DP Seçim programını “ siyasette demokrasi, ekonomik hayatta liberalizm” olmak üzere iki ana çerçeveye oturtmuştu. CHP'nin yanlışlarını abartarak seçim meydanlarında halka aktarmakta, iktidar değişikliğinin mutlak surette gerekli olduğuna seçmeni ikna etmeye çalışmaktadır. CHP ve DP arasında sürekli birbirini suçlama, halka şikâyet etme şeklinde bir seçim yarışı

sürdürülmüştür. DP'nin sık sık tekrarladığı ve vurguladığı hususlar; Demokrasi kavramı, yaşanan ekonomik sıkıntılar, Cumhurbaşkanının aynı zamanda iktidar partisinin lideri olduğu ve bunun yanlışlığı, yapılacak olan seçimin büyük önem taşıdığı, Atatürk'ün çizgisinde devam eden partinin iddia edildiği gibi CHP'nin değil kendilerinin olduğu, iktidar partisinin ve devlet dairelerinde çalışan görevlilerin halka baskı yaptığı, CHP'nin seçim kampanyalarını devletin imkânlarını kullanarak yürüttüğü iddia ve eleştirileri olarak ifade edilebilir. 1946 seçimlerinde ön plana çıkan en önemli olgu "Demokrasi" kavramı olmuştur. DP seçim propagandalarını yürütürken şehir merkezlerinden ziyade taşrada sorunlarla karşılaşmışlardır. Taşrada bulunan mülki amirler aynı zamanda CHP taşra teşkilatlarının da yöneticileri olmaları nedeniyle buralarda DP'nin seçim propagandalarını sağlıklı bir şekilde yapmalarına engel olmuşlardır. DP, CHP'nin İnönü'nün tarihi kimliğini kullanarak seçim propagandası yapmalarına engel olmak amacıyla İnönü isminin karşısına Atatürk'ü ön plana çıkarmaya çalışmışlardır. Özellikle Celal Bayar bu tekniği etkili bir şekilde kullanmaktadır (Büyüktolu, 2017: 60-71). 1946 yılı seçimleri giderek şiddetlenen karşılıklı suçlamalar, iddialar, eleştiriler ile birlikte seçim gününe kadar devam etmiş, gergin bir atmosferde 21 Temmuz 1946 günü seçmen sandıklara giderek oylarını kullanmaya başlamıştır. Seçim günü, propaganda sürecini aksine oldukça sakin ve olaysız geçmiştir.

3-Seçim Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Seçim günü, genel olarak sakin ve intizamlı geçmiş, fakat sonuçlar açıklanmaya başladıkça seçim sonuçları üzerine çeşitli tepkiler gelmeye başlamıştır. Ülke genelinde 6 siyasi partinin katılımıyla gerçekleşen seçimlerde CHP 397, DP 61, Bağımsızlar ise 7 milletvekili çıkarmıştır.. Bağımsız adaylardan 4 kişi, DP'nin listesinden seçime katılmış, diğer üç kişi bağımsız aday olarak seçime girmişlerdir. Seçimlere katılan 3 milletvekili, 2 farklı seçim bölgesinden seçimi kazanmışlardır. Bu nedenle Meclis'in açılışı 462 milletvekili ile olmuştur. Meclis açıldıktan sonra farklı nedenlerle bu sayı daha da aşağılara düşmüştür. Seçim sonuçlarının İstanbul'da üç gün gecikmeyle açıklanması muhalefet kanadında tepkilere neden olmuştur. Muhalefet, bu gecikmeyi CHP'nin belli adaylarını kazandırabilmek için mazbatalarda değişiklik yapmaya çalıştığı yönünde yorumlanmıştır. Bu iddialar üzerine DP listelerinden, Bağımsız aday olarak seçime giren Fevzi Çakmak, Beyoğlu seçim kuruluna bir protesto mektubu yazmıştır. Muhalefet partisinin bu iddialarını Vali Lütfi Kırdar reddetmiş ve seçimlerin gecikmesini sandık sayısının fazla olması, memurların bazı semtlerde mesai saatinin bitmesinden sonra çalışmayı bırakmış olmasına bağlamıştır. Seçim

sonuçları açıklandığında İstanbul'daki 23 milletvekilinin partiler arasındaki dağılımı; 15 DP, 5 CHP, 3 Bağımsız adaylar şeklinde olmuştur (Akandere, 2009:9).Resmi sonuçlara göre 21 Temmuz 1946 tarihli Milletvekili genel seçimlerinde 8.551.549 seçmenin 6.373.543'ü oy kullanmış, seçimlere katılım oranı % 75 oranında olmuştur. Ancak seçim sonuçlarından memnun olmayan DP, İktidar partisi CHP'yi oy çalmakla suçlamış ve Yüksek Seçim Kuruluna itirazlarda bulunmuştur (Büyüktolu, 2017: 129).

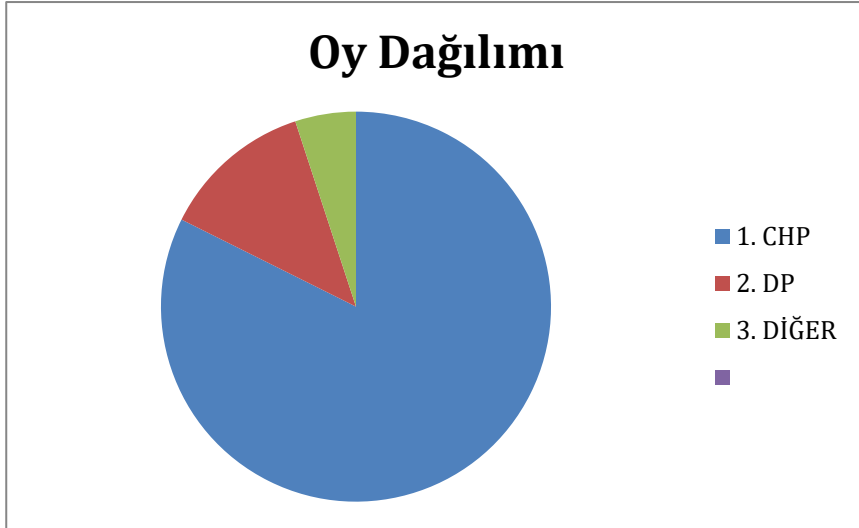
DP'nin seçimleri protesto etmek amacıyla tüm yurttaki düzenlediği mitingler devam ediyordu. 31 Temmuz 1946'da Adana'da, 1 Ağustos 1946'da Konya'da mitingler yapılmış, ancak en çok ses getiren miting 3 Ağustos 1946'da Ankara'da yapılan miting olmuştur. Yapılan tüm bu mitingler ve Fevzi Çakmak'a gösterilen yoğun ilgi halkın ilk defa kullandığı oyuna sahip çıktığı ve CHP 'ye karşı ciddi bir öfkenin ortaya çıktığı ve halkın demokratik tepkisinin mitinglerle, şiddete başvurulmadan ifade edildiğini göstermiştir. DP'li yöneticiler ve yeni seçilen milletvekilleri Ankara'da parti genel merkezinde bir araya gelerek toplantı yapmışlardır. Bu toplantı sırasında DP'li milletvekillerinden bir kısmı, seçimlerde yapılan hilelerden söz ederek, meclisin gayri meşru sayılması gerektiğini belirtmişlerdi. İktidar ve meclisin tanınmaması, milletin sinesine dönülüp muhalefetin bir halk hareketine dönüştürülmesi yönünde fikirler ortaya atılmıştır. Ancak Bayar, Menderes ve yakın arkadaşları bu fikri kabul etmemişlerdir. Tek parti dönemi tecrübesine sahip olan bu isimler, ipleri daha fazla germenin tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini düşünmüşlerdi. Yapılması gereken her şey Meclis kürsüsünde yapılacaktı. 5 Ağustos 1946 tarihinde Cumhuriyetin sekizinci dönem meclisi açıldı ve o gün Ankara'da o dönemki Meclisin bulunduğu Ulus semti ve çevresi, seçim sonuçlarını protesto eden büyük grupların gösterisine sahne oldu.

Sıkıyönetim uygulanmayan Ankara'ya yeni meclisin açılışı için yeni milletvekilleriyle birlikte ülkenin birçok yerinden DP'li guruplar da gelmişti. Bu kalabalık gruplar, sloganlar atarak gördükleri DP'li milletvekillerini alkışlarken, CHP'li vekilleri ise yuhalamışlardı. Hatta yeniden cumhurbaşkanı seçilen İsmet İnönü'nün, o gün bu kalabalık grupla karşı karşıya gelmemesi için meclise her zaman gelmek için kullandığı güzergâhın dışında farklı bir yoldan geldiği dahi söylenmektedir. Sonuç olarak DP, 21 Temmuz 1946 seçimlerinde uğramış olduğu haksızlıklara rağmen meclisteki yerini almış ve mücadelesini meclis kürsüsünde sürdürerek, henüz doğan ve gelişmekte olan demokrasiye katkı sağlamıştır (Çelebi,2015:267-268). 21 Temmuz 1946 seçimleri ezici bir çoğunlukla CHP'nin zaferi ile sonuçlanmış olsa da seçim sonuçları meşru olmayan, tartışmalı ve şaibeli bir seçim olarak

tarihe geçmiştir. Her ne kadar milli irade tam olarak tecelli edememiş olsa da Türkiye'nin demokrasiye geçiş sürecinde oldukça önemli bir adım olmuştur. Demokratik ve eşit şartlarda gerçekleşmemiş olan seçimlerin mağduru ve mağlubu DP, bu faktörler göz önüne alındığında bir sonraki seçimlere eli güçlenmiş olarak girmiştir diyebiliriz.

PARTİLER	MİLLETVEKİLİ SAYISI	OY ORANI
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	397	85,4
Demokrat Parti (DP)	61	13,1
Bağımsızlar(DP Listesinde Yer Seçilen)	4	0,9
Bağımsızlar (Bağımsız Aday Olarak Seçilen)	3	0,6
TOPLAM	465	100

**Tablo 1: 21 Temmuz 1946 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları
Seçim Sistemi: Çoğunluk Sistemi**

Kaynak: TBMM Ad Defteri, Dönem VII

4-Seçimlerin Gazetelere Yansıması

Gazeteler, kuşkusuz 1946 yılının en önemli kitle iletişim aracı olarak seçim sürecinde, partiler tarafından etkili bir biçimde kullanılması kaçınılmaz olmuştur. Bu nedenle gazeteler tarafından siyasilere yakınlaşma eğilimi seçim kararının netleşmesinden sonra daha da belirgin bir biçimde ortaya çıkmıştır. Nadir Nadi'nin başyazarlığını yaptığı Cumhuriyet gazetesi partiler arası dengeleri gözeterek tarafsız bir yayın ilkesi izlemiştir. Fakat aynı zamanda ülkede demokratik bir değişimin gerekliliği ile ilgili görüşlerini de açıkça ifa etmiştir. Tasvir, Vatan, Yeni Sabah ve Akşam gazeteleri birleşerek Ankara'da "Birleşik Büro" adıyla ortak yayınlar çıkarmışlar, DP eğilimli yazılarıyla dikkat çekmişlerdir. Büroda verilen İktidar partisi aleyhtarı haberler bu dört gazetenin tümünde de hızla yayınlanması nedeniyle CHP zaman zaman zor duruma düşmüştür.

Ulus, Tanin, Vakit, Akşam, Son Telgraf gibi gazeteleri ise CHP yanlısı bir yayın politikasına sahiptir. İktidar lehine yayınlar yapmışlardır. Böylece vatandaşları bilgilendirme, haber aktarma işlevi görmesi gereken gazeteler amacının tamamen dışına çıkmış, gerilim artmasına katkıda bulunmuştur (Büyüktolu, 2017:111). Vatan Gazetesi; seçim sonuçlarını "İstanbul'da Demokrat Parti, kahir bir ekseriyet kazandı" manşetiyle vermiş, hemen altında "Başta İzmit, Bolu, Manisa, Ankara, İzmir, Kütahya, Kayseri, Mersin ve Samsun olmak üzere birçok yerlerde Demokrat Parti büyük bir ekseriyet kazandı" ifadeleriyle seçimi DP'nin kazandığı yönünde haberlere yer vermiştir. Gazete ertesi günkü sayısında "İstanbul'da Demokrat Parti'nin kazanması muhakkak" başlığına yer vermektedir. 24 Temmuz 1946 sayılı yayında ise "iki gün üç gece süren tasniften sonra, İstanbul Milletvekilleri ilan edildi" başlığına yer verilmiştir (Vatan, 22-23-24 Temmuz 1946). Gazete, "İzmir'de muazzam bir miting yapıldı" başlığıyla yayımladığı yazıda, Demokrat Parti tarafından gerçekleştirilen protesto mitingine yer vermiş, takip eden günlerde DP tarafından yurdun çeşitli illerinde yapılan mitinglere geniş yer vermiş, halkın yoğun katılım sağladığını ifade etmiştir (Vatan, 25-30 Temmuz 1946).

Ulus Gazetesi'nde ise, daha çok CHP yanlısı haberlere yer verilmekte, iktidar partisinin seçim hazırlıkları, seçim beyanatu, İnönü'nün söylevlerine geniş bir şekilde yer vermektedir. Ulus Gazetesi 21 Temmuz tarihli sayısında, İnönü'nün büyük bir fotoğrafının yer aldığı ana sayfasında, "Seçim Günündeyiz" manşetini atmış, "Ankara, büyük tarihi kararlarından birini bugün verecektir" ifadesini kullanmıştır. 22 Temmuz tarihinde ise "seçim tüm yurttaki sükûnet içinde geçti" ifadelerinin hemen altında, iri

puntolarla, “Tasnif işi biten illere partimizin büyük çoğunluk kazandığı anlaşılıyor” manşeti ile iktidar yanlısı bir tutum sergilediğini açıkça ortaya koymuştur. 23 Temmuz 1946 sayısında ise, “46 ilde seçimi C.H.P. kazandı” manşetiyle seçim sonuçlarını okuyucuya duyurmuştur (Ulus, 22-24 Temmuz 1946). Her iki gazetede de seçim sonuçları farklı şekilde ilan edilmekte, yakın oldukları siyasi partilerin seçim sonrası tutumlarına göre haber yapmışlardır. Vatan gazetesinde seçimin hemen ertesinde, DP’nin kazandığı açıklanmış, ağırlıklı olarak DP Haberleri ve DP etrafında şekillenen neticeler haber olarak aktarılırken, Ulus gazetesinde durum tam tersidir. Ulus gazetesinde yaklaşımlar, yorumlar, verilen haberler tamamen iktidara yöneliktir.

1950 Seçimleri

14 Mayıs 1950’de yapılan Milletvekili genel seçimleri Türkiye’de gerçek anlamda yapılan ilk demokratik seçimdir. Bu seçimde ilk kez iktidar el değiştirmiş, 27 yıllık tek parti yönetimi olan CHP iktidarı sona ermiş, yaklaşık 10 yıl devam edecek olan DP iktidarı yönetimi devralmıştır. Bu seçim yalnızca yürütme organının el değiştirmesi değil, aynı zamanda seçim hazırlıkları, propaganda yöntemleri, partilerin halka bakış açısı ve yaklaşımı açısından da oldukça önemlidir. 1946 seçimlerinden 1950 seçimlerine kadar geçen sürede; 1946’da yapılan usulsüzlük ile ilgili tartışmalar, CHP kurultayları, DP’nin Hürriyet Misakı bildirisi, her iki parti arasında tekrarlanan tartışmalar ve DP’nin 1. kuruluş yılı dönümü olan 7 Ocak 1947’de Partinin ilk kongresini gerçekleştirmesi gibi olaylarla geçmiştir (Büyüktolu, 2017: 138).

CHP bu seçimlerde de usulsüz yollara başvurduğu ve valilerin adeta CHP parti görevlileri gibi çalıştığı suçlamalarının hedefi olmuştur. İlk seçimlerden sonra geçen dört yıllık sürede CHP halk üzerindeki baskıcı idaresini daha da artırmıştır (Köse, 2014: 200). CHP, muhalefetin en çok üzerinde durduğu ve eleştirdiği konu olan seçim yasasının bir an önce değiştirilmesi için yeni bir seçim yasası hazırlıklarına başladı. DP, seçim yasasının hazırlandığı günlerde iktidar ile uzlaşmaya yanaşmamış, Milli Teminat Misakı’na uygun olarak sert muhalefet anlayışını sürdürmüştür. DP 1946 seçimlerinden sonra seçim yasasını eleştirmiş ve daha önce hazırlıklarına başlanmış bulunan yeni tasarıda, yer almasını istedikleri konular ile ilgili, TBMM’ye bir yasa önerisi sunmuşlardır. İktidar yasa tasarısını hazırlarken Belçika, İtalya, Yunanistan, Romanya, Fransa, Sovyet Rusya, İsviçre, İngiltere, Güney Afrika, Yeni Zelanda, Avustralya ve Çekoslovakya gibi ülkelerde uygulanan seçim yasalarından faydalanmıştır. Ayrıca DP ve MP’nin de yazılı olarak

bildirdikleri görüşlerinden yararlanmışlardır. Seçim Yasası Komisyonu, daha istikrarlı olacağı gerekçesiyle, “nispi temsil sistemi” yerine, “çoğunluk sisteminin” kabul edilmesine karar vermiştir. Muhalefet Partileri 16 Ekim 1949 tarihinde yapılacak olan ara seçimlere girmeyeceğini bildirmişlerdi. Ara seçimler bu belirsiz hava içinde yapıldı. Muhalefetin seçimden çekilmesi nedeniyle katılım oranı son derece düşük oldu. Seçim kanunu meselesi bir sonuca bağlanmadıkça, çok partili rejimin bir türlü güvenceye kavuşamayacağı gerçeği, artık herkes tarafından kabul edilmiş oldu. Cumhuriyet Halk Partisi 1949 Aralık ayında, seçimlerin yargı güvencesine bağlanmasını kabul etti. Böylelikle iktidar ile muhalefet partileri arasındaki en büyük anlaşmazlık çözüldü.

Muhalefetin ara seçimleri boykot etmesi, iktidarın seçim yasası üzerindeki çalışmalarını hızlandırmasında oldukça etkili olmuştur. Yasa tasarısı 17 Aralık 1949 tarihinde TBMM’ye sunuldu. Yeni seçim yasa tasarısı iktidarı ve muhalefeti tatmin edecek şekilde hazırlanmış ve kamuoyunda uzun süre tartışıldığı için oldukça geniş bir toplum kesimi tarafından kabul görmüştü. Seçim Yasa Tasarısı TBMM’de görüşülerek 16 Şubat 1950 tarihinde 12 Millet Partili muhalif oyuna karşı, 342 olumlu oy ile kabul edilmiştir. Yasa 171 madde ve 7 geçici maddeden oluşmaktaydı. Yeni Seçim Yasası ile gizli oy, açık sayım ve çoğunluk sistemi benimsenmiş, muhalefet partilerinin radyodan yararlanmaları, Yüksek Seçim Kurulu’nun oluşturulması, seçimlerin yargı güvencesi altında yapılması, siyasi partilerin ve bağımsız adayların sandık başlarında gözlemci bulundurabilmeleri, oyların kapalı yerde kullanılması, seçim sonuçlarının hemen açıklanması, 11 kişiden oluşacak olan Yüksek Seçim Kurulu’nun 6 üyesinin Yargıtay, 5’inin de Danıştay üyeleri arasından gizli oy ile seçilmesi gibi yenilikler getirilmişti. Eski seçim yasası ise, iki dereceli seçim sistemini değiştirerek tek dereceli seçim sistemini kabul etmiş, seçimler tek dereceli, açık oy, gizli sayım yöntemi ile yapılmakta ve sayım yapıldıktan sonra da seçmen pusulaları yakılmaktaydı (Aslan, 2014: 34-35).

Partilerin Seçim Hazırlıkları ve Propagandaları

1- Demokrat Partinin Seçim Hazırlıkları

Seçim kampanyalarının başlaması öncesinde DP içinde bir takım problemler yaşanıyordu. Kampanya öncesi Demokrat Partililer öncelikle bu sorunları çözme yoluna gitmişlerdir. Kampanya sırasında DP’yi uğraştıran en önemli konulardan birisi de; Millet Partisinin DP için kullandığı “muvazaa” partisi iddiasını çürütme çabasıdır. Bu mücadele sırasında ve sonrasında DP’ye en önemli katkılardan biri seçim öncesi partiye katılan önemli isimlerdir.

Bunların en önemlisi Ali Fuat Cebesoy'dur. Cebesoy, Milli Mücadelenin tanınmış generallerinden biri ve halk tarafından çok sevilen bir şahsiyetti. DP'ye katılması seçim öncesi partinin gücüne güç katmıştı. Ali Fuat Paşa dışında DP'ye katılan diğer önemli isimlerden bazıları, Korgeneral Fahri Belen, Yargıtay Başkanı Halil Özyörük, Amiral Rıfat Özdeş, Sinan Tekelioğlu ve Suat Hayri Ürgüplü idi. Bunların dışında Halide Edip Adıvar, Hamdullah Suphi Tanrıöver ve Nadir Nadi de DP listelerinden bağımsız olarak seçimlere girmişlerdir. Bu kişilerin DP saflarına katılmaları, DP için oldukça önemli bir başarı olmuştur (Behür, 2007: 63). 1950 seçim kampanyası, DP Genel Başkanı Celal Bayar'ın ve CHP Genel Başkan Vekili Hilmi Uran'ın, partilerinin il kongrelerine katılmak için Ocak ayı sonunda Ege bölgesine gitmeleriyle başlamıştı. DP, seçim sürecinin tamamında ve hatta öncesinde basının büyük ölçüde desteğine sahipti. CHP iktidar partisi olmasına rağmen basını karşısına almıştı. Basın yapılan baskılardan bunalmış ve ağır cezalardan şikâyetçiydi. Seçimler öncesinde İnönü'nün hem parti başkanlığını hem de Cumhurbaşkanlığını bir arada yürütmesi DP tarafından sıklıkla eleştirilmekteydi. Mart ayında yapılan Ankara il kongresinde de konu gündeme gelmiş ve durumun Anayasa'ya aykırı olduğu yinelenmişti. DP bu eleştiriyi zaten uzun zamandır yapmaktaydı. Devlet başkanının parti başkanı olduğu bir ülkede seçimlerin dürüst ve güvenilir bir şekilde yapılamayacağı fikrini öne sürülmekteydi. DP, seçimlerin Haziran ayı başlarında yapılmasını istiyordu (Uyar, 2008: 8-10).

Seçim öncesinde DP ülkenin her yerinde örgütleniş, halkın büyük çoğunluğunu desteğini sağlamış ve en güçlü muhalefet partisi konumuna gelmişti. DP ile CHP'nin propaganda yöntemleri şekil olarak benzerlik göstermekle beraber içerik olarak birbirinden oldukça farklıdır. DP'nin propaganda anlayışı millet merkezli olmuştur. Parti lideri, Milletvekilleri ülkeyi baştanbaşa dolaşmış, verdikleri demokrasi mücadelesini halka anlatmaya çalışmışlardır. DP, yürüttüğü propaganda faaliyetlerinde CHP karşıtlığını, iktidar partisi döneminde yaşanan sıkıntıları oldukça başarılı ve etkili bir biçimde kullanmıştı (Büyüktolu, 2017: 153).

DP seçim beyannamesini hemen yayınlamayıp, önce CHP'nin seçim beyannamesinin yayınlanmasını beklemiş ve propagandasını buna göre şekillendirmiştir. İktidar partisinin seçim beyannamesi eleştirilmiş, hiçbir zaman CHP hükümeti tarafından söz verilen vaatlerin gerçekleşmeyeceğini savunmuşlardır. Buna karşılık, kendilerinin seçimleri kazandığında; vergilerin azaltılacağı, devlet tekelinin kaldırılarak serbest piyasa ekonomisinin uygulanacağı, üretimin artırılacağı, denk bütçenin oluşturulacağı, ayrıca milli gelirin artması için yabancı sermaye ve özel

sermayenin güvenilir bir sisteme oturtulacağı, sosyal yapıda herhangi bir değişiklik olmaksızın Anayasanın değiştirilerek daha demokratik bir hale getirileceği seçmene sunulan vaatler arasında yer almaktaydı (Yeşil, 1988: 156).

2-Cumhuriyet Halk Partisinin Seçim Hazırlıkları

1950 seçimlerinden önce, CHP seçimleri kaybetme olasılığının mümkün olabileceğini aklına bile getirmemekteydi. CHP yönetimi DP'li milletvekillerinin Meclis'teki sayısında bir artış olabileceğini tahmin etmekteydiler. Seçimlerden önce halkın tepkisi CHP yöneticileri tarafından doğru anlaşılabilseydi bir iktidar değişikliğinin mümkün olabileceği rahatlıkla görülebilirdi. CHP'lilerin seçimleri kazanacaklarına dair düşüncelerinin en büyük kanıtları, halkın seçimler öncesinde CHP'li konuşmacıları dinlemek için gösterdiği yoğun ilgi ve miting alanlarının çok sayıda insan tarafından doldurulmuş olmasıdır. CHP'li konuşmacılar her gittikleri yerde yoğun bir dinleyici kitlesiyle karşılaşılıyorlardı ve bu durum CHP'yi destekleyen kitlenin DP'den daha fazla olduğu fikrini kuvvetlendiriyordu. Fakat konuşmacıları dinlemek için toplanan halkın büyük bir kısmı DP'yi destekleyenlerden oluşmaktaydı. Halk, her konuşmacıyı dinliyor ve kendince bir değerlendirme yapıyordu. Miting meydanlarının kalabalık oluşu CHP'de yanılıya yol açmıştı. Oysa seçmen, hangi partiyi destekliyorsa meydanlara o partinin rozetini yakasına takmış vaziyette geliyordu. CHP'nin seçim propagandalarının temelini, seçimlerin güvenli geçeceğini ispatlamak oluşturmaktaydı. Bu güvenin yaratılmasının, partiyi yeniden iktidara taşıyacağı düşünülmekteydi (Yıldırım, 2004: 133-134).

CHP, 27 Nisan 1950 günü seçim bildirgesini yayınladı. Bildirgede ekonomik alanda devletin rolünün kısıtlanması, özel teşebbüse imkân verilmesi, yabancı sermayenin ülkeye girişini kolaylaştıracak koşulların sağlanması, vergi reformu, Türk lirasının değerini korumak amacıyla tedbirler alınması gerektiği açıklamalarına yer veriliyordu. Siyasal olarak ise ikinci bir meclis ya da senatonun kurulması, cumhurbaşkanının görevlerinin yeniden düzenlenmesi, altı okun Anayasadan çıkarılması, köylünün ağır hayat koşullarının iyileştirilmesi, şehirde yaşayan vatandaşlara daha iyi hayat koşullarının sağlanması, bölge özerkliğinin artırılması gibi vaatler sıralanmaktaydı. İktidar partisi, seçim kampanyası süresince İnönü'nün özellikle dış politikadaki başarılarını vurguluyordu. Ülkenin karşı karşıya olduğu ağır dış sorunların ancak İnönü ve deneyimli kadrosu ile çözebileceğini söylüyordu. Bu arada CHP'nin Atatürk'ün kurduğu parti olduğu, bu partinin Atatürk devrimlerini uygulayıp savunduğu ve öteden beri

demokrasi yolunda büyük adımlarla ilerlediği ve ülkeye demokrasiyi getiren parti olduğu sık sık vurgulan hususlardı. (Yılmaz, 2010: 35-37).

3-Seçim Sonuçlarının Değerlendirilmesi

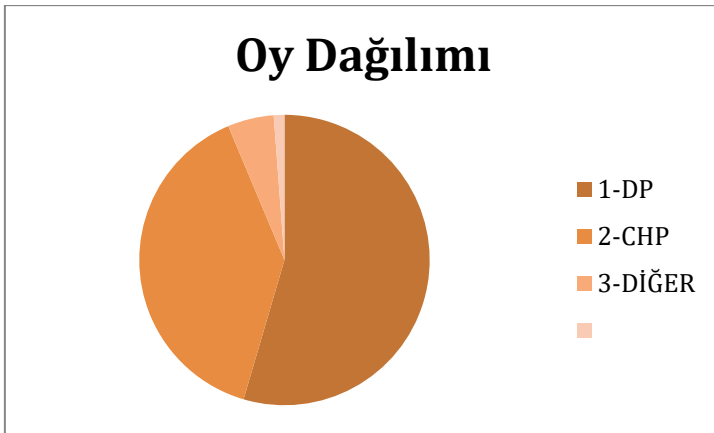
1950 seçimlerine katılım oranını oldukça yüksek düzeylerde olmuştur. 14 Mayıs 1950 günü, 63 ilde yapılan seçimde halk 487 yeni milletvekili seçmek için sandık başına gitmişlerdir. Seçimlerin kesin sonuçları 18 Mayıs'ta alınmasına rağmen 15 Mayıs gününden itibaren büyük oranda hangi partinin kazandığı belli olmuştu. Sonuçlara göre 63 ilin 44'ünde DP adayları tam liste ile seçimleri kazanmışlardı. DP, 487 TBMM üyeliğinin 416'sını alırken CHP 69, MP 1 ve bağımsızlar 1 milletvekilliği kazanmıştır. Oyların bölgesel dağılımına bakıldığında, seçmenlerin tercihlerinde bölgesel iktidar ilişkilerinin çok önemli bir yeri olduğu görülmektedir. CHP oylarının büyük bir kısmını, ağaların ve aşiret ilişkilerinin baskın olduğu doğu illerinden almıştır. Doğu bölgelerinin nüfuzlu herhangi bir iktidar değişikliğinin getireceği politik istikrarsızlığın bölgedeki kendi güç dengelerini etkileyebileceği düşüncesiyle yönetimde bir değişikliğin gerçekleşmesini istemiyorlardı. Bu yüzden büyük oranda CHP'yi desteklerken, kendi etkileri altında yaşayan halkın da bu yönde oy kullanmasını sağlamışlardır. Ekonomik ve sosyal ilişkiler açısından daha özgür olan ve bir çeşit kapitalist ilişkiler yapısına dönüşebilmiş bölgelerde ise, halkın geneli ve bölgenin etkin aileleri oylarını DP'ye vermişlerdir (Yıldırım, 2004: 149-150).

1950 seçimlerine Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti tüm illerde, Millet Partisi 22 ilde, Milli Kalkınma Partisi ise 3 ilde katılmışlardır. Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi ve İşçi Çiftçi Partisi sadece İstanbul'da seçime girmişlerdir. 14 Mayıs 1950 tarihli seçim istatistiklerine göre kayıtlı seçmen sayısı 8.905.743, kullanılan oy sayısı 7.953.085'tir. Ülke genelinde katılım %89,3 oranında olmuştur. Demokrat Parti 4.391.694 oy ve %55,2 oy oranıyla 416 Milletvekili, Cumhuriyet Halk Partisi 3.148.626 oy ve %39,6 oy oranıyla 69 Milletvekili, Millet Partisi 368.537 oy ve %4,6 oy oranıyla 1 Milletvekili çıkararak parlamentoya girmeye hak kazanmışlardır. Parlamentoya girmeye hak kazanan 487 milletvekilinin %99,4 temsil oranı ile 484'ü erkek, %0,6 temsil oranı ile 3'ü kadındır. Demokrat Parti'nin 1950 yılı seçimleri sonrasında muhalefet koltuğundan iktidar koltuğuna geçmesi "Beyaz Devrim" olarak adlandırılmaktadır (Karadeniz, 2018: 644-645). Kentleşme sürecinde daha ileride olan illerde DP oldukça yüksek oy almıştır. Eğitimli ve aydın sınıfların DP'ye yöneldiği görülmektedir. DP'nin Afyon, Konya, Kayseri ve Erzurum gibi muhafazakâr kimliği ile ön plana çıkan illerde de yüksek oy

alması, bir başka dikkat çekici husustur. CHP muhafazakâr kimliği belirgin olan illerin yanı sıra Batı illerinde de oy kaybetmişti. CHP büyük kentlerde de seçimi kaybetti. Üç büyük şehirde seçimi kaybeden CHP'nin en az oy aldığı il, İstanbul olmuştur (% 24.3). Bir başka dikkat çekici sonuç, CHP'nin kırsal nüfusu yani köy ve bucak nüfusunun ağırlıkta olduğu illerde seçimi kazanmış olmasıdır. Bu illerde, kentleşme azdır, kırsal nüfus çok daha yoğundur (Uyar, 2008: 14). Artık demokrasinin ve rejimin geleceği DP'nin elindedir. 1946'ya göre CHP'nin sahip olduğu güce erişmiş olan DP, 10 yıllık siyasi iktidarından bir askeri müdahale sonucu çekilmek zorunda kalacaktır. Ancak 1950 seçimleriyle son bulan 1946-1950 demokrasi mücadelesi Cumhuriyet tarihimizde elde edilen ilk ciddi başarı olarak kayıtlara geçmiştir (Yeşil, 1988: 163).

PARTİLER	MİLLETVEKİLİ SAYISI	OY ORANI
Demokrat Parti (DP)	416	%55,2
Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)	69	%39,6
Millet Partisi (MP)	1	%4,6
Bağımsızlar	1	%0,6
TOPLAM	487	%100

Mayıs 1950 Genel Seçim Sonuçları Seçim Sistemi: Liste Usulü Çoğunluk Sistemi

Kaynak: TBMM Ad Defteri, Dönem VII.

4-Seçimlerin Gazetelere Yansıması

Cumhuriyet tarihinin ilk demokratik seçimleri olan 1950 seçimlerine basın büyük ilgi göstermekteydi. Okuyucuları arasında anket çalışması yapan Vatan ve Hürriyet gazetelerinin dışında, Türkiye'nin dört bir yanına muhabirlerini gönderen Vatan, Cumhuriyet ve Hürriyet gibi gazeteler de seçimi yakından takip etmişlerdir. Seçimler ilk kez basında bu kadar ilgi görüyordu. CHP iktidar olmasına rağmen, basında genel eğilim DP'den yanaydı. Bunu dönemin köşe yazılarında, haberlerinde ve hatta karikatürlerinde bile net olarak görmek mümkündür. Seçimlerle ilgili yapılan anket çalışmalarında ve illerde seçmen nabzını tutmaya yönelik haberlerde de DP yanlılığı açık bir şekilde görülmekteydi. Hürriyet, Vatan ve Cumhuriyet gazetelerinin muhabirlerinin neredeyse karış karış dolaştıkları ülkede, il bazında yapılan nabız yoklamalarında da seçimleri DP'nin kazanacağı anlaşılıyordu. CHP, İnönü'nün adaylığını koyduğu ve memleketi olan Malatya'da güçlüydü ve ayrıca genelde Doğu illeri CHP'nin hâkim olduğu alanlardı. Bu illerde DP'nin örgüt yapısı zayıftı. DP ise, genellikle Ege başta olmak üzere gelişmiş bölgelerde daha kuvvetliydi. Ege illeri de DP'nin kalesi olarak nitelendirilebilir. Dikkat çekici bir nokta da DP'nin merkezde, CHP'nin kırsalda etkin olmasıydı. Aslında seçim sonuçları tüm bu etkenler göz önüne alındığında sürpriz değildi (Uyar, 2008: 12).

Zafer gazetesi seçim günü yayınladığı sayısında seçimi, "Türk Milleti nihayet beklediği güne erişti, 9 milyon vatandaş rey veriyor" başlığıyla vermekteydi. Gazetenin son sayfasında DP Milletvekili adaylarının isim listesi yer almaktadır. 15 Mayıs tarihli yazıda ise DP'nin zaferini, "Dünkü seçimlerin ilk neticeleri alındı: DP zafer yolunda "manşeti ile okuyucuya duyurmaktaydı. İlk sayfanın tamamı seçim sonuçlarına ayrılmıştır. 16 Mayıs tarihli sayıda "DP iktidarı aldı" manşeti yer almakta, hemen altında seçim sonuçlarının ayrıntıları ile ilgili haberlere yer verilmektedir. Gazetenin son sayfasında seçim sonuçlarının ülke çapında yansımaları verilmekte ve sonuçlar bir karikatür ile değerlendirilmektedir. 17 ve 18 Mayıs tarihli sayılarda da DP zaferi geniş bir biçimde ele alınmıştır (Zafer, 14-18 Mayıs 1950). Yeni Sabah gazetesi, 14 Mayıs tarihli sayısında "Milletvekili seçimi bu sabah başladı. Vatandaşlar emniyet içinde kanuni vazifesini yapacak" başlığıyla seçim güvenliğini vurgulamaktaydı. 15 Mayıs tarihli sayıda ise, Zafer gazetesinin aksine yalnızca "Seçimler sükûn içinde yapıldı" manşetine yer vermişti. Seçim sonucu alelade, basit bir şekilde, hemen altta "sabaha karşı vaziyet: DP başta gidiyor" şeklindeydi. Gazete 16 Mayıs 1950 tarihindeki sayısında DP'nin zaferinden "DP ezici bir zaferle iktidara

geliyor, Cumhurreisi seçimi Pazartesiye ...” şeklinde yazdığı manşetle okuyucusuna aktarmış, takip eden günlerde günlük olaylarla ilgili haberler yapmıştır (Yeni Sabah,14-16 Mayıs 1950). Cumhuriyet Gazetesi; “Yurtta seçim bugün yapılıyor” başlığıyla 14 Mayıs 1950 seçimlerini duyurmaktadır. Sayfanın alt kısmında seçim haberlerine yer vermeye devam etmektedir. Ertesi günkü sayısında “Seçim tam bir sükûn içinde geçti, iştirak nispeti tüm tahminleri aştı” manşetinde seçime katılım oranının beklenilenden yüksek olduğunu belirtmektedir. Sayfada seçimin yurt dışında bıraktığı intiba, illerden gelen seçim sonuçları, seçim günü yurtta edinilen izlenimler bölümüne yer verilmiş, illerde seçim havası aktarılmıştır. 16 Mayıs tarihli sayıda DP’nin başarısı “DP, 36 İlde tam liste kazandı, 385 Milletvekili çıkarması bekleniyor” manşetiyle bildirmiştir (Cumhuriyet, 14-16 Mayıs 1950).

1946 ve 1950 Seçimlerinin Karşılaştırılması

İlk kez birden çok partinin seçime katıldığı 1946’dan itibaren yapılan tüm seçimler tek dereceli olarak yapılmıştır. Bu seçim sistemine göre artık seçmenler doğrudan milletvekillerini kendileri seçmektedir. Ancak seçim sistemlerinde farklı zamanlarda birçok değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikler bazen temsilde adaleti sağlama, bazen de siyasal istikrarı sağlama amacı ile yapılmıştır. 1946 seçimleri, 1946 tarihli ve 4918 Sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'na göre ve normal süresinden 1 yıl önce yapılmıştır. 1947 yılında yapılması gereken seçimin erken yapılmasının nedeni, yeni kurulan ve muhalefet partisi olan Demokrat Parti’nin illerde örgütlenmesini tamamlamadan seçim yapılmasının sağlanmasıdır. Çünkü bu durumun Cumhuriyet Halk Partisi’ne yarayacağı düşünülmüştür. Bu kanuna göre oylar açık olarak verilmiş, ancak sayım kapalı olarak yapılmıştır. 1946 Seçimlerinin sonucunda da Cumhuriyet Halk Partisi ezici üstünlükle kazanmıştır. 1945 yılında kurulan Milli Kalkınma Partisi ise 1946 genel seçimlerine katılamamıştır. 1950 seçimlerinden önce 5545 sayılı kanun kabul çıkarılmış ve kanunun getirdiği yenilikle bu seçim, gizli oy açık sayım ilkesine göre yapılmıştır. 487 milletvekilinin seçildiği 1950 seçimlerinde, % 55,2 oy alan Demokrat Parti 416 milletvekili ile, % 39,6 oy alan Cumhuriyet Halk Partisi 69 milletvekili ile, 4,6 oy alan Millet Partisi 1 milletvekili ile mecliste yerini almıştır. Bu eksik temsil oranları, bu kez de, Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçim sistemini eleştirmesine neden olmuş ve mevcut seçim sistemine karşı tepkiler başlamıştır (Özdemir, 2014: 49-50). Açık oy, gizli sayım yöntemiyle yapılan 1946 seçimlerinde uygulanan bu yöntemin seçimin kaderini değiştirdiği söylenilebilir. Açıkça kullanılan oy nedeniyle kişinin siyasi tercihi ortaya çıkmakta, bu da özellikle kamu kurumlarında

görev yapan personel için iktidar partisini karşısına alma, işini kaybetme gibi riskler taşımaktadır. Ayrıca halk bu seçim sistemiyle güvenli ve vicdani bir şekilde oy kullanamamaktadır. Kimin hangi partiye oy verdiği herkesçe bilinmekte bu da siyasi bölünmelere ve kutuplaşmalara neden olabilmektedir. Bu sakıncaların yanı sıra sayımların gizli yapılması oy çalma, seçim hileleri gibi pek çok iddiayı güçlendirecek niteliğe sahiptir. Kimsenin görmeyeceği, kayıt altına alınmayan, sayım sonrasında yakılan oy pusulaları güvenilirlikten tamamen uzak ve her zaman şaibe ve tartışmalara açıktır.1950 yılında yapılmış olan seçimler, 1946'ya oranla daha güvenilir, daha şeffaf ve çok daha demokratiktir. Seçmen oyunu rahatlıkla istediği partiye verebilmiştir. Seçim sonuçlarında bu konunun payı olduğu muhakkaktır. Gizli oy, açık sayım usulüyle seçimler daha güvenli ve çeşitli iddia ve şaibeli durumlardan uzak kalmıştır.1946 seçimlerinde bir aday birden fazla bölgeden aday gösterilebiliyor ve aday gösterildiği yerlerin tümünden seçilse bile sadece birini tercih etmek zorunda kaldığı için mecliste temsil oranı düşmekteydi. 1950 yılında her aday yalnızca bir bölgeden seçilmiş, böylece meclise giren milletvekili sayısında bir azalma olmamış, temsil oranı yükselmiştir. 1946 yılı seçimleri, oy çalma, seçmenlere baskı, usulsüzlük iddialarıyla uzun yıllar tartışılmış, demokratikleşme adına yapıldığı halde anti demokratik uygulamaları içeren bir seçim olmuştur. 1950 seçimleri, demokratik bir şekilde yapılmış, milli irade tecelli etmiştir.

Sonuç

1946 yılı seçimleri, iktidarda bulunan Cumhuriyet Halk Partisinin gerek dış faktörler, gerekse ülke içi etkenleri göz önünde bulundurarak tek parti yönetiminden vazgeçerek Türkiye'de çok partili hayata geçiş sürecini başlatmak istemiştir. 7 Ocak 1946'da CHP'den ayrılan Celal Bayar, Adnan Menderes ve Refik Koraltan tarafından DP Kurulmuş, bunun haricinde Nuri Demirbağ'ın kurmuş olduğu Milli Kalkınma Partisi de çok partili hayat geçiş sürecinde yer almış partilerden biridir. CHP ülkenin çok partili hayata geçerek demokrasiyi benimsemesini kabul etmiş olmasına rağmen aynı zamanda iktidarı elden bırakmayı da istememektedir. Tabidir ki karşısına çıkacak muhalefetin güçlü olmasını istemeyecektir. Fakat hiç de hesap etmediği bir şekilde, DP güçlü bir muhalefet olarak karşısına çıkmış, CHP iktidarını sarsmıştır. Rakibinin daha da güçlenip teşkilatlanmasına engel olmak isteyen CHP 1947 yılında yapılacak olan seçimleri erkene almıştır. Belediye seçimlerine katılmayan DP, 21 Temmuz 1946 genel seçimlerine katılmıştır. Ancak pek çok faktöre bağlı olarak seçimleri ezici bir üstünlükle

CHP kazanmış, iktidarını sürdürmüştür. Ancak yine de demokrasiye geçiş sürecinde bu seçimler önemli bir rol oynamıştır.

1950 yılında yapılacak olan seçimlere kadar DP tüm yurttaki etkili bir biçimde teşkilatlanmış, kendisini halka çok iyi ifade etmiş, CHP iktidarının yapmış olduğu hatalardan yararlanmayı bilmiştir. Özgürlük ve demokrasi kavramlarını ön plana çıkararak halkın özlemini duyduğu siyasal ortamı vaat etmiştir. Tüm bunların yanı sıra 27 yıllık CHP iktidarının oldukça yıpranmış olması, vatandaşın hayat pahalılığı vb nedenlerle iktidara tepkili olmasının DP'nin iktidarı ele geçirmesinde etkisi büyüktür. 14 Mayıs 1950 genel seçimlerinde tek parti dönemi iktidarı CHP yönetimi devretmek durumunda kalmıştır. Bu kez ezici üstünlük DP'den yanadır. 1950 seçimleri gerçek anlamda çok partili hayata geçiş ve demokratik bir düzenin başlangıcı olmuştur.

Kaynakça

- Akandere, Osman (2009). 1946 Seçimleri ve Sonuçları Üzerinde İktidar ve Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar I, *ATAM Dergisi*, Cilt XXV, Sayı: 75, s. 467-46.
- Akandere, Osman (2010). 1946 Seçimleri ve Sonuçları Üzerinde İktidar Muhalefet Partileri Arasında Yapılan Tartışmalar II, *ATAM Dergisi*, Cilt: XXVI, Sayı:76, s.1-26.
- Akkaya, Bülent (2011). İç ve Dış Gelişmeler Çerçevesinde Çok Partili Hayata Geçiş ve 1946 Seçimleri, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:1, Cilt:1, Sayı: 2, s.43-61.
- Albayrak, Mustafa (2014). Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Yılları ve Demokratikleşme Sürecinin İlk 10 Yılı, *Ankara Baroları Dergisi*, Sayı: 1, s.297-312.
- Aslan, Emel (2014). *Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti*, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir.
- Behür, Çağatay (2007). 14 Mayıs 1950 Seçimlerinde CHP ve DP'nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları, *Selçuk Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Dergisi*, Sayı: 17, s.61-75.

P. DEMİRCİ

KAREFAD, ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of the Faculty of Letters
Cilt/Volume: 9, Sayı/Number: 1, (Nisan/April2021): 119-142 (Atıf için/To cite).

Burğaç, Murat (2013). 1946 Seçimlerinde Propaganda, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: XIII, Sayı: 26, s.163-184.

Büyüktolu, Recep (2017). *Milletvekili Genel Seçimlerinde Demokrat Partinin Seçim Propagandaları (1946-1957)*, Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çankırı.

Cumhuriyet, 14-16 Mayıs 1950.

Çelebi, Onur (2015). Türkiye’de Demokrasinin Sancılı Doğumu: 1946 Seçimleri, *Turkish Studies*, Cilt: 10, Sayı: 1, s.251- 272.

Karadeniz, Yeşim (2018). Çok Partili Siyasal Hayatın Dönüm Noktası: 1950 Seçimleri”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl:8, Cilt: 8, Sayı: 16, s.637-648.

Köse, İsmail (2014). Çok Partili Siyasi Hayat, Partilerin Seçim Beyannamesi ve Propaganda Görselleri, *İletişim ve Diplomasi Dergisi*, Cilt:17, Sayı: 33, s.155-186.

Örmeci, Ozan (2010). Türkiye’nin Çok Partili sisteme Geçışı, *Caspian Weekly*, s.2-7.

Özdemir, Abdulkadir (2014). *Türkiye’de Çok Partili Dönemde Seçim Sistemleri ve Siyasal İstikrar*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum.

TBMM Ad Defteri, Dönem VII.

Ulus, 22-24 Temmuz 1946.

Uyar, Hakkı (2008). *1950 Seçimleri Üzerine Bir Analiz Denemesi, Uluslar Arası Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, 20-22 Ekim, s.1-19.*

Vatan, 22-30 Temmuz 1946.

Yeni Sabah, 14-16 Mayıs 1950.

P. DEMİRCİ

KAREFAD, ÇKÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi / Journal of the Faculty of Letters
Cilt/Volume: 9, Sayı/Number: 1, (Nisan/April2021): 119-142 (Atıf için/To cite).

Yeşil, Ahmet (1988). *Türkiye’de Çok Partili Siyasi Hayata Geçiş*, Kültür Bakanlığı Yayınları, s.1-229.

Yıldırım, Sinan (2004). 1950 Seçimleri ve Propaganda, *İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı: 6, s.133-134.

Yılmaz, Ensar (2010). 1950 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasal Sonuçları”, *Bartın Üniversitesi, İİBF. Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, s.31-45.

Yılmaz, Ensar (2010). 1946 Seçimlerinde Öne Çıkan Bazı Hususlar *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, Cilt:1, Sayı:1, s.177-188.

Zafer, 14-18 Mayıs 1950.

